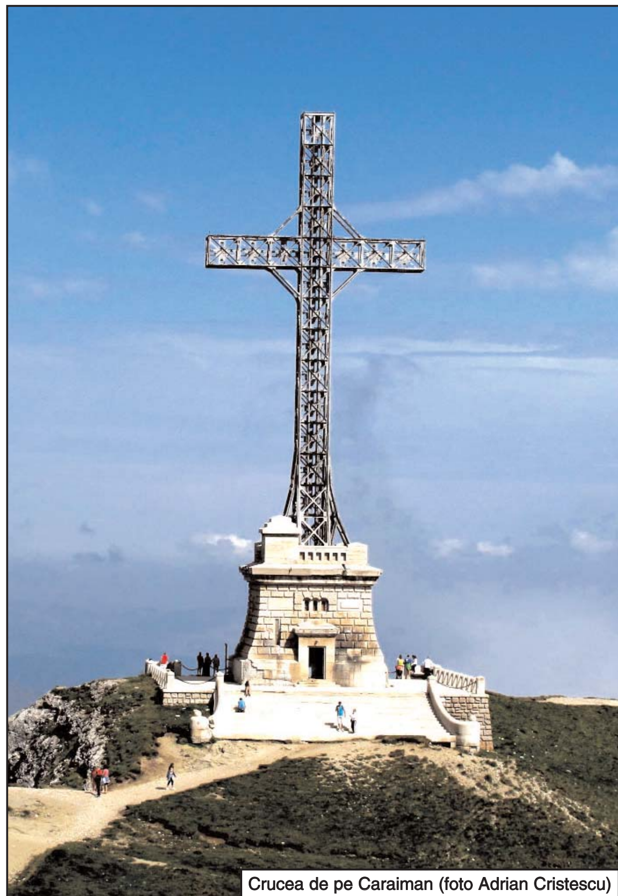

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul X ■ Nr. 2 (99) ■ Februarie 2019

Crucea de pe Caraiman (foto Adrian Cristescu)

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă „Argeș Expres" și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș".

După Centenarul Marii Uniri

Gheorghe PĂUN

E prematur să tragem linie, dar deja se pot desprinde destule concluzii… Cum-necum, toată românimea a trăit evenimentul – fiecare în felul lui, cu mai multă sau mai puțină implicare și pricepere. Steaguri, cocarde, insigne, portrete ale marilor bărbați de stat de acum un secol, fojgăiala micilor politicieni de azi, cauți cu lumânarea printre ei o urmă de bărbat de stat, monumente refăcute și monumente uitate, monumente noi – de la cel de la Bascov, lângă Pitești, la cel de la Alba Iulia (normal să trăncănească împotrivă cei cărora le stau monumentul în gât și nemernicia în obișnuință sau/și în fișa postului), Catedrala Națională, a Eroilor dintotdeauna și a Mântuirii Neamului, semnificativă întâmplare-neîntâmplătoare fiind ridicarea ei la aproape un secol și jumătate de la formularea ideii (Eminescu, Carol I) și sfințirea (altarului) tocmai în săptămâna Centenarului, spectacole, din Cișmigiu la Casa de Cultură din Domnești și înapoi până la Ateneul Român, de la statornicul folclor care probabil le dă frisoane iredentiștilor și mercenarilor lor, de aceea fac urticarie când vine vorba despre *Noi suntem români,* la spectacole de elită dedicate Centenarului, cum au fost mai multe, dar, pentru că am fost de față, îl amintesc numai pe cel de la Craiova, din 1 decembrie, realizat de chișinăuanii Eugen Doga (muzica) și Nicolae Dabija (versurile), alături de craioveanul Ion Deaconescu), cărți, sute de cărți, trainice cărțile precum Catedrala, destule prezentate și în revistă, multe încă sub tipar (Academia a tipărit cam jumătate din seria *Civilizația românească,* plănuită a avea aproape 40 de volume, va continua în 2019, când o parte dintre titluri se vor traduce și în limbi străine), conferințe interne și internaționale, unele cu volume aferente trimise în biblioteci, lamentările etern-nemulțumiților, unii, „formatori de opinie" năimiți, alții, mulți, oameni de bună-credință, dar care confundă spiritul critic cu văicăreala, cu toții, incapabili să se bucure sau măcar să-i lase pe cei din jur să se bucure, gesturi inventiv-decorative, gen deplasarea cu căruțele – cai, steaguri, costume populare, ce frumos trebuie să fi fost! câte imagini ați văzut pe ecrane?... – de departe până la Alba Iulia, Orașul Unirii, orașul pătimirii lui Horea, televiziuni decente și televiziuni jenant anti-românești (mercenariatul e singura explicație a contradicției dintre tonul patologic-agresiv-hlizit al unor emisiuni și presupusa calitate intelectuală a realizatorilor acestora, propagandiști frustrați, snobi sau doar năuci), diplome, plachete, Flacăra Centenarului – cea aprinsă la Golești-Argeș și apoi purtată prin orașele și satele județului, ba chiar și în afara acestuia, până la Chișinău, întâlniri între academiile și între guvernele celor două țări române de pe un mal și celălalt al Prutului, un logo al Centenarului, bun-rău, depinde de cel care-l descrie, bine că l-am avut, steaguri la mașini, steaguri la balcoane, multe alte gesturi simple, toate *reamintindu-ne:* acum o sută de ani, aproape un milion de români

au m-u-r-i-t pentru a-i elibera pe frații cotropiți de vecini, pentru a întregi România, pentru a o face Mare, le suntem lor *îndatorați* și, vorba Regelui Mihai, le suntem urmașilor noștri *datori.*

Pronunțați, vă rog, pe litere *a-u m-u-r-i-t,* amintiți-vă/imaginați-vă cum se murea în tranșeele Primului Război Mondial, dacă aveți o rudă-nume-pe-o-cruce, șoptiți-i numele, apoi priviți bezmeticii care apar la televizor și vorbesc despre non-calitățile poporului român, despre autonomii, despre plecarea din țară, despre uitare, deznaționalizare și corectitudine politică…

Desigur, acum un an, ne imaginam anul Centenarului fiecare în alt fel și probabil că mai nimeni nu și-a văzut așteptările împlinite… Da, dar de cine a depins împlinirea acelor așteptări? Altfel și mai direct formulat (fără a absolvi de vină și micime vreunul dintre *palate,* două-trei, câte dorim să luăm în seamă, făloase arhitectonic, dar biete „corturi" politice din punctul de vedere al interesului național): noi, fiecare în parte, am făcut tot ce a depins de noi în acest an, în această privință? Să ridice piatra doar cel care-și poate ridica și privirea…

În decembrie, intitulam editorialul „La primul Centenar". Formularea sugera mai multe lucruri. În primul rând, ideea imediată de *bicentenar,* dar și faptul că avem de celebrat (puteam spune *sărbătorit,* dar semnificația-intensitatea-altitudinea sunt cu totul sub cele ale Centenarului României Mari, care rămâne adevăratul *Centenar*) o serie compactă de evenimente: în 2019, războiul româno-maghiar, conducând la eliberarea de comunism a Ungariei, declarată republică sovietică de Bella Kun, în bună cooperare cu Lenin (au murit în 1919 încă o mie și ceva de români – trebuie adăugați la multele sute de mii de români victime ale comunismului, din Basarabia și din Țară); în 2020, Tratatul de la Trianon, care a pus *de jure* capăt imperialismului feudal în Europa; în 2022, încoronarea la Alba Iulia a Regelui Ferdinand Întregitorul și a incomparabilei Regine Maria, *regina răniților* și a României Mari (construcția Catedralei Reîntregirii a început în 1921, un alt centenar, deci).

Avem, în anii ce vin, noi prilejuri *de a ne aduce aminte, de a participa, de a spune* – prin cărți, conferințe, publicații, monumente, spectacole – de a ne reafirma dragostea de țară și de neam. Reconstruindu-ne țara, simțindu-ne parte a neamului, readucându-ne țara și neamul în suflet. Nu închei cu deja prea uzitatul (și oarecum axiomaticul) „Așa să ne ajute Dumnezeu!", ci cu mai angajantul legământ-avertisment: *Așa să ne judece viitorul!*

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Le Nord zice că, deși nicio modificație aparentă nu s-a întâmplat încă în relațiile dintre Austro-Ungaria și România și cu toate că ziarele celor două țări continuă a schimba recriminațiuni într-un ton foarte viu, se poate spera că suspendarea raporturilor nu va întârzia de-a ajunge la capăt. Precum am făcut deja să se observe, complicația din urmă și-are originea mai mult într-o cestiune de formă decât în litigiul privitor la fondul chiar al regulării afacerii Dunării. Aceasta, interesând pe toate puterile și având a fi obiectul unor puneri la cale de-un caracter european, e clar că disentimentele ce pot exista între cabinetul din Viena și cel din București nu pot constitui elementele unui conflict grav și durabil. Cestiunea trebuie rezolvată nu de către Austria și România, ci de către Europa și aceasta este împrejurarea care ne permite de-a privi fără aprehensiune urmările încordării actuale a raporturilor austro-române. Îndealmintrelea repetăm că e foarte probabil ca să se stabilească acordul asupra uneia sau celeilalte din combinațiunile ce s-au iscat pentru a împăca pretențiunile Austro-Ungariei cu acele ale României, și anume asupra aceleia care consistă în delegarea unui membru al Comisiei Europene a Dunării ca să ia parte în Comisia Mixtă.

Așadar, nu de aceasta e vorba acum, căci abia în sesiunea viitoare Comisia Europeană va avea să dezbată asupra reglementului în cestiune. Lucrul de care se plânge astăzi cabinetul din Viena este forma cam prea accentuată sub care mesajul de deschidere a Parlamentului român a afirmat rezistența României la cererile primitive ale Austriei. Nu atât interesele politice concrete ce se află în joc sunt cauza diferendului suspens în prezent, ci considerații de susceptibilitate și de demnitate, și în asemenea condiții nu e de presupus că nu se vor putea găsi în curând mijloace de a-i pune capăt.

Conform cu cele de mai sus, indicate de organul cancelariei rusești, *Neue freie Presse* zice că, deși conflictul diplomatic nu e înlăturat încă, regularea cestiunii în sine formează obiectul înțelegerilor dintre puteri, ceea ce lasă a conchide că și incidentul de mai sus se va închide în curând. Soluțiunea ar consta în primirea propunerii Barrere, conform căreia câte un membru al Comisiei Europene, după ordine alfabetică, va asista la ședințele celei mixte.

(*Timpul,* 4 decembrie 1881)

După ce am tradus o sumă de legi din franțuzește, am ajuns în fine a ne ocupa și de organizarea muncii reale și se-nțelege că vederi care ar avea de țintă modificarea raporturilor vechi cată să tulbure în mare grad opinia publică. Numai acele sunt legi adevărate care modifică o veche sau o greșită ordine de lucruri și numai ele sunt în stare a agita în adevăr cugetarea și voința unui popor.

Două serii de idei sunt chemate a agita adânc opinia publică din țară: 1) organizarea muncii agricole; 2) crearea și apărarea muncii industriale; amândouă de-o valoare egală, chemate a asigura existența națională a statului nostru în contra primejdiilor politice ce pot veni din nord-estul Europei, a cotropirii economice ce poate veni din Apus.

Iată idei vrednice de-a agita pe români, dar vrednice și de-a-i uni, pentru a căuta soluțiunea cea mai practică și mai patriotică totodată.

Degeaba foaia guvernamentală încearcă a ne face pe noi românii mai răi decum suntem; în fundul inimii, de câte ori e vorba de interesele țării, ne putem uni, adesea chiar și roșii cu albi și albi cu roșii.

Dacă pe d-nii ce ne-au guvernat șase ani de-a rândul nu i-ar fi mâncat sărăcia în opoziție și nu s-ar fi prea îndulcit de foloasele materiale ale puterii, nicicând lupta n-ar fi fost atât de înverșunată precum a fost. Și, drept mărturisind, nu sărăcia anterioară a roșilor ne-a supărat vreodată, nici măcar apetiturile lor de avere. Invidie de milioanele Caradalelor n-am simțit niciodată, așa să ne ajute Dumnezeu! Dar ceea ce am cerut era o compensație pentru aceste foloase: munca intelectuală, studiu serios al trebuințelor țării, punerea în armonie a marilor interese agricole, crearea muncii industriale. În loc de aceasta ne-am pomenit cu diletantismul economic și social al d-lui C.A. Rosetti, care-a ridicat protestări în toată țara.

Să începem cu cestiunea agrară.

Cestiunea raporturilor între proprietatea mare și cea mică nu e pur și simplu economică, ci amenință a degenera în cestiune națională, de existență chiar pentru statul nostru și pentru naționalitatea română.

Țăranul, în Moldova mai cu seamă, sărăcește și scade la număr, iar urmarea acestei stări de lucruri, ce se putea prevedea cu siguranță matematică, e că și proprietarii mari dau îndărăt, că moșiile încap pe mâini străine și *împreună cu ele influența determinantă asupra sorții istorice a acestei țări.* Stările de lucruri din Moldova de nord cată să fie înspăimântătoare. În Dorohoi, județ puțin populat, au murit într-un singur an (1877) cu 1.126 de țărani mai mult decum s-au născut, în Botoșani cu 300, tot astfel în Iași, în Suceava, pe când în aproape tot restul țării populația rurală e-n continuă creștere. Vlașca, Râmnicu-Sărat, Ialomița, Ilfovul prezintă chiar foarte însemnate spori. Oare nu se va mira orice om aflând că în județul Brăila populația rurală crește cu 2.500 inși pe an pe când în învecinatul Covurlui această creștere se urcă abia la 900? (...)

Cu toate acestea, moldovenii sunt mai buni agricultori decât muntenii. Dar ce folos? Raporturile sunt în adâncul lor nesănătoase, între popor și clasele dirigente s-au întrepus o întreagă rasă sterilă de mijlocitori, care ruinează și pe unii și pe alții, înzestrată cu toate instinctele rapace ale lipsei de patrie și ale lipsei de tradiții. Când ne-aducem aminte de starea de odinioară din Moldova, când proprietari și săteni nu erau oameni deosebiți, ci vechi prieteni neam de neamul lor, cu raporturi întemeiate de amândouă părțile pe-o absolută bună-credință, și le comparăm apoi cu procederile vestitului Uhrinovski și vedem țara plină de arendași și proprietari [străini], ni se face silă și... scârbă de-o cădere atât de cumplită. (...) Aceasta sub un guvern liberal, sub legi liberale. În județul cel mai roșu din Moldova, în Dorohoi.

Această stare dinlăuntru nu poate ține înainte căci, afară de neajunsul ei în sine, mai cuprinde mari primejdii politice.

Prin ea se agravează primejdiile de dinafară, care rămân necontenit atârnate asupră-ne. Să nu vorbim de curentul de cotropire politică din partea slavilor, de care suntem împresurați din toate părțile; acesta e cunoscut îndeajuns și viu în conștiința oricui. Un altul, de cotropire economică, vine despre Apus, de care putem vorbi mai liber, pentru că el nu ne poate strivi decât numai cu complicitatea ignoranței și a inepției noastre, pe când, întâmpinându-l cu puteri organizate, el ar fi mai mult binefăcător decât stricăcios. Acest curent cată să-l caracterizăm asemenea, căci, dacă cel dintâi devine periculos din cauza slăbiciunei noastre, al doilea contribuie a ne slăbi și mai mult și a face din poporul nostru un popor inept, incapabil decât de salahorie agricolă.

Nu mai e azi îndoială asupra țintei a o seamă de politicieni germani de-a preface Orientul într-un teren de colonizare și a abate spre el superfluența de populațiune care merge azi să alimenteze puterea de producere a Statelor Unite. Astfel, cel mai genial dintre economiștii germani, Friedrich List, în *Sistemul său național de economie politică* (Cartea IV, cap. 4), după ce propune diferite mijloace pentru a pune mâna pe întinderile meridionale ale Americei, nu uită nici țările noastre.

(*Timpul,* 15 ianuarie 1882)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (Str. Cuza Vodă, nr. 131, tel./fax: 0248-722368, http://argesexpres.ro/) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor, nr. 59, tel./fax: 0248-728342, http://culturaarges.ro/) din Curtea de Argeș.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești (www.tiparg.ro)

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face prin Poșta Română (revista apare în Catalogul publicațiilor la poziția 19.178).

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Eveniment, la Centenar

România a preluat preşedinţia Consiliului Uniunii Europene

La 1 ianuarie 2019, România a preluat, pentru şase luni, Preşedinţia Consiliului Uniunii Europene. Ceremonia oficială de preluare a preşedinţiei a avut loc joi, 10 ianuarie, la Ateneul Român din Bucureşti. Reluăm în continuare discursul ţinut cu acest prilej – în limba română – de Donald Tusk, preşedintele Consiliului European.

Sunt foarte mândru şi fericit că voi conduce împreună cu dumneavoastră afacerile noastre europene comune în acest semestru al primei preşedinţii române a Consiliului Uniunii Europene. Sunt convins că în aceste şase luni veţi interpreta cu energie şi înţelepciune o adevărată *Rapsodie română.* Sunt sigur că preşedinţia dumneavoastră va fi la fel de energică, de românească şi de europeană ca muzica lui George Enescu. Şi nu o spun doar pentru că ne aflăm la Ateneu în această seară. O spun pentru că ştiu cât de rezistentă şi cât de creativă este naţiunea română.

Cred că, sub bagheta dumneavoastră, orchestra va găsi sunetul potrivit şi că veţi face tot ce vă stă în putinţă pentru a lucra ca o echipă pentru apărarea intereselor Europei. Veţi fi gazdele Europei şi sunt convins că veţi acţiona în spiritul proverbului: *Omul sfinţeşte locul.* Am încredere, de asemenea, că veţi acorda importanţa necesară respectării regulilor.

În această lume în transformare rapidă în care viitorul ne va surprinde zi de zi, respectarea regulilor şi ataşamentul faţă de principii vor juca un rol esenţial. După cum spunea Nichita Stănescu într-o frumoasă poezie: *Se-apropie viitorul, se-aude, se vede/ Gândurile pe care le trimit spre el se întorc mai repede ca altădată/ Şi-mi trec scântei şuierând în viteză prin suflet vestindu-l într-una.* În mare măsură depinde acum de România dacă şi în ce fel Europa va gândi şi provocările viitorului. Depinde numai de dumneavoastră dacă politica românească va fi pentru Europa un exemplu bun sau un avertisment sever. La reuniunea informală de la Sibiu a Consiliului European va fi în joc concepţia noastră comună în privinţa viitorului Europei.

Celor care îşi imaginează că în Uniunea Europeană este un semn de putere să acţionezi în afara regulilor convenite şi să găseşti scurtături le spun că se înşeală. Este un semn de slăbiciune. Celor care fac eforturi pentru a apăra valorile europene, libertatea şi drepturile noastre, le spun: Continuaţi lupta! Nu uitaţi că provocări vor exista întotdeauna şi că, uneori, după cum spunea Mircea Eliade, *Lumina nu vine din lumină, ci din întuneric.* Şi, amintiţi-vă şi de aceste vorbe ale lui Andrei Pleşu: *Toate obstacolele ne par ziduri. Problema e să le tratăm drept oglinzi sau ferestre.*

Dragi prieteni, România are puterea de a fascina şi de a încânta. În familia mea, prima maşină a fost o Dacia 1300, aceea a socrului meu. Întâmplarea face că astăzi socrul fiului meu conduce şi el o Dacia Duster. Totuşi, mai mult decât maşinile româneşti mă fascinează intelectualii şi sportivii români. Mircea Eliade, pe care l-am citat mai devreme, Emil Cioran, dadaistul Tristan Tzara, Eugen Ionesco – sunt toţi eroi ai imaginaţiei mele, la fel ca sportivii de talia Nadiei Comăneci şi a Simonei Halep, care încântă publicul din întreaga lume.

Dar episodul care mi s-a întipărit cel mai bine în memorie a fost finala Cupei Campionilor Europei la fotbal de la Sevilia, din 1986, când Steaua Bucureşti a învins FC Barcelona. Şi aş vrea să fac un apel la toţi românii să apere, în România şi în Europa, fundamentele civilizaţiei noastre politice – libertatea, integritatea, respectarea adevărului în viaţa publică, statul de drept şi Constituţia. Să le apere cu aceeaşi hotărâre cu care Helmuth Duckadam a apărat acele patru penalty-uri la rând. Atunci şi mie mi s-a părut imposibil, dar el a reuşit. Şi voi veţi reuşi. Pe această cale, vă asigur de tot sprijinul meu. Vă mulţumesc

Hesse şi cunoaşterea de sine

Marian NENCESCU

În 1795, Johann Wolfgang (von) Goethe (1749-1832) publica, la Weimar, în revista *Die Horen,* a prietenului şi asociatului său pe calea adevărului speculativ, Friederich (von) Schiller (1759-1805), nuvela *Convorbiri ale unor emigranţi germani,* cunoscută mai ales sub numele de *Basmul,* o captivantă şi misterioasă incursiune în ce s-ar numi *esenţa ezoterismului şi hermetismului german,* temă literară inaugurată la începutul veacului al XVII-lea, prin rozecrucieni, şi continuată până la mijlocul anilor '50 - '60, prin scrierile lui Hermann Hesse (1877-1962), Thomas Mann ori Carl Gustav Jung (1875-1961), autori a căror operă cuprinde elemente hermetice şi alchimice. Se poate vorbi chiar de un ezoterism literar, ilustrat cu brio de Hermann Hesse, în cele mai cunoscute romane ale sale, începând cu *Demian* (1919, publicat sub pseudonimul Emil Sinclair), continuând cu *Siddhartha* (1922), apoi *Lupul de stepă* (1927), *Călătorie spre Soare-Răsare* (1930) şi culminând cu *Jocul cu mărgelele de sticlă* (1943, Premiul Nobel pentru Literatură, 1946), toate având indiciile unor parcursuri iniţiatice exemplare, fără a fi însă veritabile cărţi de iniţiatică.

Prin creaţiile amintite, Hesse, ca şi contemporanul său Jung, cu deosebire în *Psihologia fenomenelor oculte* (*Opere complete*, 2, traducere Dana Verescu şi Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, 2004), ne apropie de spiritul unei lumi ce ne rămâne încă străină, lumea Orientului, unde psihologia se deschide spre metafizică. Prin mijlocirea acestui tip de scrieri, nu neapărat cu valoare teoretică, dar suficient de infuzate de inefabil, redescoperim o nouă latură a naturii umane. Aceste cărţi, dar şi altele pe această temă, pun accent pe transformarea lăuntrică a omului, evidenţiind efortul de re/găsire a propriului Drum/Cale/Destin, altul decât al celorlalţi. Nu întâmplător, au fost evocaţi aici Goethe, şi cu deosebire Schiller, cel care a intuit, încă din 1795, când a publicat *Scrisori despre educaţia estetică a omului*, anume că jocul (tema literară fundamentală în creaţia lui Hesse, unde *jocul cu mărgelele de sticlă* anticipează epoca de decadenţă a omenirii), îl conduce pe individ spre desăvârşire. Devenit practică spirituală, *jocul* hessean reprezintă, în spirit hegelian, un răspuns literar şi *politic* al lui Hesse la agresiunea şi turpitudinea timpului prezent, în special faţă de ascensiunea fascismului, la care a fost martor.

În contextul în care nu toată intelectualitatea este atinsă de febra *jocului cu mărgelele de sticlă*, Hesse îndeamnă elitele la identificarea şi practicarea unor forme de spiritualitate specifice Orientului, unde cuvintele şi imaginile sunt suporturi ale unor arhetipuri divine. Exemplară în acest sens este „poema" *Siddhartha*, unde povesteşte viaţa unui fiu de brahman, devenit călugăr rătăcitor, care reuşeşte, după peregrinări ce unesc, aparent, nemulţumirea, cu suprema fericire, să atingă, ceea ce el numeşte, Sublimul, respectiv propria Cale: „Ţi-ai găsit, prin meditaţie, propria căutare, propriul drum", îi confirmă Gautma (Budha), adăugând: „Nu prin învăţătură ţi-ai găsit-o. Nimeni nu-şi va găsi calea prin învăţătură, ci prin *iluminare*." Legătura cu *Basmul* lui Goethe se vădeşte în scena când, revenind pe malul fluviului de unde pornise pe Calea iluminării, Siddhartha se întâlneşte cu acelaşi luntraş de la plecare, ceea ce îi dă sentimentul prezentului şi al simultaneităţii eternităţii. În acel moment, el înţelege sensul profund al vieţii, *veşnicia* fiecărui moment. Odată cu această lecţie, luntraşul îi dezvăluie şi secretul, cheia căutărilor sale: „Să pleci radios! Siddhartha privea în urma lui cu bucurie profundă, şi îi văzu paşii învăluiţi în pace, capul înconjurat de aureolă şi chipul inundat de lumină."

Efortul *hermeneutic* de a descifra conceptul-cheie ce stă la baza înţelegerii operei de artă ca o dezvăluire este analizat pe larg de Oana Vasilescu în studiul *Metoda hermeneutică în construcţia filosofică* (Ed. Academiei, 2018), o reinterpretare a unor concepte filosofice „clasice", altoite pe un strat oriental, „într-un spaţiu propice descoperirii avantajelor maieuticii şi ale aferezei… deschis unor analogii cu ipostaze în orizontul filosofiei occidentale" (Alexandru Boboc, *În jurul mitului reconstrucţiei*, *op. cit.*, p. 11).

Baza interpretărilor Oanei Vasilescu o reprezintă, declarat, explorarea posibilităţilor (travaliul hermeneutic) oferite de *maieutică* şi cu deosebire de *afereză* (metodă, concept structural, văzut ca un panaceu la contextualităţile contemporane „detectabile şi determinabile" în discipline precum estetica, hermeneutica, istoria ideilor şi aportul metodei comparatiste). Asociind tehnica (socratică) a maieuticii, cu metoda (hermeneutică, în esenţa ei) a psihanalizei, autoarea ajunge la o formă de schizanaliză, grilă prin care parcurge operele gânditorilor/literaţilor, de la clasici la contemporani (respectiv, de la Lucius Aeneus Seneca, Plotin şi Dionisie Aeropagitul la Husserl şi Levinas, inclusiv Hesse), în încercarea de a pune în valoare atât sensul, cât, cu deosebire, forma *preexistentă*, „înlăuntrul" ideii. În acest sens, *afereza* (cioplirea, desprinderea adevărului de masa lăuntrică), dar şi *apofaza* (autodesăvârşirea fiinţei umane, prin înălţare spirituală, după exemplul Sfântului Dionisie, părintele gândirii mistice), reprezintă metode curente de analiză. Acestor procedee (maieutice), Oana Vasilescu le adaugă şi virtuţile budismului (în special al celui de tip *Chan*), considerând că *Trezirea la adevăr* (actualizarea adevăratei naturi umane) reprezintă un salt maieutic pe calea auto-cizelării. Asocierea maieuticii (de sorginte socratică), cu iluminarea de tip budist („Saltul Trezirii este, în esenţă, un proces maieutic. Budha este un trezit/iluminat, însuşi numele lui pornind de la o rădăcină verbală ce desemnează acţiunea de a recunoaşte, a înţelege", *op. cit.*, p. 25), constituie noutatea interpretativă a demersurilor autoarei.

→

Homo sapiens

Moartea ciobanului din *Mioriţa*, act de justiţie cutumiară

Ion POPESCU-SIRETEANU

Cu mai mulţi ani în urmă am publicat cartea *Limbă şi cultură populară* (Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983), în care primul studiu este intitulat *Un motiv fundamental: ciobanul care şi-a pierdut oile.*

Unii folclorişti, între care şi D. Caracostea, consideră că se pot distinge două motive: al oilor pierdute şi al oilor furate. Noi credem că la origine avem un singur motiv care îşi subordonează patru tipuri principale: 1) oile pierdute; 2) oile rătăcite; 3) turma distrusă şi 4) oile furate.

Vom prezenta, pe scurt, unele părţi ale acestei lucrări, spre a se putea înţelege mai uşor ceea ce avem de spus despre moartea ciobanului din *Mioriţa*.

Moartea tânărului păstor a dat naştere la nesfârşite discuţii şi fabulaţii, întrucât în colinde nu există o motivaţie a uciderii acestuia, iar baladele nu ne spun mare lucru în chestiune, întrucât sunt create într-o etapă ulterioară colindelor.

Ca să înţelegem cauzele acestei morţi, este necesar să facem drumul înapoi, spre vremurile când normele cutumiare constituiau baza legalităţii în păstrarea proprietăţii fixe (casă, moşie) şi a celei mişcătoare (turme de oi).

Se ştie prea bine că într-o vreme oile reprezentau, în viaţa românilor, o bogăţie deosebit de însemnată. Creşterea lor şi paza turmelor erau obligaţii dintre cele mai mari ale familiilor. Proverbele româneşti susţin această afirmaţie.

Despre „vechiul şi originalul cult al oii în poezia noastră populară”, vorbeşte Aron Densusianu în *Revista critică-literară,* III, 1895, p. 331. Iar textele folclorice ne spun că niciunul dintre animalele domestice *nu-i mai bun ca oaia bună,/ Că te-nveşte, te hrăneşte/ Şi cu miel te dăruieşte* (Bârlea, I, 166).

„Se poate presupune că melodia şi textul *plângerii oilor* aparţin aceluiaşi fond străvechi din care provine şi Mioriţa” (Pavel Apostol, *Motivul mioritic în cultura română,* introducere la Adrian Fochi, *Mioriţa*, pp. 9-120).

La noi, prima atestare a poeziei populare, spre sfârşitul sec. al XVI-lea, este cântecul fetei care a pierdut oile (sau caprele). Şi le caută prin munţi, plângând. Melodia acestui cântec l-a impresionat pe poetul maghiar Balassa Bálint (1554-1594) care pe această melodie a scris o poezie elegiacă în care vorbeşte despre înstrăinarea soţiei.

Acest motiv al oilor sau caprelor pierdute este atestat cu două secole mai devreme, de către Ioan Katrares, cărturar bizantin din sec. al XIV-lea (*Izvoarele*, p. 521).

De mare interes este faptul că cronicarul maghiar Szamoskösi spune că lăutarii care îl însoţeau pe Mihai Viteazul când acesta intra în Alba Iulia cântau cântecul fetei care a pierdut oile sau caprele (G. Suliţeanu, p. 437, nota 5; Iorga, p. 27). Acelaşi cântec, al pierderii turmei, îl cântă oştenii lui Constantin Vodă Şerban, la intrarea în Târgu Mureş, după ce a fost scos din domnie.

Gh. Şincai relatează faptul că pe la 1659 „muzicul lui Constantin [Şerban] zicea nota fetei româneşti care a pierdut caprele şi le căuta prin munţi plângând (Şincai, p. 197).

Şi Ion Neculce vorbeşte despre oile pierdute, când Gheorghe Ştefan, cel care îl scoate din domnie pe Vasile Lupu, la întrebarea vistiernicului Iordache Cantacuzino, de ce cântă din fluier, îi răspunde: „Dzic din fluier să mi se coboare caprele de la munte şi nu mai vin” (Neculce, p. 116). Cuvintele acestea au fost înţelese după sosirea oştii care l-a alungat din domnie pe Vasile Vodă.

Alecu Russo a înţeles că între povestea ciobanului care şi-a pierdut oile (caprele) şi doină este o veche şi strânsă legătură.

Cercetătorii vorbesc despre marea vechime şi răspândire a motivului *oile pierdute*, ceea ce se confirmă.

Atât viaţa păstorului, cât şi turma pe care o păzeşte, sunt pândite de mari primejdii, de aceea se spune că *unde-s turme mari/ Sunt şi lupi, sunt şi tâlhari.* De strajă mereu, ciobanul veghează averea comună a satului, a unui grup de stăpâni sau a familiei. De obicei, păstorul este înarmat, iar una dintre armele lui de apărare este buciumul sau trâmbiţa cu care putea anunţa familia sau satul că asupra turmei sale s-a abătut o mare primejdie. Sunetele cântate nu sunt, de obicei, cunoscute de hoţi, şi putem deduce că fiecare colectivitate avea sunetele sale proprii pentru a anunţa prezenţa hoţilor. După cum se ştie, furtul de oi era destul de frecvent, de aceea sunetele sau semnele cântate puteau determina satul să iasă în apărare, ceea ce se întâmpla de multe ori.

Există o înrudire între cântecul ciobanului care a pierdut oile şi *Mioriţa*, cum au observat mai mulţi cercetători. De pildă, Gh. Vrabie, în *Balada*, p. 291, înţelege că „în corpul unor variante ale *Mioriţei”* a „intrat” *cântecul ciobanului care a pierdut oile,* dar neglijează această constatare, spunând că acest cântec „înfăţişează în chip ironic şi umoristic drama păstorului care-şi caută turma pierdută”.

Avem încredinţarea că prin încadrarea *Mioriţei* în complexul de cântece privitoare la oile pierdute, putem ajunge la izvoarele ei şi astfel vom putea explica atitudinea ciobanului în faţa morţii, despre care s-au spus cuvinte dureros de neadevărate.

Se vorbeşte de multe ori despre un conflict, dar acesta nu este prezentat în variantele *Mioriţei,* şi care constă într-o abatere deosebit de gravă de la legile nescrise ale păstoritului. O astfel de abatere poate fi: pierderea turmei sau a unei părţi din turmă (din cauze diferite) ori, poate, încălcarea normelor morale ale păstorilor: insubordonarea sau dragostea ciobanului pentru o fată.

Ciobanul mioritic moare ca urmare a aplicării legilor păstoreşti!

Pavel Apostol scrie că „deosebirea dintre variantele transilvănene şi celelalte constă în aceea că omorârea ciobanului mioritic apare în primele ca un act juridic întemeiat, probabil, pe o lege nescrisă, păstorească” (în Fochi, *Mioriţa*, p. 87). Şi Adrian Fochi spune acelaşi lucru: „Omorârea ciobanului apare în toate variantele ca un act juridic, izvorât, probabil, dintr-o legislaţie păstorească străveche” (Fochi, *Mioriţa,* p. 237). Despre executarea capitală a ciobanului ca act juridic păstoresc, Romulus Vulcănescu spune că este „ideea care în fond prezintă o importanţă capitală pentru analiza juridică a *Mioriţei”* (Vulcănescu, p. 218); „socotim *Mioriţa* şi produsele epice anexe ca *documente juridice străvechi de judecată în comunitatea de grup profesional al păstorilor, iar judecata păstorească* [o socotim] *ca nucleu primar în jurul căruia gravitează, pe planuri diferite, elementele episodice ale acţiunii judecate”* (*op. cit.*, p. 218; subl. autorului). Citâm mai departe: „Tema esenţială a *Mioriţei,* după datele conţinute în textele cunoscute până în prezent, este în ultimă instanţă o *judecată pastorală”* şi „În ultimă analiză, elementele constitutive ale mitului juridic al *Mioriţei* ne duc constant spre aceeaşi temă: *literaturizarea unei judecăţi pastorale arhaice”.*

→

Zăbovind asupra similitudinilor dintre cei doi mari *învăţători,* Socrate („vraci” şi „descântător”, cum îl numeşte Platon în dialogul *Phaidon*) şi Budha („Medicul desăvârşit”, cum e prezentat de Giuseppe Tuci în cartea *Teoria şi practica mandalei,* Ed. Humanitas, 1995, p. 87), autoarea insistă pe faptul că *moşirea* presupune şi un proces de auto-moşire (reamintire, trezire la adevăr) de identificare (re-cunoaştere) a unui adevăr lăuntric ce stă în firea noastră, şi care nu iese la lumină decât prin „întrebări dibace”. Mai mult chiar, adevărul din noi este chiar adevărul *a priori,* kantian, iar relevarea lui ţine de propria putere de interpretare („Pentru fiecare om e nevoie de o altă metodă”, ne spune şi Seneca).

În zilele noastre, procesul maieutic, respectiv al umanizării Sinelui, prin iluminarea conştiinţei, se relevă prin intermediul unor imagini (*mandale*) ce apar spontan în conştiinţa noastră, fiind desăvârşite de imaginaţie. Aceste imagini, ne asigură Jung, reprezintă „anticipări intuitive” ale evoluţiilor viitoare, de aceea este necesar să asimilăm „cât mai multe conţinuturi ale inconştientului, pentru a atinge adevărata treaptă prevăzută” (*Opere complete*, 2, *Arhetipurile şi conştientul colectiv, op. cit.*, p. 353). Procesul constă, ne asigură *medicul* Jung, în activarea *imaginaţiei* active (idee comună şi psihoticilor) şi transformarea inconştientului în conştiinţă. În acest sens, procedeul maieutic corespunde unui curs natural al vieţii prin care „individul redevine ce a fost la început” (Jung, *Arhetipurile, op. cit.*, p. 49).

Procedeul, numit de Jung *individuaţie,* constă în relevarea Dumnezeului din om, respectiv a *arhetipului Sinelui,* fiind similar cu cel al descoperirii *naturii de Budha,* a Zen-ului. Concluzia Oanei Vasilescu, confirmată şi de analiza unora din romanele hesseene (v. şi Herman Hesse, *Drumul interior,* Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2018) este că între maieutica socratică şi *trezirea la adevăr,* a lui Siddhartha există o legătură intimă. Concepţia budistă, după care identificarea *adevăratei naturi* se face prin îndepărtarea straturilor de siguranţă şi iluzie, după care urmează saltul Trezirii, îşi găseşte echivalentul în maieutica socratică. Ideea e că „înlăuntrul fiinţei noastre, în placenta noastră intimă, stă *natura-de-Budha,* adevărata noastră natură, creată după *chipul şi asemănarea lui Dumnezeu* (cum susţin creştinii)”. Ea îşi are originea deopotrivă în sinele jungian, ca şi în sinele creştin („Sinele este Tatăl”). Depinde ce *moşim* (ce naştem spiritual), căci Sinele este „Fiul nostru”, este cel pe care îl descoperim înlăuntrul nostru.

Revenind la *Siddhartha* (romanul omonim, hessean) Oana Vasilescu observă, pe bună dreptate, că, în esenţa lui, eroul este chiar Omul („În fiecare individ se găseşte întotdeauna un Budha în devenire”, *Drumul interior, op. cit.,* p. 79), iar pentru a-l descoperi nu trebuie decât să ne cercetăm propria natură („Natura noastră este Budha, iar înlăuntrul naturii noastre este un Budha lăuntric, adevăratul Budha, ne asigură maeştrii budismului Chan”), iar autoarea conchide: „Siddhartha ajunge la înţelegerea faptului că lumea şi toate fiinţele sunt desăvârşite … iar natura lui Budha este prezentă/pre-existentă în fiecare şi nu trebuie decât recunoscută”, *op. cit.*, p. 80).

Aceste interpretări, bazate pe utilizarea conceptelor teoretice ale *aferezei,* invocată pe larg de Oana Vasilescu în cărţile sale, au aplicaţii nu doar în câmpul literelor, dar şi în estetică, în special în partea ce vizează reproducerea formei ideale, pre-existentă în conştiinţa artistului. Măsura în care forma iniţială, ideea (*eidos*) capătă contur real, ţine de afereză, câtă vreme imaginea originală (arhetipul) nu este transpusă integral în realitatea exterioară, artistul fiind doar un mediator, un cioplitor în materia brută, care este *ideea*. Utilizând tehnica aferezei, artistul hermeneut dezvăluie, parţial, forma ideală a operei de artă (*eidos*-ul), dezvoltând, prin moşire şi iluminare, sensul ei iniţial, tainic şi complex.

La fel a procedat şi Hesse, care s-a disimulat în unele din personajele sale. Prin intermediul unor eroi cu calităţi mitico-simbolice, Hesse ne îndeamnă să căutăm, să sperăm şi să ne iluminăm, căci „mintea şi obiectele sunt una”, iar mintea lui Budha (Siddhartha, în carte) cuprinde toate cele ce sunt şi vor mai fi.

Homo sapiens

Jertfa ludică sau jocul de-a moartea

Mihaela MALEA STROE

Mira, personajul feminin principal din drama *Meșterul Manole* de Lucian Blaga este, se poate spune, o prezență literară nedreptățită. Deși i s-a acordat atenție în diverse parcursuri hermeneutice, acestea nu sunt, totuși, pe măsura complexității cu care autorul și-a înzestrat personajul.

Sintetizând, primul parcurs ar fi cel „clasic”, al majorității comentatorilor, preluat adesea și în manualele școlare. Acesta relevă, sumar și expeditiv, calitățile indiscutabile ale soției meșterului: puritatea, devotamentul, iubirea deplină, spiritul de sacrificiu. Cum aceste atribute țin de evidentă, personajul este repede etichetat și abandonat.

Al doilea parcurs ține de perspectiva feministă a abordării, o lentilă care nu doar că schematizează, ci și distorsionează imaginea personajului din dramă. Lectura, din acest unghi, descoperă în Ana arhetipală – și în toate descendentele ei literare, inclusiv în Mira – *victima* egoismului creatorului, jertfa procurată prin înșelăciune și viclenie. „Ana (Mira) nu consimt la jocul zidirii decât fiindcă cred că este un joc. Sunt amăgite, folosite ca obiecte, după toate regulile schimbului. Eu, Manole, bărbatul, dau viața ei fiindcă pot dispune de această viață. Prețul e mare, desigur, dar, în cele din urmă, plătește Ana, cu toată împotrivirea ei...”, susține Irina Petraș în *Știința morții* (p. 232). Valabilă, probabil, pentru toată seria de Ane descendente din mit în literatura cultă, această perspectivă nu o poate alătura seriei și pe Mira și se va înțelege de ce.

În sfârșit, un al treilea parcurs, la polul opus perspectivei feministe, este cel care prejudiciază cel mai mult imaginea Mirei, întrucât o contorsionează, asimilând-o unei „naturi demonice”, descoperind în ea „fisura morală”, „întruchiparea geloziei”, a „individualismului feminin”, „alternativa senzualității, păcatului și morții”, „o Cătălină ce-l atrage [pe meșter] la viața muritoare”, „diavolescul”. Aprecierile de mai sus aparțin Mariei-Ana Tupan, în *Scenarii și limbaje poetice* (pp. 42-43). Lăsând la o parte faptul că asocierea Mirei cu personajul eminescian este neavenită în acest context, problematica celor două texte (drama expresionistă și poemul filosofic romantic) fiind total diferită, direcția interpretativă în sine este defectuoasă. Forțând personajul să intre într-un tipar esențialmente impropriu, demersul Mariei-Ana Tupan compromite însăși semnificația jertfei. Puțin lipsește în analiza ei până la concluzia că moartea Mirei nu reprezintă, în piesa lui Blaga, o jertfă sacramentală din perimetrul unui *maxim sacrificial* (M. Eliade), ci o necesară stârpire a răului, a geloziei, a individualismului, a păcatului, prin urmare, ar fi, mai degrabă, un act justițiar. Eroarea acestei interpretări vine dintr-o confuzie de termeni, demonicul fiind asociat drăcescului/diavolescului și nu, cum s-ar fi cuvenit, daímon-ului, adică acelei entități divine misterioase care poate juca (și) rol de „înger păzitor”. Confuziei i se adaugă o neatenție de lectură, autoarea considerând că Mira ar fi făcut vrăji potrivnice ridicării bisericii. „Lectorului atent”, spune Maria-Ana Tupan, „nu-i poate scăpa o confesiune a lui Manole de după jertfă, ca un fel de justificare morală a ei: «Ea vrajă potrivnică scornea. Lumânări în Argeș stingea».” De fapt, lectorul cu adevărat atent nu poate ignora semnificația reală a „vrăjii potrivnice”: practica magică a stingerii lumânărilor în apa râului nu este aplicată numai de Mira și, în niciun caz, nu este menită să zădărnicească zidirea, ci, dimpotrivă, este menită să dezlege blestemul și să ajute la ridicarea lăcașului. Replica lui Bogumil lămurește, încă din prima scenă, scopul intervenției magice: „Femeile noastre au ieșit lângă râu la miezul nopții și au stâns lumânări în apă, pentru a dezlega blestemul, dacă e blestem. Dar nu a fost.” Este gestul complementar ce se alătură, solidar, gestului făcut de Manole în același scop: „Tu ai aprins candelă deasupra chipului mic – tot în zadar.” Dacă meșterul își amintește, după jertfă, de stingerea lumânărilor, amintirea vine din suferință, nu ca justificare morală a acceptării sacrificiului.

Niciun gest și niciun cuvânt de-al Mirei nu vin să susțină ideea că ea ar vedea în biserică o concurentă primejdioasă ori că nu ar suporta „rivalitatea unei preocupări ce-i absoarbe lui Manole atenția cuvenită ei”, cum reiese din comentariul Mariei-Ana Tupan. Dimpotrivă, Mira, exemplară, se desăvârșește întru jertfire, devine „aleasa” „mielului din potir”, tocmai pentru că iubirea ei se dovedește totală, nerestrictivă. Or, jertfa sacramentală cere excelență, iar Mira este singura care corespunde pe deplin acestei exigențe.

Dacă i se poate atribui Mirei o componentă demonică, aceea este fără îndoială doar demonia creatoare („neodihna lăuntrică” în expresia Irinei Petraș) de care s-a molipsit trăind în preajma lui Manole și a zidarilor. Dialogul dintre ea și meșter este edificator în acest sens:

„Manole: De șapte ani pierd credință, pierd ziduri și somn. Nici tu n-ai dormit?

Mira: M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvârcolit în cămară. Am ieșit pe prispă.

Am intrat. Am ieșit.

Mai poate cineva dormi?”

Convergentă acestei secvențe este și afirmația lui Manole: „Nebuni de curte nu suntem, nici oameni – ci draci! Dracii lui Hristos!”, referitoare la el și la ceilalți nouă meșteri, deîndată ce a fost acceptată ideea jertfei.

„Neodihna lăuntrică e partea întunecată, demonică a ființei, cea răzvrătită și visând împliniri. Odată cu zămislirea frumosului, începe *partea luminei*. Deși mistuitor, timpul zidirii e un adaos, nu o cheltuială.” (*Știința morții*, p. 132) La „timpul zidirii” de care vorbește aici Irina Petraș participă – prin cuvânt zămislitor – și Mira, iar participarea ei este, neîndoios, conștientă și voluntară.

Înainte de orice, femeia matură își delimitează cu o lucidă precizie locul în viața meșterului, când acesta susține că ea reprezintă „totul”: „Meșterul meu visează. Pentru el, femeia adusă de peste apă nu e tocmai totul, dar *să zicem jumătate din tot.* Cealaltă jumătate e ea. (Arată spre bisericuță.)” (s.n.) Privește fără umbră de orgoliu și fără pic de gelozie atât cumpănirea ei cu „minunea înfricoșată de puteri”, cât și posibilitatea confuziei din mintea lui Manole, confuzie care chiar o amuză: „S-ar putea într-o zi pe ea s-o numești Mira, iar pe mine biserica ta.” Iar atunci când exclamă „ce bine că nu vrea să se înalțe!” o face, după cum reiese din context, „șăgalnic”, tachinându-l pe Manole, nicidecum în registru grav, cum ar fi impus identificarea în construirea bisericii a unei potențiale rivale.

De altfel, atunci când Manole șovăie în fața machetei, cuprins de îndoieli, nedumeriri și deznădejde, *Mira* este aceea care *hotărăște:* „Lăcașul acesta odată va sta – deocamdată stă numai pe masă – într-o zi va sta însă și între dealuri.” Tot *Mira apără creația, nu acceptă renunțarea* (când zidarii vor să abandoneze, ea cere ajutorul lui Găman: „Zmeule, trezește-te, că oamenii vor să se lapede”), sau *comentează exigent,* cu simț estetic, macheta bisericii: „Ferestrele sunt prea mici. Turlele prea joase.” Când Manole îi dezvăluie taina desăvârșirii creației („Prin suferință, până la urmă, multe se pot desăvârși”), *Mira intuiește și exprimă,* anticipând lucid, *sursa suferinței maxime* pentru meșter.

→

Se discută „culpa reală sau fictivă, justă sau injustă a unui păstor față de comunitatea profesională de grup din care face parte, judecarea lui comunitară pentru această culpă și pedepsirea lui colectivă după datina străbună” (*op. cit.,* pp. 220-221, subl. autorului).

În vechime, era activ un cod juridic tradițional, nescris. În „prima categorie de infracțiuni penale”, care în dreptul cutumiar sunt cele mai grave, R. Vulcănescu include: „crima, tâlhăria, furtul, înșelăciunea, abuzul de încredere, distrugerea și degradarea bunurilor comunitare, insubordonarea ierarhică, trădarea intereselor profesionale, dorința sau tentativa de separare de comunitatea profesională de gintă”. Tot Vulcănescu vorbește despre *bacii de judecată*, șapte baci de pe șapte munți, care se adunau periodic și hotărau cum se pedepsește fiecare faptă a păstorilor, care a dus la însemnate pagube în avutul comunitar. Cea mai grea lege era condamnarea la moarte a celui ce s-a făcut vinovat.

Într-o variantă a *Mioriței,* reprodusă de Vulcănescu (*op. cit.*, p. 223), sunt versurile: *Pe cel vârf de munte verde/ Mutare de oi se vede,/ Dar la ele cine șede?/ Un biet păcurăraș./ Venit-au șapte tâlhari/ După apă l-au mânat/ Cei șapte l-o judecat./ Cu apă când o sosit/ Cei șapte i-au glăsuit:/ Cum vrei moartea să ți-o facem/ Ori tăiat, ori împușcat?/ – Nici tăiat, nici împușcat,/ Numai capul jos luat/ Și pe mine mă-ngropați/ În stârparul oilor...*

Spre deosebire de R. Vulcănescu, noi înțelegem că cei șapte sunt bacii de judecată, deci completul care judecă o cauză juridică păstorească. Păstorul este „un biet păcurăraș”, adică un tânăr. Bacii știu vinovăția acestui tânăr, îl trimit după apă, să nu fie prezent când se discută pedeapsa pentru fapta incriminată. La întoarcere, i se comunică faptul că este condamnat la moarte și i se pune întrebarea cum vrea să moară. Ciobanul își cunoaște vinovăția, nu protestează, ci le spune cum vrea să moară și locul unde să fie îngropat. El nu-și cere permisiunea să sune din trâmbiță ori din bucium, dovadă că se aștepta să fie aspru pedepsit. Știa că cei șapte nu sunt tâlhari, ci că sunt judecătorii lui. Iar în familie se știa că sentința acestora nu poate fi greșită.

Pe seama morții tânărului păstor s-au creat cântece-bocet care cu vremea au devenit colinde. Iar colindele au avut un însemnat rol educativ, întrucât erau auzite în timpul sărbătorilor, când întreaga familie era acasă. Tinerii auzeau întâmplarea și rețineau că ciobanul nu-și poate neglija obligațiile sale.

Tot ce s-a spus despre acceptarea morții ca pe o fatalitate ține de fabulație și mulți cercetători au îmbrățișat această soluție, falsificând adevărul care stă la baza sfârșitului tragic al păstorului mioritic.

Bibliografie

1. Adrian Fochi, *Miorița,* Ed. Academiei, București, 1964.
2. N. Iorga, *Istoria literaturii românești,* vol. I, 1925, p. 28.
3. *Izvoarele Istoriei României, III. Scriitori bizantini (sec. XI-XIV),* publicate de Alexandru Elian și Nicolae Șerban-Tanasoca, Ed. Academiei, București, 1975.
4. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei.* Ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, ESPLA, București, 1955.
5. Alecu Russo, *Piatra-Teiului,* EPL, București, 1967.
6. G. Sulițeanu, *Poemul popular „Când și-a pierdut ciobanul oile” (studiu asupra unei variante din Negrilești – Vrancea), Revista de Etnografie și Folclor,* 1967, nr. 6, p. 437, nota 5.
7. Gheorghe Șincai, *Opere, III. Cronica românilor*, Tom III, EPL, București, 1969.
8. Gh. Vrabie, *Balada populară română,* Ed. Academiei, București, 1966.
9. Romulus Vulcănescu, *Etnologie juridică,* Ed. Academiei, București, 1970.

Despre simbol în arta creștină a secolelor II-IV (II)

Geta DELEANU COICIU

Cristalizarea unui stil

Trăsăturile acestui stil se defineau odată cu picturile din catacombe (Lazarev). Distruse în perioada iconoclastă, apoi în timpul cruciadelor, dovezi ale artei creștine din perioada timpurie au rămas puține: frescele din catacombele Romei, Dura – Europos în Siria, Neapole, Alexandria. Basoreliefurile de pe sarcofage, sculpturile din cimitire, frescele și mozaicurile din catacombe conțin simboluri de influențe mitologice, orientale, iudaice, greco–romane și creștine. Convertiții păgâni primeau învățătură nu numai din Vechiul și Noul Testament, dar și din miturile antice care le erau familiare. Recursul la mit era frecvent în arta primelor veacuri. Simbolul Bunului păstor, interpretare a lui Orfeu, apare cel mai timpuriu, încă din secolul I, apoi în catacomba Domitiliei în secolul III, „în cel mai pur stil bucolic”. [17] Imaginea lui Iisus în chip de Orfeu înconjurat de oi și cu lira în mână sugerează cântecul (propovăduirea) care-i atrage pe credincioși asemeni lui Orfeu care îmblânzea și vrăjea animalele și natura înconjurătoare. Simbolul lui Orfeu este folosit și în scrierile autorilor antici. „Christos-Orfeu este asezat pe o stâncă și ține în mâna dreaptă o țiteră. Grabar arată o scenă similară și o atribuie lui Orfeu, dar muzicantul ține un nai. La picioarele lui, o oaie culcată ridică capul pentru a asculta. Puțin mai departe, un țap cu coarne mari și o altă oaie nu par deloc subjugați de muzică. Este vorba de o copie a unui model roman reprezentându-l pe zeul Pan deturnat de la semnificația sa mitologică. Cuvântul lui Christos este divin și deci comparabil cu cântecul minunat al lui Orfeu. Oaia care ascultă îl reprezintă pe credinciosul atent. Este posibil ca țapul să desemneze păgânismul care deturnează cealaltă oaie de la cuvântul adevărat.” [17] Imaginea simbolică a lui Iisus sub forma Bunului păstor este legată de cea a mielului, inspirată din texte biblice, după cum remarcă L. Uspansky (*Arta primelor veacuri*). „Profetul Iezechiel (cap. 34) și David, Psalmul 22, figurează lumea ca pe o stână al cărei păstor este Dumnezeu.” Jean Danielou, cercetător profund al artei creștine, vorbise deja despre „imagini și simboluri preluate sau inspirate din textele sfinte”. Alături de figuri (*typoi*), cateheza utiliza culegeri de profeții și extrase din *Pentateuh, Psalmi*, din *Profeți* și grupate în culegeri din *Testimonia.* Printre textele citate cel mai des întâlnim *Psalmii* 22, *Ezechiel* 47, profeția lui Balaam (*Num.* 24,17). Vedem deja aceste texte ajungând în arta figurativă din mediul iudeo–creștin. Și tot Danielou: „Tema peștelui (*Ezechiel,* 47-10), a stelei (*Numerii,* 24-17) și a viței de vie (*Psalmi,* 79, 9), a carului celest (*Ezechiel,* 3, 4), a grădinii apar în același timp în osuarele iudeo-creștine din Palestina și în textele iudeo-creștine.” Și Frederick Tristan remarcă influența religiei iudaice în primele simboluri creștine. „Primele imagini atribuite creștinismului sunt, de fapt, simboluri și aparțin unui fond mesianic mai complex. Descoperirile făcute, începând cu 1953, la Hebron, Nazaret și Ierusalim, în osuare și pe stele funerare, demonstrează într-adevăr că reprezentările grafice ale viței de vie, ale ramurii de palmier, ale semnului ebraic *thau* și a peștelui – pe care le vom găsi mai târziu în catacombele romane – aparțin sferei de influență a religiei iudaice, sub diferitele ei aspecte, foarte la modă la începutul erei noastre.”

Simbolul peștelui. *Ezechiel* (47, 10): „Lângă el vor sta pescarii de la En-Gaddi până la En-Eglaim și își vor arunca mrejele. Vor fi pești de tot soiul, ca cei din Marea cea Mare (Mediterană) și foarte numeroși.” Clement din Alexandria, citat de Frederick Tristan, enumeră, printre simbolurile pe care creștinii le pot utiliza, peștele și ancora.

→

Întâi propune ludic o supoziție („Cum ar fi dacă aș pleca de la tine și [...] nu m-ai mai găsi niciodată?”) în fața căreia, intrând în jocul ei, Manole se preface indiferent, având certitudinea că ea nu l-ar părăsi. Aici intervine, însă, ipoteza-cheie a Mirei: „Să zicem, atunci, că fără de veste aș muri”. Replica personajului este esențială, Mira nu se sfiește să aducă în discuție propria moarte ca singură sursă certă a suferinței maxime pentru Manole, suferință ce ar avea drept efect desăvârșirea actului creator, desăvârșirea bisericii, împlinirea „dorului de a zămisli frumuseți”, dezlegarea de blestem, anularea forțelor potrivnice zidirii. Femeia prevede fără echivoc minunea ce ar urma să se întâmple: „... Atunci, căutându-mă, ferestrele bisericii s-ar căsca mai mari”, „turlele s-ar ridica atunci mai subțiri, cerându-mă înapoi cerului”. Se poate descifra, în această previziune, începutul „jocului de-a moartea” pe care însăși Mira îl inițiază subtil, asumându-și pe deplin condiția de „jertfă”. Departe de a considera biserica o rivală, departe de a fi o persoană individualistă ori geloasă, ea se identifică la modul absolut bisericii în două momente semnificative ale piesei. În ipoteza propriei morți, de pildă, anticipează o eventuală tăcere a cerului, dar și compensația: „Pe urmă, mare păcat n-ar fi dacă cerul nu ți-ar da niciun răspuns. Tu ți-ai avea în veșnică frumusețe – biserica.” Ulterior, identificarea se concretizează într-un joc încă și mai explicit, în scena în care Mira sare pe spinarea lui Găman, provocând stihiile: „Scutură-te, Gămane, [...] tu ești pământul, marele, *eu sunt biserica,* jucăria puterilor” (s.n.). Seninătatea și jocul sunt aici secretul echilibrului, izbânzii și stabilității, o demonstrație convingătoare că ridicarea bisericii este posibilă: „Nu m-am prăbușit. Trupul meu e întreg, *arcurile întinse,* os nu s-a spintecat, *stâlpii sunt drepți”* (s.n.). Prin ceea ce spune, Mira își contopește voluntar făptura cu făptura bisericii, iar jocul ei dobândește potențial exorcizant. Într-un anume sens, simbolic, *jertfa însăși se oferă jertfirii,* printr-un joc pe care îl inițiază, dând celorlalți prilejul să-l continue, până la „jocul de-a moartea” căruia, de altfel, tot ea îi stabilește regulile și norma esențială: seninătatea. („Am să mă joc cu voi cum doriți. Dar ăștia să nu se mai încrunte, că-mi pierd orice plăcere.”)

Este destul de greu de presupus că, după ce a judecat atât de lucid și matur tot complexul relației creator-operă-suferință-desăvârșire, Mira cade pe neașteptate în infantilism, regresează ca ființă și devine victima unei înșelăciuni, a unei păcăleli, atunci când i se cere să intre în jocul zidirii. Fără să fie naivă, în inima ei stăruie inocența pruncului. Din altruism și din iubire de aproapele, vine la locul zidirii să le aducă meșterilor pâine și vin (ca la Cina cea de taină), vine să salveze un suflet de om, să împiedice omorul (bănuind că Bogumil – care, spune ea, „Cu credințele lui încurcă un colț de țară” și este „duhul care la toate relele împinge” – i-a convins pe meșteri să purceadă la jertfire păgână), dar când e vorba de propria jertfire nu ezită și nu se teme. Își păstrează intactă starea de excelență tocmai pentru că, în pofida opiniei Mariei-Ana Tupan, ea nu are nicio „fisură morală”, ea este „spicul cel mai scump și mai curat” cum o definește Manole, este lamura ce se cuvine sacrificată pentru ca jertfa să fie primită, aidoma jertfei lui Abel, și fumul de pe altar să găsească „drumul înălțimilor” fără să mai fie învârtejit, în voia vântului, către pământ. Pentru ființa ludică și conștiința dezmărginită a Mirei „jocul de-a moartea” a început cu mult înainte de clipa în care Manole îi vorbește despre jocul „de albă vrajă și întunecată magie, pe care-l vom face cu tine”. Acum este doar continuarea firească, ce duce spre împlinire, chiar dacă Mira spune „nu înțeleg” sau îi avertizează pe meșteri că vrea să se întoarcă spre casă „înainte de a se face amiază”. Manole îi vorbește de „jocul de-a viața”, dar și de „jocul de-a moartea”, iar ea încă o dată intuiește consecințele și încă o dată dovedește că nu intră în conflictuală concurență cu biserica: „Biserica va sta. Manole, tu o să-ți culci capul pe trepte și poate ai s-o iubești mai mult pe ea decât pe mine. Dar n-are a face.”

Dacă, inițial, Mira se identifică pe sine bisericii, în final identifică strânsoarea zidului îmbrățișării lui Manole. Erosul și patima creației se întâlnesc: „Zidul o strânge cum numai tu o strângeai” sunt ultimele cuvinte ale Mirei dezvăluite lui Manole de al treilea zidar. Sau, când, ieșit din transa creatoare, omul Manole, sfâșiat de durere, vrea să afle cine a pus cea din urmă cărămidă, al șaselea zidar îi destăinuie adevărul: „Tu ai zidit-o, de la început până la sfârșit [...]. Altfel pieptul femeiesc *nu și-ar fi îndurat fără împotrivire sfârșirea”* (s.n.). Mira *îndură, nu se împotrivește* (textul dramei contrazice ideea avansată de Irina Petraș), *se lasă zidită* iubind. Manole construiește iubind: „Din iubire pentru ea am zămislit lăcașul, prin iubire pe Altul slăvind”.

Cerută *de* și săvârșită *din* iubire, întru înfăptuire și slavă, jertfa nu poate fi deposedată de componenta ei sacră și nu poate fi echivalată crimei. Pe de altă parte, jocul transformă lucrurile și faptele cele mai presus de fire în ceva firesc. Ilogicul devine logic, pentru că viața și moartea în joc se desfășoară, dincolo de spațiul profan, după cu totul alte norme.

Iubirea, dorul de a crea frumuseți și jertfa înving haosul, femeia devine „altar”, „viața ei trece lumină prin veac”, „vaierul din zid” se transformă în „cântec”, auzit exclusiv de îndureratul Manole și de profeticul Găman.

Seninătatea – coordonată obligatorie a jocului – înseamnă biruința ființei asupra morții. Ea devine laitmotivul scenelor în care, ca făptură vie sau doar ca amintire, Mira este prezentă:

„Seninătate vreau, nestăpâniților!”
„Seninătate – când sunt între voi! Și puțină lumină!”
„Cum ar putea să stea [biserica] dacă nimeni nu lucrează râzând la ea?”
„Meștere, luminează-ți fruntea! Și voi, zidari, de asemenea!”
„Înseninează-te, Manole!”
„Tristețea e păcat. Încruntarea, de asemenea, așa nu-mi place să vă văd.”
„Mi-e îngăduit să râd tare?”
„Ăștia să nu se mai încrunte!”
„S-a silit să zâmbească. Adică nu... nu s-a silit. A zâmbit.”
„Adevărat, de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie slobodă.”
„Am ucis-o cu mâinile mele. Dar ea a zâmbit.”
„S-a jucat cu noi de-a moartea.”

Mira crede în joc și, *iubind desăvârșit,* îi trăiește până la capăt bucuria. Prezența ei este menită să slujească înfăptuirii, să lumineze și să înalțe. Iubirea și jocul, asimilabil și unui ritual, sacralizează jertfa. De aceea, trecerea sufletului/ființei din trupul de carne al femeii în trupul de piatră al bisericii se produce simplu, firesc, „fără cuvânt, asa cum ridici mâna să faci o cruce”. Prin Mira, de fapt, se petrece transferul de spiritualitate sintetizat în finalul piesei:

„Doamne, ce strălucire aici și ce pustietate în noi!”

Bibliografie selectivă

Lucian Blaga, *Teatru. Proză autobiografică,* vol. II, Editura Albatros, Buc., 1980
Irina Petraș, *Știința morții – Înfățișări ale morții în literatura română,* Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1995
Maria-Ana Tupan, *Scenarii și limbaje poetice,* Ed. Minerva, Buc., 1989

Homo sapiens

„Este însă imposibil de stabilit la ce dată și în ce fel și-au dat seama credincioșii că literele grecești ale cuvântului *ichtus* ar putea fi inițialele de la *Iesous CHristos Theou Uios Soter* (Iisus Christos Fiul Dumnezeului Mântuitor), sintagmă care, într-un fel, rezumă doctrina creștină și este prima sa mărturisire de credință. Origene, în *Comentarii la Sfântul Matei,* și Sfântul Augustin, în *De civitate Dei,* s-au preocupat de această chestiune, luând ca temei al cugetărilor lor un apocrif târziu al Oracolelor sibiline, în special primele lui douăzeci și șapte de versuri. Cu prima literă din fiecare vers se formează acrostihul IESOUS CHREISTOS THEOU UGUIOS SOTER STAUROS (Iisus Christos Fiul Dumnezeului Mântuitor Cruce, ansamblu care se reduce la acrograma ICHTUS). Acest poem în stil apocaliptic ne este cunoscut datorită împăratului Constantin, care a poruncit să fie inclus în *Manifest către creștini,* cules de Eusebiu din Cezareea. (...) Apocriful în discuție este anterior anului 170, dacă ne gândim că la acesta se referă Ireneu când evocă prezicerile sibiline care vizau creștinismul." [17] Când se invocă tema peștelui, simbolul trimite la apă, simbol al vieții, renașterii spirituale și al botezului. Peștele a fost răspândit pe inscripții funerare, în catacombe, pe bijuterii etc. Până în secolul IV nu a fost găsită explicația corectă.

Simbolul stelei. Și simbolul stelei alături de alte simboluri ale picturilor creștine are originea în textele sacre, după cum au remarcat de-a lungul timpului iconologii. *Numerii* (24, 17): „Îl văd, dar acum nu este; îl priesc, dar nu de aproape; o stea răsare din Iacov, un toiag se ridică din Israel și va lovi pe căpeteniile Moabului și pe toți fiii lui Set îi va zdrobi".

Simbolul viei. *Psalmi* 79, 9: „Via din Egipt ai mutat-o; izgonit-ai neamuri și ai răsădit-o pe ea."

„Via este simbol al rodniciei omului cu frica lui Dumnezeu." [4]

„Via, semn de binecuvântare, devine simbolul lui Israel. Rodnicia ei este de origine divină." (*Idem*)

„Femeia ta ca o vie roditoare, în laturile casei tale." (*Psalmi,* 27, 3)

Clement Alexandrinul în *Stromate* (*Scrieri,* Partea a doua, Traducere, cuvânt înainte și indici de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982) conchide: „Domnul, interpretat alegoric, este vița de vie".

Simbolul strugurelui. „Strugurele ocupă locul de frunte între toate fructele pământului." [4]

Vița de vie și strugurele sunt citate frecvent în Sfânta Scriptură, fie ca simbol al lui Iisus Christos, dar și legat de euharistie. Apare des în pictura catacombelor, în mozaicurile bizantine și pe fațadele catedralelor medievale. *Evanghelia după Ioan* (15, 18) precizează: „Eu sunt vița cea adevărată și Tatăl meu este lucrătorul. Orice mlădiță care nu aduce roadă întru El, o taie și orice mlădiță care aduce roadă, El o curăță, ca mai multă roadă să aducă."

Simbolul rodiei. În *Cântarea cântărilor* (4, 13), citim: „Vlăstarele tale clădesc un paradis de rodii cu fructe dulci și minunate, având pe margini arbuști care revarsă miresme". Conform unui mit târziu, planta care face rodii ar fi răsărit din sângele lui Bacchus, ucis de Titani și readus la viață de Rhea, mama lui Jupiter. Imaginea rodiei este cel mai adesea legată de mitul răpirii Proserpinei de către Pluton, zeul Infernului. În Evul Mediu, tocmai în virtutea acestui mit, fructul, pictat în mâna Pruncului Iisus, devine simbolul Învierii. (...) Cesare Ripa atribuie rodia personificării Bunei înțelegeri și Conversației. (*Dicționar de artă…, op. cit.*)

Simbolul porumbelului. Pictorii greco-latini înfățișau alături de motivele decorative cu fructe și flori, păsări: fazani, papagali, corbi, potârnichi, coțofene, porumbei. După modelul lor, picturile catacombelor erau puternic animate nu numai de motivele geometrice și de ghirlande cu flori, dar și de aceste păsări care căpătau o simbolistică creștină. Și anumite pietre funerare erau decorate în acest fel. Alături de miel, porumbelul este o ființă lipsită de apărare, întruchipând inocența și pacificarea. Simbol al păcii și înțelegerii, porumbelul apare des în picturile creștine. În „Grecia antică, porumbeii erau păsările sacre ale lui Venus și erau crescuți în sanctuarele zeiței. (...) În Sfintele Scripturi (...) porumbelul îi vestește lui Noe sfârșitul potopului, aducându-i o crenguță de măslin. Mai mult, este și imaginea Sfântului Duh care se arată astfel la Botezul lui Hristos, la Bunavestire și în multe alte episoade religioase." (...) „Porumbelul a devenit și simbolul Fecioarei Maria, apărând ca atare și în scenele imaculatei concepții." (*Dicționar de artă, op. cit.*) „În povestea biblică a Facerii, păsările apar în a cincea zi. (...) Porumbelul *yonah,* în ebraică, *peristera,* în Septuaginta este singura pasăre care poate fi adusă ca jertfă. „Fecioara aduce doi porumbei sau două turturele ca jertfă, când îl aduce pe Iisus la templu. Tertulian, în *Despre botez,* citat de Frederick Tristan, considera că cei patru evangheliști au ales să reprezinte Duhul Sfânt în simbol de porumbel datorită „curățeniei și inocenței sale precum și – asemeni porumbelului lui Noe, care a anunțat iertarea vechilor păcate – prin faptul că este vestitorul ieșirii creștinilor din blestemul originar". (...) Începând cu Constantin, porumbelul apare alături de monograma lui Christos. Nu mai este vorba despre Duhul Sfant, ci de *spirita santa,* sufletele credincioșilor. Sensul acesta este întărit și de *palumbus sine felle* (porumbelul fără fiere, fără umori, adică în întregime inocent și pur), care se poate citi pe unele epitafuri din secolul al III-lea. Ne vom opri și asupra unei figuri care reprezintă un interes deosebit: porumbelul alături de un vas sau bând din acest vas, ca și imaginea complementară, porumbelul gustând din strugure. În primul rând este vorba de un simbol euharistic: sufletul curat care bea din vinul conținut în cupă. Dar se pare că această emblemă este mult mai complexă. Vasul, din care uneori cresc plante, reprezintă Paradisul terestru. Porumbeii care vin să guste din el sunt sufletele defuncților care își sting setea la acest izvor originar. Este vorba despre acel *refrigerium,* dar ceresc de care se pot bucura sufletele atunci când cunosc fericirea veșnică. După traversarea deșertului existenței terestre, sufletul celui drept găsește cu ce să-și aline setea întru eternitate. [17] Vom reține această descriere întrucât vom avea nevoie de ea la interpretarea unor picturi ce vor constitui subiectul unui alt capitol abordat aici.

Simbolul păunului. Alături de porumbel, păunul este des întâlnit în picturile creștine timpurii. „Păunii sunt animalele sacre ale Junonei, soția lui Jupiter și stăpâna zeilor. Considerat la început emblemă a învierii, ulterior devine și simbol al trufiei. Conform legendei, petele colorate de pe coada păunului ar fi ochii lui Argos, puși de Junona pe coada animalului său sacru în cinstea credinciosului paznic cu o sută de ochi ce o păzea pe Io și care a fost ucis de Mercur. Creștinismul primitiv atribuie acestei păsări semnificații în general pozitive. Conform credinței că în fiecare toamnă păunul își schimbă penele, care îi cresc din nou primăvara, el a devenit simbolul renașterii spirituale, deci al învierii. Mai mult, cei o mie de ochi ai săi au fost considerați emblema omniprezenței lui Dumnezeu." (*Dicționar de artă, op. cit.*) Pliniu cel Bătrân, după Frederick Tristan, precum și Sfântul Augustin văd în păun simbolul învierii și al nemuririi. „Farmecul păunului a făcut ca el să fie adoptat de gnostici (catacomba de pe bulevardul Manzoni, la Roma) și de iudei. În mediul creștin, păunul este reprezentat printre palmieri, ca în mozaicul de la Thabraca, în Tunisia, lângă vase sau potire, precum porumbeii, în nenumărate locuri, cea mai veche mărturie fiind cea din catacomba Priscillei secolul al III-lea." [17]

Un mormânt pictat descoperit la Tomis

În anul 1988, în timpul unor săpături pentru ridicarea unor construcții, s-a descoperit la Constanța un hipogeu care completează descoperirile din Dobrogea, dar și istoria și arheologia europeană cu un monument rar de artă creștină, ce prezintă similarități cu catacombele din Roma. Descoperirea pare a fi un mormânt creștin pictat în stil realist-naturalist specific artei antichității târzii, cu simboluri ce necesită o analiză atentă în contextul epocii căreia i-a fost atribuită. „Cavoul cu pictură", cum a fost numit, sau *mormântul pictat,* reprezintă, după descrierile arheologilor, un banchet funerar. Pictura vie, în culori de o prospețime remarcabilă, împodobește toți pereții cavoului, fiind păstrată în întregime, cu excepția locului de unde a mușcat excavatorul. Spre deosebire de catacomba Santo Pietro e Marcelino de la Roma, cu care, pe bună dreptate, a fost asemănat și care este arhitecturat pe mai multe încăperi, conform cu standardele vremii, cavoul de la Tomis este construit dreptunghiular pe dimensiunile din interior de 2,80 x 2,30 x 2,05 m, iar cele de exterior 3,84 x 3,18 x 3 m.

„Ceea ce conferă acestui lăcaș o valoare cu totul deosebită este realizarea artistică a interiorului. Peste tencuiala care acoperă în totalitate materialul de construcție a fost pictată, în tehnică *al seco,* o amplă suită de reprezentări antropomorfe, zoomorfe și fitomorfe. Precizăm de la început că întregul monument a fost pictat urmărindu-se o compartimentare specifică (arcade, pereți, boltă). Pe toți pereții complexului funerar sunt reprezentate mai multe chenare rectangulare simple. Trecerea de la pereți la boltă este marcată de o bandă continuă cu ove. Pe peretele de sud, deasupra intrării în cavou, este pictată în manieră naturalistă, într-o cromatică vie, o scenă cu patru porumbei încadrați de un decor vegetal, care beau apă dintr-o cupă. Peretele vestic comportă la rândul său o bogată decorație zoomorfă și fitomorfă costând din două scene în care sunt pictate în aceeași manieră patru potârnichi, dintre care două se adapă din acelasi tip de cupă, iar celelalte ciugulesc în preajmă, și un iepure care mănâncă struguri dintr-un coș răsturnat." [5]

Mă opresc asupra simbolurilor prezente în acest fragment de descriere. În pictură sunt prezenți patru porumbei care beau din vasul mistic; prin dispunerea simetrică a celor patru porumbei în jurul vasului ar putea fi anticipat sau sugerat semnul crucii (care mult mai târziu a căpătat semnificația răstignirii), iar faptul că păsările se adapă din apă, simbolul euharistic, prin transformarea ei în vin, iar apoi în sângele lui Iisus, ar putea trimite cu gândul la potolirea setei de nemurire, aluzie la creștinii deja convertiți care se împărtășesc din apa vie și veșnică. Cifra patru are și ea încărcătură simbolică. „Din vremurile apropiate de perioada preistorică, numărul patru a fost folosit pentru a reprezenta solidul, tangibilul, sensibilul. Relația dintre el și cruce făcea din numărul patru un simbol comparabil de plenitudine și universalitate, un simbol totalizator. Există patru puncte cardinale, patru vânturi, patru stâlpi ai universului, patru faze ale lunii, patru anotimpuri, patru elemente, patru stări de spirit, (....) patru litere în numele primului bărbat, Adam, patru brațe ale crucii, patru Evanghelii etc. Numărul patru desemnează primul pătrat și prima decadă. *Tetraktys*-ul pitagoreic se realizează prin adunarea primelor patru numere (1+2+3+4). Toate aceste cuaternare exprimă o totalitate. Astfel, numărul patru simbolizează terestrul, totalitatea celor create și a celor revelate." [e-Bibliografie]

Cele patru potârnichi sunt răspândite, două beau din vas, aluzie la euharistie și la convertire, celelalte două sunt în preajma vasului, ciugulind la întâmplare, aluzie, la păgânii neconvertiți încă. Liniile care unesc orizontal și vertical potârnichile nu formează un pătrat perfect, ci un dreptunghi neregulat. Sintetizând, în opinia mea, potârnichile care beau apă pot simboliza păgânii convertiți, celelalte două care „ciugulesc în preajmă" [5] simbolizează păgânismul încă prezent. Iepurele, ambivalent ca simbol, în cazul de față mâncând struguri, semnifică convertirea la noua religie, cea a nemuririi sufletului, strugurele fiind, cum am văzut anterior, simbolul vieții veșnice. „Pe latura de nord a cavoului, într-o generoasă arcadă oferită de construcție, este înfățișată o masă rituală, la care sunt prezente, în poziție specifică, șapte personaje masculine, cinci pe *cline* (patul roman caracteristic), unul în stânga imaginii, lângă masa rotundă, iar celălalt în partea opusă. Cele două personaje în picioare țin în mâini vase ritual. (...) În plan secund se profilează siluetele stilizate ale unor arbori, sugerând desfășurarea ceremoniei în exterior.

Homo sapiens

Proiectul unei reconstrucţii moderne în logică şi epistemologie (II)

Acad. Alexandru BOBOC

4. **Preluarea ideilor lui Peirce** (din anii 1868-1890, cunoscute abia prin editarea operei acestuia în anii '30 ai secolului XX), precum şi îndemnurile venite pe linia semanticii logice (de la Frege la Tarski şi Carnap ş.a.) au determinat o regândire a structurii demersului semiotic (şi a aplicaţiilor lui în lingvistică, logică, epistemologie ş.a.).

Este de observat că atât preocupările pentru pragmatică în sfera logicii (Tarski, Carnap), legate de o mai bună definire a semioticii (logice, bineînţeles), cât şi cele ale liniei Peirce-Morris gravitează în jurul problematicii „Interpretului" şi a acţiunilor (operaţiilor) necesare definirii *semiosis*-ului.

Se confruntă cumva două linii în realizarea „teoriei semnificaţiei": una de „semantizare a pragmaticii", alta de „pragmatizare a semanticii" (J. Schneider, *Ausprägungen pragmatischen Denkens in der zeitgenösischen Sprachphilosophie*, în *Pragmatik,* Bd. IV, p. 2), accentuată de orientarea mai târzie a lui Wittgenstein spre analiza limbajului obişnuit şi a legării semnificaţiei de „întrebuinţarea" cuvântului într-un discurs dat.

„Orientarea pragmatică hotărâtoare în semiotică a fost realizată abia odată cu Wittgenstein. Ecuaţia *semnificaţie-întrebuintare,* adusă de Wittgenstein, constituie formula concisă cea mai cunoscută a noii paradigme. *Semantica devine parte a pragmaticii."* (G. Meggle, *Pragmatische Semantik im Ausgang von L. Wittgensteins Sprachspielkonzept,* în *Pragmatik*, Bd. II, p. 279)

De aici, poate, şi nevoia întoarcerii la origini, la termenii prezenţi în gândirea greacă. Interesantă în acest excurs istoric nu este atât sinonimia lui *pragma* cu *praxis,* ci faptul că *pragma* trimite la „câmpul semnificatului: acţiune, efectuare, activitate, faptă", dar şi „la un câmp semnificat de stări de fapt şi lucruri", ceea ce în esenţă s-a păstrat şi la preluarea celor doi termeni în limbile europene; fireşte însă, „acest proces de încorporare este legat cu unele transformări de semnificaţie". (H. Stachowiak, *Einleitung în Pragmatik* II, p. XIX)

Chiar în „vechea întrebuinţare a cuvântului", *pragma* arată „acea precară referinţă semantică, foarte des întrebuinţată, întrucât pentru comunicarea generală în mediul lingvistic ea determină cuvintele cele mai importante". (*Idem. Einleitung, Pragmatik,* I, p. XXI)

Conceptul de „pragmatică" devine el însuşi un „semn" pentru diferitele feluri de întrebuinţare a semnelor, punând laolaltă domeniile logicului, empiricului, normativului, acţionalului etc.

Acest adevărat fenomen cultural, *in nuce* în istoria gândirii, devine relevant prin Peirce şi modelarea semioticii pe care el o propune cu scopul de a dezvolta o logică şi o mai bună înţelegere a esenţei şi funcţiilor matematicii. Peirce orientează cercetarea spre *semn* într-o dublă formulă: *semn-acţiune* şi *semn-obiect;* primul e numit *semiosis,* al doilea *repre-sentamen.* (G. Deledalle, *Introduction to Peirce Semiotic,* în *Semiosis* (79/80), nr. 3/4 (1995), p. 16)

5. **De fapt, pragmatica** a fost introdusă de Peirce, e adevărat, totodată ca *semiotică* şi ca *filosofie* (pragmatismul), într-un studiu celebru, *How to Make Our Ideas Clear* (1878), în care el formula „maxima pragmatică": „Să luăm în considerare ce efecte, cu legături practic conceptibile ar putea avea obiectul ideii noastre. Atunci conceperea de către noi a acestor efecte constituie toată ideea noastră despre obiect"; „căci ideea noastră despre obiect este ideea despre efectele lui sensibile". (*Collected Papers of Ch. S. Peirce,* ed. by Ch. Hortshorne and P. Weiss, Cambridge, Harvard Univ. Press, 1931-1958: 5, 402; prima cifră indică volumul, a doua poziţia textului.)

Acesta s-a numit „principiul lui Peirce", principiu care odată extins în teoria adevărului, a devenit „principiul pragmatismului". Într-o formulă numită de însuşi Peirce „pragmaticism", principiul sună astfel: „Conţinutul de semnificaţie al oricărui concept este referinţa lui posibilă la comportamentul nostru." (*Ibidem,* 5, 460) Asa cum s-a precizat, Peirce propune formula unei „transformări semiotice a filosofiei transcendentale"; „logica semiotică a cercetării" în locul teoriei „transcendentale„ a experienţei; ideea triunghiularităţii tuturor operaţiilor spirituale este aplicată la „relaţia cognitivă", punând în prim-plan „Interpretantul". (K.-O. Apel, *Einführung: Peirces Denkweg vom Pragmatismus zum Pragmatizismus*, în Ch. S. Peirce, *Schriften,* II, hrsg., von K.-O. Apel, Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1970, pp. 53-54; 79, 86)

Interpretarea conduce la o „comunitate de interpretare", care „trebuie să constituie o metadimensiune pentru orice obiectivare teoretico-sistematică a apariţiilor sociale"; „schema unei asemenea direcţionări ar fi semn-semn; semn-fapt; semn-interpretant, adică cele trei dimensiuni ale semioticii". (*Ibidem,* pp. 206, 86)

→

Întreaga scenă se înscrie pe un fond luminos, formele fiind demarcate de conture puternice, iar diferenţierea de substanţă se realizează prin valori tonale calde. Peretele estic, foarte bine conservat, ca de altfel întregul ansamblu, înfăţişează doi păuni afrontaţi care ciugulesc dintr-un coş cu fructe. (...) Bolta întregului edificiu are o decoraţie fitomorfă continuă, arabescul vrejurilor delimitând câmpuri în interiorul cărora sunt înscrise alte plante stilizate. Culorile utilizate mai frecvent sunt roşul şi negrul, precum şi galbenul, albastrul, verdele şi albul." Culorile picturii cavoului, precum şi atitudinea personajelor în jurul mesei sunt asemănătoare cu cele din catacomba Priscilla din Roma, precum şi cu San Pietro e Marcelino. Se pare că era conturat un stil al epocii, care cuprindea atât elemente creştine, cât şi păgâne, precum şi utilizarea aceleiaşi tehnici picturale. Arheologii au descoperit în interiorul cavoului corpurile a patru persoane decedate orientate cu capul la vest, un schelet „în poziţie adunată" [5], precum şi unul de copil în amforă. Inventarul este sumar: un *philacterium,* un *unguentarium,* două brăţări de bronz şi mai multe mărgele poliedrice faţetate. Toate aceste obiecte se află la Muzeul de Istorie şi Arheologie din Constanţa. În prima fază a descoperirii, arheologii au considerat că pictura mormântului, obiectele de inventar, dispunerea corpurilor defuncţilor, încadrează mormântul „în epoca constantiniană şi până către sfârşitul veacului al patrulea e.n. În această perioadă au avut loc construirea camerei funerare şi înmormântările. (...) Că scena de pe peretele nordic al cavoului este marcată de un puternic simbolism este în afară de orice îndoială. Ne aflăm, credem, în faţa unei mese rituale celeste, în care atmosfera de *refrigerium* este evidentă. Acest ritual este evidenţiat printr-o simbolistică adecvată, constând în ţinerea paharelor în mâini de către doi dintre defuncţi în scopul potolirii setei sacre. Apoi, întreaga scenă este şi o aluzie la *euharistie,* la aşa-zisa *fractio panis,* cele şase coşuleţe putând conţine pâine, iar platoul de pe masă peşte. Scene similare ne sunt documentate în catacombele cu caracter creştin de la Roma. Astfel, în capela greacă din catacomba Priscilla este pictată o scenă a banchetului funerar simbolizând *fractio panis,* iar în cripta *dei sacramenti* din catacomba S. Calisto întâlnim aceeaşi scenă legată de banchetul celest şi euharistie." [5] Cele şapte personaje înfăţişate constituie, după Frederick Tristan, cu referire la o scenă similară din San Callisto, în Camera Sacramentelor A5 şi A6 „reprezentarea tipică a agapei fraterne, fiind o aluzie la cei şapte apostoli de la Lacul Tiberiadei, fie la cifra şapte considerată ca o totalitate şi reprezentând ansamblul creştinilor". Arheologii au situat acest monument „la cumpăna a două perioade distincte, romană şi romano-bizantină, dar şi la hotarul dintre crepusculul păgânismului şi zorii noii religii monoteiste. (...) Pot fi însă decelate semnificaţii şi conotaţii proprii fiecărei lumi în parte, iar paternitatea acestora poate fi revendicată în egală măsură de cele două religii." [13]

Luând drept principiu al autorităţii studiile lui Frederick Tristan care ia ca exemple catacombele Romei, avansez ideea că pictura din hipogeul de la Tomis poate fi citită în trei chei sau pe trei niveluri diferite. Primul nivel de interpretare ar fi că scena cu cei şapte bărbaţi, cinci în jurul mesei şi doi de o parte şi de alta a mesei rotunde, în picioare, cu vase rituale în mâini, indică un ospăţ funerar frecvent în antichitate şi agreat şi de autoritatea politică păgână. Al doilea nivel de interpretare al picturii din punct de vedere al credincioşilor poate fi ca agapă, iar al treilea nivel al înţelegerii este cel al euharistiei. Agapa şi euharistia la începuturi se oficiau împreună, „după cultele mithraice, iudaice sau orfico-dionisiace". [13] Ele s-au separat diferenţiat pentru fiecare dintre biserici, în Apus pe la 150, în Egipt după 375. „Pentru catehumeni era vorba de o agapă unde oamenii se adunau pentru a aştepta întoarcerea lui Christos, dând de pomană săracilor. Pentru cei botezaţi aceasta era însăşi imaginea euharistiei. De unde numele dat de arheologi frescei, *fractio panis,* care se poate adapta atât agapei, cât şi Cinei." [17] Până la oficializarea creştinismului sub Teodosie, la 379, este posibilă, de teama persecuţiilor, „o eventuală disimulare a conotaţiei creştine a întregii picturi de pe pereţii cavoului tomitan". [13] Din punct de vedere tehnic, pictura hipogeului este asemănătoare cu picturile catacombelor de la Roma, ceea ce denotă o unitate de stil demnă de analizat mai în amănunt.

Bibliografie

1. Frederick Copleston, *Istoria filosofiei II, Filosofia medievală,* Ed. All, Bucureşti, 2009.
2. Franz Cumont, *Religiile orientale în păgânismul roman,* Ed. Herald, Bucureşti, 2008.
3. Alain Corbain, *Istoria creştinismului,* Ed. Rosetti Educational, Bucureşti 2010.
4. Maurice Cocagnac, *Simbolurile biblice, Lexic teologic,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997.
5. Constantin Chera, Virgil Lungu, *Un monument arheologic de o excepţională valoare la Tomis Constanţa, Revista Arta,* nr. 4, 1988, Anul XXXV, pp. 11, 12.
6. Lorenz Dittman, *Stil, simbol, structură,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1988.
7. Jean Danielou, *Biserica primară,* Ed. Herald, Bucureşti, 2008.
8. Charles Delvoye, *Arta bizantină,* Vol. I, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1976.
9. Jean Delumeau, *Religiile lumii,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.
10. Andre Grabar, *Iconoclasmul bizantin,* Ed. Meridiane, Bucureşti 1991.
11. Romeo Gheorghiţă, *Câteva aspecte privind tehnica de realizare şi starea de conservare a picturilor murale de la mormântul hipogeu roman „cu banchet" din Tomis – Constanţa, Caiete ARA,* 1, 2010, Bucureşti.
12. Lucia Impelluso, *Natura şi simbolurile sale, Plante, flori şi animale,* Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2009.
13. Virgil Lungu, *Creştinismul în Scytia-Minor,* Ed. T.C.SEN, Sibiu-Constanţa 2000.
14. Victor Lazarev, *Istoria picturii bizantine,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1980, vol. I.
15. Kazimierz Michalowski, *Cum şi-au creat grecii arta,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1975.
16. Nichita Runcan, *Două milenii de viaţă creştină neîntreruptă în Dobrogea,* Ed. Ex. Ponto, 2003.
17. Frederick Tristan, *Primele imagini creştine, De la simbol la icoană, sec II-IV,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 2002.
18. Gheorghe Vlăduţescu, *Ontologie şi metafizică la greci,* Ed. Paideia, Bucureşti, 2018.
19. Gheorghe Vlăduţescu, *Filosofia în Grecia veche, Filosofi, filosofii, termeni*, Partea a II-a, Literele I-Z, Ed. Paideia, Bucureşti, 2016.

Homo sapiens

Pe urmele lui Peirce, opera lui Ch.W. Morris impune treptat o semiotică tridimensională concepută behaviorist: „pragmatica semnelor studiază relația semnelor cu omul care le întrebuințează”; ca *„știința despre comportamentul uman mediat de semne,* semiotica este, în însăși predispoziția ei fundamentală, o pragmatică. Aceasta din urmă poate și trebuie să înțeleagă regulile operaționale ale sintaxei logice și regulile de semnificare și adevăr ale semanticii logice ca ținând de o regulă determinată a comportamentului.” (K.-O. Apel, *Transformation der Philosophie,* I, Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1973, pp. 149, 150)

Este explicarea pragmatico-behavioristă a semioticii: „Semiotica vrea să fie o teorie generală a semnelor în toate formele și contururile ei, fie că e vorba de animale sau oameni normali sau patologici, vorbitoare sau nevorbitoare, persoane sau grupuri sociale. Semiotica devine astfel o procedură interdisciplinară.” (Ch. W. Morris, *Bezeichung und Bedeutung. Eine Untersuchung der Relationen von Zeichen und Werten,* 1964, în vol. Ch.W. Morris, *Zeichen, Wert, Ästhetik,* hrsg. A. Eschbach, Frankfurt a. M., 1975, p. 199) În acest context, pragmatica rămâne „acel aspect al semioticii care se ocupă cu originea, aplicările și acțiunile semnelor”, cu largi aplicații în știință și filosofie. (*Ibidem,* pp. 256, 257)

6. **În filosofia limbajului,** această structură a semioticii capătă noi precizări. Aceasta privește îndeosebi discuția despre *purtătorii semnelor* (*Zeichenträger* a căror relație formală unul cu altul o cercetează *sintaxa*), spre deosebire de *Designatum* (ale căror relații cu purtătorii semnelor constituie obiectul *semanticii*) și de *Interpret* (prin care, dacă e vorba de a lua în seamă interpretul semnului, de regulă, este vizată împrejurarea și acțiunea persoanelor participante la procesul semiotic).

În cadrul acestei conceptualități, *pragmatica* este definită ca „o cercetare a limbii (la Morris: și a unui alt sistem de semne), care poate să cuprindă domeniile așa-numitelor sintaxă si semiotică, dar, în orice caz, trebuie să includă interpretul și acțiunile sale”. (H.J. Schneider, *op. cit.*) Autorul urmărește o interacțiune ce vizează locul semanticii: „pragmatica, fundament al semanticii” și „pragmatica, ca dezvoltare a semanticii”. Acestea privesc „o semantică în sensul lui Tarski și Carnap ca „o conferire ulterioară de semnificație pentru expresiile oricărei *limbi formale* construite, a cărei temă în afară de aceasta constă în a defini concepte semantice, precum, de exemplu, *echivalent, implicat* ș.a.m.d.” (*Ibidem,* p. 3)

O înțelegere mai răspândită a pragmaticii vine în forma *pragmatica acțiunii comunicative: „Pragmatica* desemnează, într-un sens larg, cercetări lingvistice și epistemologice ale întrebuințării limbilor, formelor și expresiilor lingvistice în situații determinate. Aceste situații sunt caracterizate prin persoane (vorbitor și ascultător) și utilizarea de către aceștia de mijloace exterioare. Utilizarea este determinată de dezvoltarea socială și istorică a unei limbi naturale. Multitudinea de feluri de utilizare a expresiilor lingvistice reflectă formele sociale și culturale ale comunicării umane.” (W. Vossenkuhl, *Zur Pragmatiksprachlichen Handeln,* în *Pragmatik,* IV, p. 85) Aceste „forme” constituie „obiectul cercetărilor sociologice. Funcțiile comunicative ale expresiilor lingvistice și condițiile universale ale înțelegerii umane sunt obiect al pragmaticii universale (Habermas), resp. al pragmaticii transcendentale” (K.-O. Apel).

În *sens îngust,* înțelegem prin *pragmatică* „acea parte a teoriei limbii – și semnelor, care nu cercetează formele lingvistice și structura lor (*sintaxa*), și nici raportul acestor forme cu semnificații determinate (*semantica*), ci întrebuințarea lor. Pragmatica în acest sens face abstracție de condițiile istorice și sociale ale întrebuințării de mijloace exterioare. Ea cercetează tipuri de întrebuințare (de ex. afirmații, interogații) și reconstruiește condițiile de întrebuințare... înțelegerea *pragmaticii* în acest sens ne reîntoarce la Carnap”, care considera pragmatica drept „fundament al lingvisticii în genere”. (*Ibidem,* pp. 85, 86)

7. **Pragmatica redimensionează,** sub multe aspecte, teoria lingvistică, și pe cea logică a limbajului, propunând un adevărat, *pragmatic turn.*

Două ilustrări în acest sens: teoria „jocurilor de limbaj” a lui Wittgenstein și teoria „actelor de limbaj” a lui J.L. Austin și J.L. Searle, ambele pe fondul unei *Ordinary Language Philosophy,* dominată de „așa-numita teorie a regulii de întrebuințare a semnificației”, pentru care formula este: „Chestiunea nu este aceea a semnificației, ci a întrebuințării.” (E. von Savigny, *Philosophie der normalen Sprache,* Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1974, p. 257)

Termenul *jocuri de limbaj* (*Sprachspiele*) vrea să sublinieze „că vorbirea unei limbi constituie parte a unei activități sau a unei forme a vieții”; de aceea, „cuvântul nu are nicio semnificație dacă nu este exprimat” sau, și mai clar, „pentru o mare clasă de cazuri de întrebuințare a cuvântului *semnificație* – dacă nu pentru toate cazurile întrebuințării ei – această teză se poate explica astfel: *semnificația unui cuvânt constă în utilizarea sa într-o limbă.“* (L. Wittgenstein, *Philosophische Untersuchungen,* în *Schriften,* 1., Frankfurt a. M., Suhrkamp, 1980, pp. 300, 310, 311)

De fapt, „practica utilizării limbii” constă în următoarele: „unul pronunță cuvintele, iar altul acționează în conformitate cu aceasta; în învățarea limbii, însă, are loc următoarea desfășurare: cel ce învață denumește obiectele, adică pronunță cuvântul atunci când profesorul arată, de exemplu, piatra. Aici se mai poate petrece și un exercițiu mai simplu: elevul repetă cuvintele pe care le-a spus profesorul.” (*Ibidem,* pp. 292-293) Este vorba de înțelegerea limbii în „context pragmatic” și de raportarea analizelor semnificației la acest context (Fr. von Kutschera, *Sprachphilosophie,* 2. Aufl., München, 1975, p. 137), înțelegere ce pune în atenție acțiunea altor reguli ale sistemelor de semne: regulile pragmatice.

Textul lui „Wittgenstein II” (cel al *Cercetărilor filosofice*) înseamnă astfel o îndepărtare de tezele din *Tractatus,* centrate pe teza „reprezentărilor ontologice”, după care „lumea se ordonează într-o modalitate determinată de fapte reale (*Tatsachen*), care, la rândul lor, se compun din lucruri simple (obiecte și atribute)”, tema „criticii filosofice” a limbii fiind de a oferi „un tablou fidel al acestei realități”. (F. von Kutschera, *Sprachphilosophie*, p. 133)

Dar limba noastră obișnuită nu este construită astfel și, ca atare, structura ei nu corespunde „conexiunii obiective a faptelor”, iar semnificațiile ei „nu sunt determinate precis și exact”; Wittgenstein e nevoit astfel să renunțe la „idealul științific de exactitate” și să introducă teza: „lumea ni se deschide abia în descrierea lingvistică”; ea nu ne este „dată în sine”, ci „numai în interpretări lingvistice”. (*Ibidem*)

Wittgenstein schimbă astfel total concepția despre limbă: limba este, înainte de toate, o activitate ca oricare alta (ce intervine în diferite situații și contexte ale acționării), este „parte a unei lumi a vieții”.

În acest sens stă și teoria propusă, *Sprachspiele*, după care limba se poate înțelege și analiza numai pornind de la întrebuințarea ei în contexte practice determinate. „Putem să ne gândim – scria Wittgenstein – la faptul că întregul curs al întrebuințării cuvintelor este unul dintre acele jocuri prin care copiii își însușesc limba maternă. Voi numi aceste jocuri, *jocuri de limbaj*, iar uneori voi vorbi și despre o limbă primitivă, tot ca despre un joc de limbaj... Voi numi și ansamblul limbii și activitățile lingvistice ce se împletesc cu ea tot joc de limbaj.” (L. Wittgenstein, *op. cit.,* pp. 292-293)

Sintagma ca atare vrea să sublinieze faptul că „vorbirea unei limbi este o parte a unei activități sau a unei forme de viață“ (*Ibidem,* p. 300). *Semnificația* este „întrebuințarea în limbă” și privește orice cuvânt: „logica, și atât mai puțin, filosofia, nu pot trece dincolo de această întrebuințare”. (*Ibidem,* pp. 342, 345)

Poate de aceea Russell aprecia că Wittgenstein a renunțat la „ceea ce talentul său avea cel mai bun”, inventând o doctrină care „face inutilă activitatea filosofică”. (B. Russell, *Histoire de mes idees philosophiques,* Paris, 1961, pp. 269, 271)

În acest sens se încadrează, probabil, formula lui Wittgenstein: *„Denkt nicht, sondern schau”* (*nu gândi, doar privește*) (L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 48; aforismul 66) și ideea că „lumea” vine ca „situație” (context de comunicare), iar „regula” nu mai depinde de logică, ci de „situația acțională”, e „normă pragmatică”. (M.K. Munitz, *Contemporary Analytic Philosophy,* New York, McMillan Publishing Co„ 1984, pp. 192, 198) (Va urma)

Semn(al) de carte

Paul Adrian Cristescu, *Crucea Eroilor de pe Muntele Caraiman,* ediția II, Ed. Tiparg, Pitești, 2018

Paul Adrian Cristescu ține să omagieze prin cartea de față pe Eroii Neamului nostru, care s-au jertfit în Primul Război Mondial, pe străbunicul și bunicii săi, pe toți soldații căzuți la datorie, cărora întregitorii țării, Ferdinand cel Loial și Regina Maria, le-au închinat Crucea de pe Muntele Caraiman, un monument special, consemnat în *Guinness World Record* drept cea mai înaltă cruce metalică din lume, amplasată pe un vârf de munte.

Existența unei idei mari, generoase, dă sensul unui volum remarcabil, redactat într-o formă aleasă, în care autorul etalează o informație de o densitate ce cu greu pare să fie rodul muncii unui singur om. (Profesor muzeograf Elena Teodorescu, în Prefață)

Nicolae Dabija, *Contra amneziei,* Editura Papirus Media, Roman, 2018 (carte apărută în Colecția Centenar România 1918-2018 – Publicistică – Eseu)

Nicolae Dabija are meritul (istoric!) de a redimensiona istoria, în sensul că limba poate fi la fel de importantă ca pământul, ca țara. Astfel, pentru scriitor, bătălia pentru limba română, bătălia pe/pentru câmpul semantic e mai importantă decât una pe un câmp de luptă. Notațiile din acest volum au fost imagini pregătitoare pentru capodopera scriitorului, *Tema pentru acasă.* (…)

Contra amneziei este o carte pentru fiecare român, pentru fiecare iubitor de literatură, dreptate, limbă și credință...

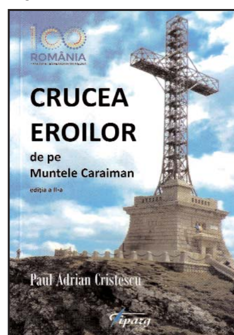
Dacă, printr-un cataclism oarecare, ar dispărea tot ce este scris și tot ce este imagine despre Basarabia, cartea lui Nicolae Dabija ar putea reconstrui singură, prin complexitatea ei, această parte de țară cu tot ce are ea etern, semnificativ, eroic, tragic, unic.

Cartea lui Nicolae Dabija este o carte astrală. (Lucian Strochi, la finalul Prefeței)

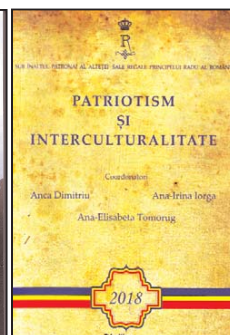
Anca Dimitriu, Ana-Irina Iorga, Ana-Elisabeta Tomorug, coord., *Patriotism și Interculturalitate, Lucrările celei de-a XV-a ediții a Simpozionului Național cu Participare Internațională „Dimitrie Cantemir și Vocația Europeană a Gândirii Românești”, Iași, 29 octombrie 2018,* Editura Vasiliana '98, Iași, 2018

La vârsta maturității liceului nostru, 55 de ani, punem volumul *Patriotism și interculturalitate* sub arcul timpului, pentru a ne desăvârși ființa în sensul cuvintelor lui Tudor Vianu: „Să cunoști ceva temeinic și să faci mai bine ca alții, să-l faci cât mai bine, dacă se poate, să-l faci perfect. Să fii un artist, un maestru. Lucrul tău să se închege cu armonia, să devii autorul unei lucrări rotunde, complete, frumoase, a unui cosmos.”

În România Anului Centenar, ne exprimăm prin paginile volumului prețuirea pentru marele cărturar european al cărui nume cu cinste îl purtăm, recunoștința că parcurgerea operei sale în complexele și nenumăratele ei aspecte ne-a dat coerență, sens și spirit liber, ne-a permis să ne definim identitatea și să incrustăm cu măiestrie filigranul individual în matricea instituțională. (Prof. Anca Dimitriu, director al Liceului „Dimitrie Cantemir”, Iași, la finalul introducerii la volum)

Ce vedem azi: o golire a conţinutului

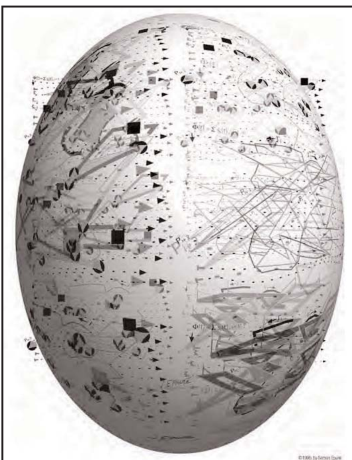
Dragoş VAIDA, Constanţa VAIDA HALIŢĂ

Ce vedem azi, în jur, dacă ne deschidem bine ochii? – întrebare la care vom reveni de mai multe ori, în însemnările noastre – este, desigur, o varietate miraculoasă, imprevizibilă, de actori şi de situaţii care, din păcate, mult prea rar, ne foloseşte efectiv în *edificarea* noastră, sufletească sau intelectuală, vital necesară. Nu prea găsim în jur *chei de înţelegere* a modulului în care evoluează mentalităţile, de ce am ajuns aici.

Treptat, ne obişnuim cu abuzul de imagini (dependenţa de TV, spoturile publicitare, afişele electorale ca programe de reforme etc.), cu reducerea conţinuturilor (intelectual, cultural), cu *despiritualizarea,* cu consecinţe în viaţa personală, în relaţiile din familie, soţi, copii. Max Weber spunea undeva că lumea noastră se *desvrăjeşte.* Vedem cum nevoile reale sunt amplificate, diversificate şi degradate prin incitarea publicitară a dorinţelor, cum Crăciunul a devenit subiect de folclor, cum mulţi văd Paştele mai degrabă ca un consum sporit de cozonac. Nu avem de ce să ne mirăm când vedem cum lenea spiritului, molesirea, chiar abrutizarea – rudimentarizarea, primitivizarea – îşi fac un loc pe măsură ce devenim pe zi ce trece mai indiferenţi (ce-i drept, în situaţii din ce în ce mai greu de controlat), oameni simplificaţi. Încercarea de revenire la normal are slabe şanse de reuşită, atâta vreme cât nu ne interesează bazele morale şi plecăm de la consecinţe spre principii, nu invers. Acum, cu atât mai mult, când încep să plece de acasă şi părinţii, după copii.

Suntem surprinşi în situaţii neaşteptate, uitând că mari gânditori, cu mulţi ani în urmă, dar şi acum, ne-au prevenit, într-un fel sau altul, că pe drumul pe care au apucat-o societăţile noastre, ajungem într-un impas esenţial, că petrecerea nu va continua indefinit, într-un etern divertisment, cu „distracţia” dată la maxim. Găsim tema unei crize extinse şi a democraţiei care poate eşua într-un totalitarism neaşteptat nu numai la Tocqueville, de care ne-am ocupat, ci şi la doi scriitori vizionari, Aldous Huxley (1894-1963), în romanul *Minunata lume nouă* (1931), apoi în *Reîntoarcere în minunata lume nouă* (1958), la George Orwell (1903-1950) şi la alţii (ca Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*), [3], [5], [7], [10]. G. Orwell a recenzat romanul *Noi* (1920) [13] de Evgheni Zamiatin (1884, Rusia–1937, Paris) pentru gazeta *Tribune* şi acea carte i-a inspirat romanul *1984*. Publicat în 1949, aproape după două decenii de la prima carte a lui A. Huxley, romanul *1984* a avut un efect puternic. Este foarte interesant să vedem azi care dintre cei doi autori a întrevăzut mai bine realităţile de acum. Întrebarea ne-o pune recent Romain Brethes în articolul *Orwell face à Huxley, 1984 vs Le Meilleur des mondes* [2].

Ambii autori se referă la Anglia, Asia rămânând în afara cadrului. G. Orwell ne face tabloul unei tiranii care se va instala în viitor, a unui Big Brother atotputernic care va pătrunde în toate momentele vieţilor supuşilor. Pe vremuri, ne bucuram, inconştienţi, când descifram în *1984* critica stalinismului şi a curentelor naziste Volksgemeinschaft sau Bruderschaft. În Europa de Răsărit, am întrezărit, plini de speranţe, în 1985 (!), destinderea – începutul mandatului lui Ronald Reagan şi *perestroika* lui Mihail Gorbaciov, promovat la propunerea puternicului şi inamovibilului Andrei Gromîko (1909 – 2 iulie 1989, n-a apucat însă decembrie!). Cu o doză de uitare şi optimism, am putea spune că viziunea propusă de G. Orwell nu s-a întins în spaţiul european, ceea ce nu s-a întâmplat cu cea imaginată de A. Huxley (al cărui roman *Punct-Contrapunct,* 1928, lectură complet needucativă, îl citeam cu nesaţ, fascinat, în clasa a doua de liceu).

Neil Postman, în cartea sa *Amusing Ourselves to Death* (versiunea în franceză *Se distraire à en mourir, Distracţia care ne omoară,* de care ne-am mai ocupat), observă că lumea a cam uitat profeţia lui Aldous Huxley care ne spunea că, *în cea mai bună lume,* nu este nevoie de un Big Brother pentru a le răpi oamenilor individualitatea, autonomia, istoria. Ei pot fi aduşi să le *placă* opresiunea şi tehnologia care ajunge să le distrugă capacitatea de a gândi. „Lui Orwell îi era frică de cei care ar interzice cărţile. Huxley se temea că nici nu va mai fi nevoie să fie interzise cărţile, deoarece nu va mai fi nimeni care să dorească să le citească... Huxley se temea că adevărul să nu fie înecat într-un ocean al lipsei de semnificaţie.” „Orwell se temea că vom fi distruşi de ceea ce urâm; Huxley se temea că această distrugere poate veni mai degrabă de la ceea ce ne place” [2].

În împrejurările actuale, în orizontul cultural european, modelul Big Brother nu are deocamdată şanse reale de reuşită. Dar nu cumva ne găsim mai aproape de starea schiţată mai sus după Huxley? Iată în ce termeni vede Europa jurnalistul american neoconservator James Kirchick, autorul volumului *The End of Europe,* un titlu atât de neechivoc. „Europa se rupe de valorile iluministe pe care le-a dăruit lumii, ignoră şi nu vrea să îşi protejeze realizările în materie de civilizaţie, este ostatică demagogilor şovini, nu vrea să se apere şi este intimidată de Rusia.” „Întoarcerea la o stare naturală în care naţiunile îşi urmăresc, în stil mercenar propriile interese, în detrimentul unităţii, nu ar însemna doar sfârşitul Europei de zi, ci ar prevesti nimic altceva decât o nouă *epocă întunecată”,* scrie J. Kirchick [7]. Regăsim în expresia epoca întunecată titlul *Veacul sumbru* al primului capitol al cărţii lui R. Guénon *La crise du monde moderne – Criza lumii moderne,* despre care am scris.

Viziunile de ieri se regăsesc în analize recente. Istoricul belgian David Engels reia [4] teza lui Oswald Spengler privind un declin al Occidentului [10] şi, pe baza a 12 indicatori pe care îi propune pentru o analiză comparativă, conchide că între criza Uniunii Europene de azi şi căderea Imperiului Roman există asemănări fundamentale; alte referinţe în bibliografie.

Cauza, ca o caracteristică generală, este o repetată *golire a conţinutului* din atitudini, declaraţii, activităţi, până la urmă, din păcate, din însăşi viaţa noastră. Această golire este deplânsă în multe situaţii, precum *apariţia surogatelor, substituţie,* a unor numeroase *produse de substituţie*, exemplu multiculturalismul ca religie fabricată politic [1], ofertele electorale inconsistente, regresul spiritului viu din genurile în impas, exemple comedia şi anecdotele, mai general, tentaţiile de gen deculturalizare, decivilizare.

Pierderea de conţinut o vedem şi în relaţiile economice, dispariţia transparenţei, calitate atât de necesară, în neasumarea responsabilităţilor, devenită floare rară chiar la butoniera atotputernicelor corporaţii, pierderea moderaţiei, pe drumurile căutărilor febrile privind rentabilitatea (domeniul ştiinţific nu rămâne imun). Remunerarea cadrelor de conducere depăşeşte imaginaţia, se ajunge chiar la nivelul cu şapte zerouri. Laureatul Nobel în economie Joseph Stilgitz stigmatizează, într-o carte recentă, triumful cupidităţii [11]. Deloc surprinzător, comportamentele aberante ajung să stârnească puternice sentimente de nedreptate socială.

Tradiţional, odinioară, istoria ne punea în faţă caractere, eroi, în raport cu care se configura întreaga acţiune. Mai aproape de zilele noastre, însă, profilele personajelor au devenit mai nesigure, acestea nemaidistingându-se prin luări de poziţie semnificative sau coerente în favoarea unor valori. Dăm de un fel de *antieroi,* personaje inconsistente, fără niciun rol, pe care nu le mai putem asocia cu ceea ce noi gândim sau sperăm efectiv.

Trăim pe dinafară, am primit musafiri necunoscuţi, ne-am îmbrăcat şi ne-am exprimat după mode care au produs numai alienare, ce mai este cu adevărat al nostru în ceea ce vedem azi, în jurul nostru? Raphaël Glucksmann a publicat recent o lucrare cu un titlu semnificativ *Les Enfants du vide* [5]. Sunt comentate întrebări tulburătoare de genul: nu cumva a trecut vremea reflecţiilor lipsite de griji care nu deranjează pe nimeni? – de care deci nici nu ne pasă. Acele reflecţii se pierd în perdelele de fum lansate de meschinăria corectitudinii politice. Îi găsim la fumigene pe campionii atitudinilor indiferente.

Am primit chiar o educaţie în acest sens. În vremurile vitrege prin care am trecut, eram învăţaţi să fim „oameni serioşi”, se făceau cu noi *exerciţii de eliminare a opiniilor şi de existenţă dublă.* Existau o procedură şi cel puţin două axiome prin care ni se întipărea în conştiinţe ideea de a nu interveni, de a nu încerca nici cea mai timidă ieşire din pluton, de a elimina din joc conştiinţele noastre. Aceste axiome puteau fi rezumate de două reguli de conduită: *Singularizarea* – priveşte în jur, eventual eşti ascultat, dar nimeni nu ţi se alătură; *Primatul situaţiei date* – poţi să faci un protest, dar nimic nu se schimbă, suprema raţiune fiind formula „aceasta-i situaţia”, de care unui erou antic i-ar fi fost ruşine.

***De câte ori a fost anihilată** intelectualitatea noastră, cum deplângem prezentul după ce, în trecut, am fost indiferenţi când acesta se prefigura!* Când bocim o stare de fapt, fără îndoială jalnică, să ne aducem aminte că atunci când răul se instala, noi l-am privit cu braţele încrucişate, în lenea conştiinţei noastre. Acum ne înflăcărăm de proteste, deşi nu am făcut nimic împotrivă.

Putem fi învinuiţi că în cele de mai sus ne lăsăm pradă pesimismului. O amărăciune desigur există. Ne apărăm, însă, spunând că, după puteri, încercăm să venim, către sfârşitul însemnărilor noastre, cu ceva care, chiar dacă nu sunt remedii, ar putea totuşi să ne arate direcţia în care trebuie să căutăm.

Bibliografie

1. Mathieu Bock-Côté, *Le Multiculturalisme comme religion politique,* Éditions du Cerf, 2016.
2. R. Brethes, *Orwell face à Huxley, 1984 vs Le Meilleur des mondes,* Le Point, 26 Oct. 2018.
3. A. Devecchio, Philippe de Villiers: „Nous vivons peut-etre la fin d'une civilisation, la nôtre”, *Le Figaro,* 30 Oct. 2018.
4. D. Engels, *Le déclin: la crise de l'Union européenne et la chute de la République romaine: quelques analogies historiques*, Paris, Éd. du Toucan, 2013.
5. R. Glucksmann, *Les Enfants du vide* (Allary éditions), 2018.
6. Byung-Chul Han, *La Société de la fatigue (The Burn-Out Society),* Circé, 2014.
7. J. Kirchick, *The End of Europe: Dictators, Demagogues, and the Coming Dark Age,* Yale University Press, 2017.
8. M. Onfray, *Décadence. Vie et mort du judéo-christianisme,* Flammarion, 2017.
9. Ioan-Aurel Pop, într-un interviu de pe site-ul AmosNews.ro, *HotNews.ro* joi, 25 august 2016.
10. O. Spengler, *Le Déclin de l'Occident,* Viena, München, 1918 şi 1922. Traducerea în franceză de M. Tazerout, deux vol. (1. *Forme et vérité,* 2. *Perspectives de l'histoire mondiale*), Gallimard, 1948.
11. Joseph E. Stiglitz, *Le triomphe de la cupidité,* Éd. Les liens qui liberent, 2010.
12. Tudor Vianu, *Jurnal,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961.
13. E. Zamiatine, *Nous autres, L'Imaginaire,* nr. 39, Gallimard, 1979.

Istoria de lângă noi

Globalizarea ca ultimă utopie

Ștefan BUZĂRNESCU

Invocată mitologic și așteptată cu soluții miraculoase pe toate meridianele, globalizarea (francofonii folosesc termenul *mondializare*) a debutat cu ipoteze manageriale de factură impresionistă și cu paradigme contradictorii, generalizând o criză axiologică în toate mentalurile colective care au încercat să o asimileze, dincolo de conotațiile propagandistice aferente. În consecință, multiplele crize de identitate în care s-au obiectivat aceste crize axiologice generează „zi de zi, ceas de ceas și în proporții de masă" nu numai dubitații carteziene, ci și scepticism cu forme din ce în ce mai severe de manifestare, chiar la nivelul spațiului social global.

Frecventa invocare a „deficitului democratic" al comunităților care au acceptat recent modelul occidental de dezvoltare nu mai convinge pe nimeni, deoarece și aceste societăți occidentale își continuă proiectele lor doar prin creșterea progresivă a datoriei lor externe, „datorii suverane" cum se numesc, mai nou… Concluzia care se desprinde de aici este simplă: modelul occidental a fost proiectat și a funcționat câteva secole prin infuzia de resurse pe care coloniștii le-au adus din colonii pentru a susține prosperitatea cetățenilor din metropolele respective.

Sursa acelei dezvoltări a fost, deci, nu numai superioritatea tehnologică și managerială a metropolelor, ci, în primul rând, asimetria endemică dintre standardul beneficiarilor materiilor prime din metropole, procurate prin munca grea și foarte prost plătită a cetățenilor din colonii, și supraviețuirea la cote de avarie a colonizaților…

Dincolo de teorii economice și doctrine politice, o certitudine se relevă acum, în procesul globalizării: modelul occidental nu mai poate funcționa prin resurse proprii, produse de economiile occidentale care, pentru a menține o prosperitate decorativă, recurg la îndatorări; deci, tot la resurse exogene. Pe aceste coordonate, globalizarea a fost proiectată ca soluție miracol nu pentru diseminarea prosperității la scară planetară, ci pentru a suplini aportul resurselor din colonii; așa cum funcționa modelul occidental în secolele trecute…

În acest context, amintim aprecierea unor analiști mai lucizi care au etichetat globalizarea ca o nouă colonizare: scopul este tot controlul resurselor, diferența fiind doar de ordinul mijloacelor. Astfel, dacă în trecut forța brută a armelor regla raporturile de putere, în prezent „glonțul magic" al mass-mediei și conturile bancare îndeplinesc cu succes vechile scopuri ale celor care se declară îngrijorați de „drepturile fundamentale ale omului" din toate colțurile lumii unde sunt resurse valorificabile profitabil de transnaționalele cartelizate, evident, în țările dezvoltate, de unde se oferă consultanță pentru „dezvoltarea durabilă" a săracilor care sărăcesc strategic prin îndatorări galopante și contracte oneroase de „valorificare profitabilă a resurselor energetice și de materii prime", contracte prin care se oficializează internaționalizarea asimetriilor intercontinentale cumulate istoric.

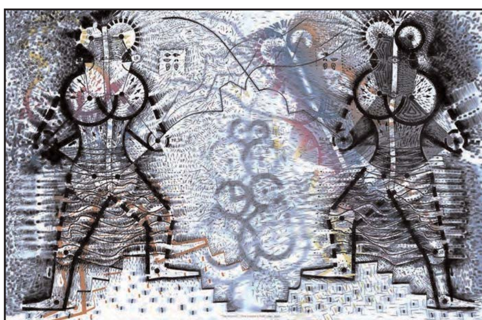
Iată prima dimensiune a utopiei: încercarea de a manipula opinia publică mondială cu ideea că resursele, fiind un bun planetar, se cuvine să fie exploatate tot în comun, la nivel planetar. Resursele nu pot fi naționalizate (în mod legitim), deoarece ele sunt valori de patrimoniu universal la care toate comunitățile planetei trebuie să aibă acces nediscriminatoriu, după posibilități: cei care au tehnologii pun în comun tehnologiile respective, cei care posedă numai forță de muncă, oferă forța de muncă etc.

Despre efecte, anume că profiturile se repatriază la transnaționalele care dețin tehnologia și experții în probleme de comercializare, de costuri, conturi bancare etc. nu se face vorbire, deoarece nu este… „politically correct"…

Globalizarea, percepută ca americanizare galopantă, dincolo de aspectele triumfaliste și diseminate planetar sub sigla „sens ireversibil al mișcării istorice", se percepe, la nivel individual, ca un risc major de pierdere a identității…

Ca ins care s-a născut ceva mai devreme, eu am mai auzit acest refren cu vreo cinci decenii în urmă; sovietizarea planetei este „sensul ireversibil al mișcării istorice!", perorau mai marii propagandei acelor vremuri, unii rămași cu același statut și astăzi, dar pe contrasensul istoriei invocate atunci… Nu mai este cazul să precizez că acest tip de „globalizare" s-a dovedit un incontestabil faliment istoric, marcând proporțiile utopiei, pe componenta teoretică și practică, deopotrivă.

La scară europeană, după colapsul experimentului bolșevic, fostele „țări frățești", au fost, deja, colonizate sub deviza „integrării europene": în România, de exemplu, prin declararea industriei „un morman de fiare vechi" (inginerul Petre Roman, în efemera sa calitate de șef al diversiunii post 1989), s-a trecut la demantelarea întregii economii și întreaga țară

a devenit importatoare de produse pe care ea însăși le exporta înainte de „guvernarea Roman", iar resursele au fost trecute, în condiții mai mult decât controversabile, în posesia transnaționalelor de pe toate continentele, evident cu complicitatea noilor autorități politice românești „postrevoluționare". Creșterea alarmantă a șomajului și reducerea speranței de identificare a unor noi oportunități de locuri de muncă în rândul tinerilor, se trece, arogant, în contul deficitului democratic al „noilor democrații" generate de realitatea geopolitică post 1989: modelul occidental este nemaculat de teribilele efecte pe care le-a produs, prezervându-și intact potențialul de manipulare.

În replică, cei din tabăra învinșilor din Războiul Rece trag speranțe (ca spânul de barbă) că prosperitatea de tip occidental va veni, nu are rost să ne îndoim (!), din moment ce (noi, poporul român) am dat dovezi nemăsurate de obediență față de orice mesaj venit din tabăra învingătorilor… Totuși, chiar și unii dintre cei mai lucizi dintre tineri, care au mai „umblat pe la cărți", nu-și pot reprima reflexul de a invoca un celebru refren „ideologic" din antichitate *Vae victis* (vai de cei învinși!). Iată paradoxul: acești tineri vor să se plaseze în tabăra învingătorilor. Cine îi împiedică? În lipsa unor răspunsuri credibile, ei dau vina, în cel mai pur stil stalinist pe „vechiul regim"!, chiar dacă actorii din acel timp au dispărut nu doar de pe scena istoriei, ci și din ciclul existențial propriu viețătilor anonime.

În lucrarea *Fenomenologia spiritului,* Hegel ne avertiza: cine nu a învățat nimic din lecțiile Istoriei, este predispus să le repete! Exemplu: inocența cu care am oferit (este vorba de guvernul României de atunci) rușilor întregul tezaur național, cu speranța că îl vom pune la păstrare față de ocupanții țării din Primul Război Mondial, s-a dovedit o eroare cu efecte transgeneraționale, iar noua generație, intoxicată cu diferite diversiuni, nu mai manifestă interes față de subiect, dar se dovedește ispitită față de gesturi similare, pe alte planuri, față de alți ocupanți ideologici ai scenei istorice din cel mai imediat prezent.

Pe aceste coordonate, manualele de „istorie alternativă" îl ajută pe tânărul fără putere de discernământ să ia distanța corespunzătoare față de propria istorie, pe care începe să o privească suspicios, chiar ostil, evoluând sigur spre condiția de detractor tarat al propriilor origini, către un soi curios de apatrid care-ți ține lecții de… patriotism!

A doua dimensiune a utopiei aflate în desfășurare: internaționalizarea prosperității prin simplul exercițiu de obediență față de modelele occidentale de comportament. Pentru reeuropenizarea țărilor est-europene s-a lansat deviza: „Transfer de suveranitate, în schimbul transferului de prosperitate!" Deosebit de tentantă, formularea respectivă a creat un curent de eurofilie contagioasă, mai ales în rândurile tineretului, dar și a celor dornici de aventuri existențiale în sensul cel mai larg al cuvântului. În consecință, au luat calea străinătății nu numai „disponibilizații", adică cei care s-au întâlnit cu prima surpriză de tip occidental, statutul de șomer (fără să fi fost avertizat de această posibilitate, fostul „proprietar, producător și beneficiar" din perioada socialistă a fost „dat afară" din serviciu tocmai de tinerii pe care îi calificase „la locul de muncă"), ci și cei dornici de salarii mai mari.

Pentru aceștia din urmă, foarte repede a dispărut legenda „circulației libere a forței de muncă", deoarece găsirea unui loc de muncă nu în specialitatea pe care o aveau în țară, ci chiar și a unei alte ocupații oarecare, generatoare de venit, s-a dovedit a fi o adevărată aventură la limita imposibilului. Acum, după un sfert de veac, euroscepticismul începe să se instaleze tot mai confortabil în proiectele de viață ale foștilor „oameni ai muncii", din ce în ce mai puțin dispuși să mai acorde credit corelației dintre globalizare și prosperitate personală; de „dezvoltare durabilă" este mai mult decât jenant să se vorbească în fața ruinelor fostelor „întreprinderi socialiste" în care și-au investit tinerețea… Etichetați ca „nostalgici" ai comunismului, devin tot mai dezinteresați de orice fel de mesaj ideologic și tot mai îngrijorați de riscul de a-și pierde locuința din cauza precarității resurselor necesare achitării taxelor și impozitelor restante de multe luni de zile; de rușinea de a mai da ochii cu alți foști colegi, mai norocoși, îngroașă numărul celor care nu se mai prezintă la vot.

Rezultatul tuturor campaniilor viitoare va fi cel așteptat, deoarece vor merge la vot numai cei legați, direct sau mai discret, de activiștii globalizării cu orice preț. Fără să se mai exprime civic în vreun fel și fără a mai face obiectul mass-mediei, aceștia amorsează o bombă socială cu explozie întârziată, care nu poate să îngrijoreze autoritățile care au toată puterea să mențină stabilitatea „statului de drept", iar în caz de „Doamne ferește!", să restabilească democrația.

Tot așteptând internaționalizarea prosperității, Lumea a III-a (denumire cam desuetă, dar foarte actuală) se scufundă în sărăcia tradițională care evoluează spre „pungi de sărăcie extremă", iar drama este că o parte dintre aceștia au început să afle că se poate trăi și altfel, undeva… pe planetă; chiar și în țările de unde vin radiourile, televizoarele, computerele, coca-cola etc.

Noul capitalism impus de noile lor guverne este resimțit tot mai mult ca un set de reguli neatractive și generatoare de forme noi pentru vechile împilări.

A treia dimensiune este cea culturală: „respectarea diversității" se dovedește a fi, în realitate, tot un fel de fundamentalism, dar cu mijloace mult mai rafinate de exprimare publică pe toate continentele. Diseminarea planetară a performanțelor științei și tehnicii are, ca repere operaționale, nenumărate obstacole înscrise în tratate internaționale focalizate pe conservarea asimetriilor la nivel planetar, iar comunitățile etnico-sociale realizează că nu este vorba de complementarizarea valorilor culturale din toate mentalurile colective ale planetei, ci de efortul ostentativ de a impune cultura actorilor politici din țările dezvoltate economic și tehnologic, ca pe singura cultură legitim dominantă, cu toate consecințele care decurg de aici. Multiplele crize identitare, nu numai din lumea arabă, demonstrează că proiectul impunerii prin forță armată, în numele democrației, a valorilor occidentale ca singurele valide sub raport praxiologic, nu doar axiologic, demonstrează eșecul globalizării percepute ca omogenizare galopantă și dezrădăcinare iminentă. De aici, panica de status a unor țări arabe care dau semne că se asociază în vederea unei noi arhitecturi geopolitice cu proiecte specifice, în multe privințe, în disjuncție cu „valorile globalizării".

→

Particulari, în Argeșul secolelor XIV-XVI

Adrian STĂNILĂ

S-a pus adesea problema dacă se poate vorbi despre individualitate în Evul Mediu. Multă vreme, istoricii au considerat că așa ceva nu poate exista sau că, în cel mai bun caz, individualitatea este condiționată de grup. Percepția, specific medievală, asupra societății era aceea a organizării acesteia în trei caste: *Oratores, Bellatores* și *Laboratores* (*Cei care se roagă, Cei care luptă* și *Cei care muncesc*). Medievalii înșiși nu aveau percepția individualității. Ei erau exponenții unei *Civitas Dei* (*Cetate a lui Dumnezeu*), care funcționa mai mult în baza cooperării decât ca aport al individualității de sine. Ce-i drept, prin ceea ce creau, artiștii și cărturarii se individualizau (cu toate că nu obișnuiau să semneze opera). La fel, nobilii își aveau propriul scut heraldic și propria pecete. Țăranul nu se vedea și nu era niciodată văzut ca individ în cadrul societății. El se individualiza numai în cadrul grupului restrâns și se manifesta numai în baza afilierii.

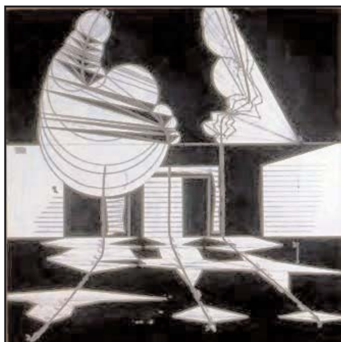
Perspectiva s-a modificat, oarecum, în momentul în care cercetătorii s-au aplecat asupra raporturilor juridice. S-a remarcat că până și oamenii Evului Mediu se prezentau și erau receptați ca atare atunci când le era pusă în discuție viața, proprietatea, confesiunea și anumite drepturi sau obligații specifice. La nivel sociologic și filosofic chiar, apare și disparitatea terminologică între *individ* și *particular.* Individ este acel om care este receptat de societate drept elementul său unitar și distinct. Particular este numai acela care, deși element unitar al societății întregi, se comportă ca entitate proprie, opozabilă și concurentă societății. Ce-i drept, orice particular este, înainte de toate, individ.

Foarte interesantă, din acest punct de vedere, este individualitatea și particularitatea orășeanului. Ea nu trebuie privită numai sub aportul târgovețului și negustorului clasic. În orașele medievale locuiau oameni de toate categoriile sociale și juridice, oameni de diferite confesiuni, oameni de sexe și profesii diferite, oameni cu aspirații, comportamente și cutume distincte. Pentru exemplificare, dar și pentru un studiu amănunțit am ales *Argișul,* străveche vatră voievodală, unul dintre principalele centre de ecloziune statală și principal oraș al Valahiei medievale.

Pe parcursul cercetării m-am lovit și de câteva dificultăți, mare parte dintre acestea rezultând din caracterul lacunar al izvoarelor. Ca pentru întreaga Europă medievală, sursele narative nu iau în discuție indivizi sau particulari. Putem regăsi particularii Argeșului medieval numai în baza raporturilor juridice, unilateral tratate de către Domnie pentru proprii supuși, sau, lacunar, în registrele comerciale ale Sibiului sau Brașovului.

Unul dintre cele mai importante orașe muntene, raportându-ne secolelor XIV-XVI, *Argișul* își implica teritoriul și populația în multiplele acțiuni politice întreprinse de către Domnie. Particularii Argeșului apar rar în documente, însă ei prezintă calități juridice dintre cele mai diversificate. Trebuie să înțelegem că raportul mențiunilor documentare ale legăturii domnilor cu particularii Argeșului medieval este unul pur relativ, dictat de ritmul de tranzacționare a diverselor moșii sau posesiuni. Observăm, de asemenea, că raporturile sunt numai de tip *unilateral.*

În primul rând, avem de-a face cu *exponenți ai nobilimii (boieri),* pe care domnul îi recompensează pentru credincioasa slujbă. Cei mai mulți dintre acești nobili sunt deja ieșiți din dregătorie și sunt receptați ca persoană. Comparativ cu alte categorii sociale, daniile acordate nobililor erau complete din punct de vedere juridic și simbolic. Ele cuprindeau titulatura cât mai exactă a domnului, erau datate și localizate. Din punct de vedere simbolic, majoritatea acestor documente sunt întărite atât cu *arenga* (pasaj biblic), cât și cu *imprecație* (*blestăm*). Ca primă castă a țării, nobilii aveau statut special și în Argeșul secolelor XIV-XVI. Chiar și după ce reședința statală se mută, domnii îi recompensează pe foștii dregători, scriind în Argeș. De cele mai multe ori, nobilii locuitori ai orașului aveau privilegiul, neatestat, de a-l caza ei înșiși pe domn, chiar dacă la Argeș încă exista o Curte funcțională. Totodată, nobilii sunt singurii care își omagiază simbolic suveranul și dau Domniei „un cal bun", toți ceilalți plătindu-l.

Cea mai veche danie domnească acordată unor particulari din Argeș pare a fi cea acordată de către Mircea cel Bătrân, la 27 decembrie 1391: *scriptum in sade nostra Argiesiensi (scris în reședința noastră argeșeană).* Cu această ocazie, domnul dăruia egumenului Stanciu (nu se precizează al cărei mănăstiri) și fratelui său Călin, foști boieri în Sfatul Domnesc de la Argeș („boieri din țara noastră"), ocina Scorei (în Țara Făgărașului), scutită de dări și prestații. La 20 iulie 1400, Mircea dăruia unor particulari, Micu și Stoia, „pentru credincioasă slujbă", jumătate din satul Mândra, în Țara Făgărașului: *datum in arce nostra Arges* (*dat în cetatea noastră Argeș*). Dania era întărită de scutiri: „toată dijma lui [satului Mândra], din porci, din stupi, din vin, din moară și din toate câte va fi având". Deși originari din satul amintit, cei doi fuseseră membri ai fostului Sfat de la Argeș și activau încă în cel de la Târgoviște: „boierii domniei mele". La 10 iunie 1415, aflat la Argeș, același domn recompensa anumiți „boiernași" ai domniei sale. Cei în cauză sunt „Vlad cu nepoții săi Șișa și Buia și Stănilă cu frații lui", lor fiindu-le dăruit „satul Beala, care este în județul Motrului […] și Preslop" scutite de dajdii și slujbe.

În intervalul februarie-august 1418, Mihail întărea și el moșiile unor particulari, emițând un document din Argeș. Este vorba despre Coman și Nan, „boierii măriei sale" care primesc moșiile Rodolful, Piscul și Jiliștea. Domnul nu ar fi întărit din Argeș cele trei moșii ilfovene decât dacă beneficiarii erau originari din oraș sau din apropierea acestuia.

O altă importantă calitate juridică este cea a *particularilor clerici.* Atunci când moșteneau sau vindeau moșii, preoții și călugării sunt menționați fără nicio *arenga* (pasaj biblic) și fără nicio specificație suplimentară. Bineînțeles, clericii erau foarte bine receptați juridic în Țara Românească. Observăm că, receptat individual și pentru cauze care nu priveau Biserica, particularul cleric nu se deosebea de cetățeanul de rând. Singura particularitate o prezintă egumenul Stanciu, fost boier în Divan.

Un document emis de Radu cel Mare la Târgoviște (3 mai 1502) amintea un anume preot Alecse din Argeș, ai cărui fii și soție vânduseră o vie la Ocnele Mari către Mănăstirea Govora, pentru 800 de aspri. Mai târziu, în vremea lui Vlad cel Tânăr, „Chirca și frații săi", fii aceluiași preot, vând o altă vie, tot la Ocnele Mari și tot către Mănăstirea Govora, pentru 700 de aspri. Mențiunea este cuprinsă într-un document emis de Neagoe Basarab la Curtea de Argeș (30 octombrie 1517).

→

În cel mai imediat prezent, „criza imigranților" confirmă, de altă manieră, că „primăverile arabe", declanșate selectiv în țările bogate în resurse, nu au fost simple „mișcări pentru libertate și democrație". Se observă cu ochiul liber, chiar și de către cei mai filooccidentali suporteri ai internaționalizării istoriei sub sigla globalismului, că aceste mișcări nu au fost pornite din inițiativa vreunui „eliberator" cu vocație mesianică din interiorul mentalului colectiv arab, ci a fost vorba de o strategie lucidă a occidentalilor de stopare a dezvoltării unor țări arabe posesoare de resurse care, dacă ar fi rămas cu putere de decizie națională asupra resurselor lor, ar fi riscat să se transforme în „țări emergente", adică pasibil de a ieși din subdezvoltare și prin forțe proprii.

Pe aceste coordonate, după răsturnările formulelor guvernamentale din țările incluse sub genericul „primăverilor arabe", noile autorități proocidentale de acolo, deși de etnie tot arabă, au pierdut foarte rapid orice contact cu realitatea autohtonă, intrând în roluri vizibile de mercenari ideologici ai celor care au „sponsorizat" venirea lor la putere, cu condiția apelării la „ajutorul" transnaționalelor pentru „valorificarea superioară a resurselor" .

Din toate aceste schimbări petrecute pe fondul unui „uriaș suport popular", și suporterii, și chiar și unii dintre actorii care nu au mai încăput la masa noilor guvernanți au înțeles că speranțele lor în optimizarea propriei vieți în cadrele „tinerelor democrații arabe" nu mai au consistență. În consecință, iau drumul străinătății, oriunde în lume, numai în sărăcia națională, nu! Iată un alt parametru al posibilului răspuns la întrebarea: „de ce au venit intempestiv, și în număr așa de mare, tocmai în Europa atâția arabi?!"

Am zis *tocmai în Europa* și pentru a evidenția faptul că argumentul strict economic nu rezistă la o analiză mai nuanțată, deoarece sunt și țări arabe bogate care, din solidaritate religioasă, ar fi putut acorda ajutoare celor mai sărace.

Autoritățile românești postdecembriste, bolnave de mondialită cronică, glazurată cu un yes-man-ism endemic, nu au nicio reacție demnă de respect național, cu excepția celei de slugă prea plecată: „dați-ne cota de emigranți pe care să-i asistăm", ca și cum noi am fi terminat cu asistarea propriilor săraci, oameni ai străzii, oamenii singuri, pensionari aflați la limita subzistenței ș.a.m.d.

Pentru cei care ne-ar suspecta de lipsă de suflet în fața unei crize umanitare fără precedent, formulez o precizare: acești cetățeni, separați în țări diferite după interesele fostelor metropole, alimentați cu vechi orgolii confesionale și încurajați să se confrunte permanent printr-o dramaturgie a conflictelor regionale în care transnaționalele au experimentat cele mai sofisticate armamente, sunt demni de mila noastră creștinească, chiar dacă ei o disprețuiesc, deoarece nu acceptă nici măcar ajutoarele umanitare ale creștinilor! Am toată compasiunea pentru morții lor în condițiile dramatice ale refugiului, dar asta nu ajută, pe nimeni, la nimic. Eu doresc doar să fac o invitație la luciditate și realism în abordarea unui fenomen fără precedent la scară mondială.

Și acest aspect face parte din scenariul mondializării! – un fenomen mediatizat triumfalist și prezentat ca sens „ireversibil" al evoluției contemporane. Puțină îndoială, cel puțin carteziană, este necesară, pentru a evita derapajul în peisajul tenebros al intereselor transnaționalelor ideologice care diseminează cultura obedienței în scopul lichidării, treptate, a identităților naționale. Pe un alt plan, aceste realități demonstrează că doctrina multiculturalității nu mai are viitor, chiar dacă nici în trecut și nici în prezent nu a arătat că ar fi avut sau că ar avea resurse de creativitate istorică.

A patra dimensiune, dar nu ultima, este cea geopolitică: grupurile etnice sunt încurajate să se desprindă de țările în care au state vechi de coexistență, pentru a forma noi state, mai mici, dar omogene… Purificarea etnică, încurajată tot în numele democrației și al libertății de alegere, este, în fond, tot o ipostază cinică a consolidării forței țărilor dezvoltate economic și militar, care nu vor mai avea probleme în a-și impune interesele la nivel regional, sub autoritatea cercurilor mondialiste care au reflexe îndelung exersate pentru lărgirea sferei lor de dominație.

Un înțelept ar putea exclama: după atâtea utopii, ce mai contează încă una? Norocul meu este că nu sunt un înțelept!...

(Fragment din cartea în pregătire *Spovedanie păgână din Imperiul Euroatlantic...*)

Istoria de lângă noi

În Argeșul medieval surprindem și un litigiu care implica o familie de preoți. Foarte interesant, acest litigiu se individualizează de toate celelalte procese din Țara Românească prin faptul că presupune o acuzație de vrăjitorie, cercetarea specifică și îndepărtarea acuzaților din cadrul comunității urbane. Chiar reprezentând o acuzație falsă, litigiul în cauză este singurul proces de vrăjitorie din medievalitatea valahă. Înainte de 7 iulie 1586, jupânița Neacșa, soția logofătului Ion din Iașii de Jos (astăzi Valea Iașului) fusese acuzată public de vrăjitorie „dinaintea tuturor orășenilor de la Argeș". Acuzatoarea era nepoata jupâniței, soția preotului Badea. Cu toate că preotul în cauză era rudă a domnului, Mihnea II Turcitul intervenea și îl alunga pe acesta din Iașii de Jos, împreună cu preoteasa sa, chiar convins fiind că are de-a face cu o acuzație falsă. În plus, contrasemnarea documentului de către *județul* și *pârgarii* Argeșului ne aduce în discuție, deși nespecificată, și îndepărtarea respectivei familii din comunitatea urbană.

Importanți particulari ai Argeșului sunt și *negustorii,* receptați foarte bine din punct de vedere juridic. Documentele înmânate lor sunt clare, explicite și, de multe ori, întărite cu *imprecație* (*blestăm*). Nu numai banii de care dispuneau îi aduceau pe aceștia în situația de a fi corect și onorabil tratați juridic. În întregul Ev Mediu european, negustorii au un statut aparte în raporturile sociale și juridice. Deși nu aveau dreptul de a se implica în solii, negustorii erau întotdeauna văzuți ca *purtători de vești, oameni umblați,* și erau tratați drept elemente civilizatoare.

Ca membri ai comunității urbane, judele orașului și cei 12 pârgari interveneau în interesul unor negustori argeșeni. În 1500, negustorului Gherghe îi fusese interzis comerțul în „pazarul crăiesc" din Sibiu, pentru că era originar din Râmnic, acolo unde domnea molima. „Pe sufletele noastre", judele și pârgarii pun chezășie că acesta, jupânița și copiii săi s-au mutat la Argeș înainte de începutul molimei. Martori ai faptului apar menționați alți patru mari negustori argeșeni: Dimitrie, Petre, Tudoran și Stanislav.

Între 1542 și 1545, și *Socotelile Brașovului* atestă o serie de negustori din Argeș, dintre care cei mai importanți (cei menționați de mai multe ori) erau: Gherghe (Gerge), Dimitrie (Dimitrio, Dimiter), Crăciun (Kraytschun), Mihnea (Myhne, Mychne), Marin (Mayrin), Tudor (Thudor, Thwdor) sau Voina (Woyna). Pentru a reconstitui numele argeșenilor din secolul al XVI, redau și celelalte mențiuni de negustori, fără vreo interpretare fonetică: Gywa, Ztoyka, Donsse, Gaucko, Kynssul, Thurtschin, Wlackol, Aontsche, Dragomir, Dragoytt, Radwl și Wlayckwl.

La 14 aprilie 1597, Mihai Viteazul întărea negustorului argeșean Necula dreptul de proprietate asupra unor posesiuni aflate în oraș („o vatră de casă", „un ogor lângă casa lui, unde îi este grajdul", „o moară cu două roți și cu ocină în jurul morii", „o vatră de casă lângă râu", „o casă cu loc în jurul ei" și 18 ocini de livadă) și în satele apropiate Cerboreni (astăzi Cerbureni) („o livade cu grădină" și o altă livadă) și Brătești („ocină o livadă") pe care acesta le cumpărase cu 12.110 aspri. De asemenea, lui Necula îi era concesionat dreptul de a construi și stăpâni un pod peste râul Argeș, „de la moara Vucoaiei, până la vadul Gherghinei". Mențiunea impresionantei moșii cumpărate de Necula este esențială pentru reconstituirea istorică a activităților economice din Argeș, la sfârșitul secolului al XVI-lea. În plus, numeroasele vânzări de livezi, contractate pentru sume modice (între 60 și 100 de aspri), ne atenționează privind contextul unei calamități naturale. Este vorba despre invazia turco-tătară în Țara Românească din 1595, urmată de foamete și ciumă.

Sub aspectul împroprietăririi și întăririlor de proprietate, întâlnim două tipuri de orășeni. Localnicii împroprietăriți în propriul teritoriu beneficiază numai de norocul unor vizite domnești în zonă (pentru secolele XV-XVI). Aflat în trecere prin Argeș (10 septembrie 1428), Dan II întărea unor particulari „Valea Su... Călugărul" (probabil Valea Sasului), moșie scutită și privilegiată. Beneficiarii sunt Peteu, Bratea, Drăgoi, Manea și Neagoe. În rest, domnii se deplasau rar, întărind și mai rar *arghișanilor* moșiile lor locale. Foarte interesantă este mențiunea documentară a unor *arghișani* care întăreau sau contractau moșii în alte locuri din Țara Românească. În afara particularilor nobili, clerici sau negustori, avem și câteva mențiuni privind locuitori neprivilegiați ai orașului. Cel puțin așa ne lasă să înțelegem documentele vremii. Ne întrebăm dacă nu cumva avem de-a face cu orășeni din Argeș la 3 iunie 1478, când Basarab cel Tânăr Țepeluș întărea lui Șolea, Șerban și Dragomir, altui Șerban și lui Stoica, cu fii și nepoți, două treimi din satul Jugoru (județul Giurgiu) și satul Zăvideni (județul Vâlcea), scutindu-i de dări și prestații. Întărirea este urmare a unei cumpărări de 800 de aspri, iar moșiile cumpărate în comun sunt prea distanțate teritorial pentru ca beneficiarii lor să nu fie prieteni sau rude. În plus, actul este emis la Argeș. La 26 noiembrie 1520, un document emis de Neagoe Basarab amintea un anume Oncea din Argeș care vânduse ocină la Floreni (probabil Florieni, astăzi în comuna Albești de Argeș) pentru 5.000 de aspri și mai deținea una între Alboteni (comuna Albota) și Cereșani (Cerșani, comuna Suseni).

Neagoe Basarab nu numai că dota și întărea cu proprietăți diverși particulari din Țara Românească. Domnul cumpăra, chiar, de la particulari ai Argeșului, Partea Sasului și Muscelul, moșii pe care le dă comunității urbane drept compensație pentru satul Flămânzești. Particularii în cauză, fiii lui Badea Cotescu, vânduseră Domniei în schimbul sumei de 6.000 de aspri.

Domnul își apără supușii pe plan extern. Interesant este faptul că, într-un astfel de act juridic, găsim și nefericita implicare a unui argeșean. Pe numele său Berindei, un *siromah* (muncitor zilier) din Argeș fusese prins de sibieni cu un cal furat, motiv pentru care negustorilor argeșeni le-a fost interzis comerțul la Sibiu. Radu cel Mare (1495-1508) lua, însă, apărarea acestui argeșean. Avem de-a face cu un act important nu numai pentru istoria Argeșului medieval, ci și pentru a întregii țări. Situația presupune una dintre rarele implicări externe ale Domniei în interesul și apărarea unui singur *individ.* Ce-i drept, se vedea periclitat comerțul urban al Argeșului, dar motivația pornea de la un singur om. De această dată, domnul nu sacrifică individul în scop comunitar, ci studiază problema și acționează *cu judecată.*

O calitate rară pentru particularii argeșeni putea fi aceea de *rudă a domnului.* Nu se cunosc cazuri de favorizare a unor astfel de particulari. În plus de asta, Mihnea II Turcitul îl judeca și-l alunga din comunitatea urbană pe preotul Badea, propriul văr, așa cum am precizat deja.

Femeia este și ea menționată ca particular. În Evul Mediu, receptarea unei femei ca particular este un caz foarte rar. Femeile sunt menționate juridic numai când dispun ele însele de propria avere. Din nou, potrivit uzanțelor medievale și premoderne, singurele femei care dispun direct de avere sunt văduvele și prostituatele. Singura mențiune asupra unei femei din Argeș este regăsită tangențial în hotărnicia unei concesiuni. Un document emis de Mihai Viteazul (14/24 aprilie 1597) precizează dreptul negustorului Necula de a construi un pod peste râul Argeș, sectorul fiindu-i delimitat „de la moara Vucoaiei, până la podul Gherghinei". Iată o femeie, particular al Argeșului, și nu una oarecare. Avem o femeie implicată, ca proprietar, într-una dintre cele mai importante activități economice. Interpretările istoriografice de până acum o consideră pe această Vucoaia o văduvă înstărită. Studiind un dicționar onomastic, am observat că numele acestei femei poate avea o cu totul altă conotație și ar putea reprezenta un simplu atribut. Provenind din slavonicul *vâlkeaya, Vucoaia* nu ar fi altceva decât numele articulat al *lupoaicei.* Este clar faptul că, în întreg Evul Mediu occidental, prostituatele erau desemnate drept *lupona/lupana.* Mai mult, citând o întreagă serie de documente, Nicolae A. Constantinescu consideră că această orășeancă s-ar fi numit Maria, Vucoaia fiind o simplă poreclă. Putem lua în considerare chiar existența unei prostituate bogate care se implică în activități economice. Este greu să vorbești despre prostituția medievală atunci când te raportezi la un oraș moldo-valah, mai ales în lipsa surselor. Să nu uităm, însă, că orașe precum Câmpulung și Argeș erau unele occidentalizate, fie și sub simplul aport al *oaspeților* saxoni.

Analizând cu atenție documentele juridice care tratează particulari ai Argeșului, am putut observa că aceștia aparțin tuturor categoriilor sociale. Cu toții sunt exponenți ai comunității urbane, însă drepturile, îndatoririle ca și propriile greșeli îi individualizează. Ca particulari, acești *arghișani* se implicau direct în activități economice. Ei sunt proprietari de mori, de poduri, de ocini, case, grajduri și chiar moșii. Sunt negustori, moșieri, preoți, târgoveți, siromahi. Observăm, de asemenea, că anumiți orășeni din Argeș se constituiau ca particulari și contractau moșii în alte părți ale Valahiei. Statutul juridic și social al unor astfel de particulari le permitea acestora chiar să negocieze cu domnul și să vândă direct Domniei.

Studiul asupra *arghișanilor* constituiți juridic în secolele XIV-XVI ne aduce în discuție și evenimente sau situații nefericite. Numai privindu-i pe orășeni ca particulari, istoricul își poate forma o opinie avizată asupra activităților economice și sociale care s-au produs în Argeșul secolelor XIV-XVI. Ritmul și costul de tranzacționare ne pot pune, de multe ori, în situația de a constata efectele unui cataclism, cum a fost cel din vremea negustorului Necula. În plus, cercetarea aduce la lumină *siromahi* care devin, uneori, hoți de cai, văduve care se dovedesc prostituate și, poate, unicul proces de vrăjitorie din medievalitatea moldo-valahă, judecat efectiv.

Bibliografie

Aurelius Augustinus, *De civitate Dei,* capitole alese, introducere și note explicative de Ioan N. Dianu, București: Tipografia Guttenberg, Joseph Göbl, 1904.

*** *Călători străini despre țările române,* vol. III, îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București: Editura Științifică, 1971.

Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii apocalipsului: Calamitățile naturale din trecutul României până la 1800,* București: Editura Silex, 1993.

Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești,* București: Meridiane, 1974.

Nicolae A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc,* București: Editura Academiei, 1963.

Marian Coman, *Putere și teritoriu în Țara Românească (secolele XIV-XVI),* Iași: Polirom, 2013.

Claude Corozzi, *Adalberon de Laon. Poème au roi Robert,* Paris: Belle Lettres, 1979.

*** *Documenta Romaniae Historica* [D.R.H.], B. *Țara Românească,* vol. I (1247-1500), întocmit de P.P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București: Editura Academiei, 1966; vol. II (1501-1525), îngrijit de Ștefan Ștefănescu și Olimpia Diaconescu, București: Editura Academiei, 1972; vol. V (1551-1565), întocmit de Damaschin Mioc și Marieta Adam Chiper, București: Editura Academiei, 1983; vol XI (1593-1600). *Domnia lui Mihai Viteazul,* întocmit de Damaschin Mioc și Ștefan Ștefănescu, București: Editura Academiei, 1972.

*** *Documenta Romaniae Historica* [D.R.H.], D. *Relații între Țările Române,* vol. I (1222-1456), întocmit de Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Parvain, București: Editura Academiei, 1977.

*** *Documente privind Istoria României* [D.I.R.] B. *Țara Românească, veacul XVI,* vol. V (1581-1590), redactor responsabil Mihail Roller, București: Editura Academiei, 1952; vol. VI (1591-1600), redactor responsabil Mihail Roller, București: Editura Academiei, 1953.

George Duby, *Anul 1000,* trad. Maria Ivănescu, postfață de Mihai-Răzvan Ungureanu, Iași: Polirom, 1996.

Aaron J. Gurjewitsch, *Individul în Evul Mediu european,* trad. Hans Neumann, Iași: Polirom, 2004.

Ion Ionașcu, *Din relațiile Mănăstirii Curtea de Argeș cu orășenii argeșeni,* în *Revista istorică română,* XIV, fasc. IV, București, 1944.

Nicolae Moisescu, Constantin Serban, *Curtea de Argeș în documente,* București: Editura Sport-Turism, 1980.

Petre P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470-1653),* București: Imprimeria Națională, 1938

Petronela Podovei, *Blestemul în Evul Mediu moldovenesc,* în *Historia,* nr. 132, București, ianuarie 2013.

Ioan Pop-Curșeu, *Magie și vrăjitorie în cultura română,* Iași: Polirom, 2013.

*** *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, Herausgegeben auf Kosten der Stadt Kronstadt von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss, 1541-1550,* Kronstadt, 1896.

Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea,* Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2004.

Elena Teodorescu, *Mihai Viteazul și Argeșul,* în *Studii și comunicări,* vol. I, Curtea de Argeș, 1980.

Cafeaua și amnezia

Cătălin MAMALI

Timpul poate așeza faptele în moduri care aduc la suprafață semnificații pe care unii le-ar dori uitate. Un intelectual public a relatat public spaima pe care a trăit-o împreună cu un prieten, un alt intelectual public, atunci când au fost invitați la o discuție de VM, cunoscut pentru poziția sa în serviciile secrete. Relatarea ne spune că celor doi intelectuali publici (GL și AP) le-a trecut prin minte că acea cafea oferită de șeful serviciilor secrete ar fi putut să fie otrăvită. De ce au ajuns ei la această ipoteză, marcată de o teamă declarată, este o chestiune pe care cei doi intelectuali publici o pot clarifica. Hermeneutic privind lucrurile și evitând *eroarea de supra-interpretare* (Ricoeur), se poate spune că prin această relatare se transmite cititorului ideea că între cel care a oferit presupusa cafea otrăvită și cele două victime posibile este o distanță socială, politică și morală incomensurabilă. Asta, după povestea despre cafeaua imaginar otrăvită. Nimeni n-a fost otrăvit și nimeni n-a fost acuzat juridic. Dincolo de cafeaua imaginar otrăvită mai este o chestiune: amnezia care cuprinde evenimente mai vechi, dar și metode violente încă active.

Întâmplarea povestită public invită multe întrebări. Voi exprima doar o parte dintre acestea. N-are importanță dacă GL își amintește ce nume purta VM în anii '60, pe când i-a devenit coleg la Facultatea de Filosofie din București (1964). Întrebarea este: își amintește GL că VM a fost unul dintre studenții aduși din producție pentru a întări ideologic Facultatea de Filosofie? Împreună cu VM au devenit studenți și alții, unii foarte tineri, alții cu stadii în producție. Nu este nimic rău când tineri, și mai puțin tineri, care au muncit ca zidari, brutari, oțelari, funcționari au simțit (simt) nevoia și au capacitatea și voința de a-și continua educația, de a-și găsi vocația. Este firesc, este bine pentru fiecare. Dar, în anii '60, în perioada de relativă destindere, infuzia de „cadre juste" era, evident, un semn de rău augur. Nu mult timp după această infuzie de cadre a avut loc la Facultatea de Filosofie un proces de tip stalinist în urma căruia au avut de suferit foarte mulți studenți, mai ales cei care se opuneau direct alegerii lui Nicolae Ceaușescu. Unii dintre ei l-au preferat pe Ion Gheorghe Maurer. Pentru vederile lor, au fost numiți fasciști/hitleriști, unelte ale unor forțe străine, legionari, mistici, nărârci etc. și excluși din facultate. Au pătimit. Cei care au refuzat să devină unelte ale acuzării au avut și ei de suferit alte consecințe.

Procesul acesta a fost strategic uitat de puterea post-ceaușistă. Nici măcar mult comentatul *Raport de condamnare a comunismului* nu-l amintește. Există intelectuali publici care spun că „au fost multe procese", desconsiderând acest proces. Acest proces de tip stalinist, ca și altele, este important pentru înțelegerea și expunerea publică a unei metode represive care a fost folosită și înainte de 1989 și după – fiind chiar și azi folosită. Probabil ea va fi activată și în viitor pentru demonizarea irevocabilă a celor ce au curajul să exprime idei și valori diferite de cele ale puterii. Nu o persoană sau alta este obiectul acestei invitații la reamintire, ci mentalitatea care recurge la această metodă diversionistă de falsă incriminare pentru a acoperi răul real. Sigur, această mentalitate are nevoie de pioni, de instrumente, pentru a fi menținută, activată și utilizată.

Deoarece mulți acceptă diagnosticul epistemic conform căruia am intrat în „crono-spațiul" (Bakhtin) *post-adevărului,* ar fi util să medităm la întrebările: Ce a urmat după pre-adevăr? Când am ființat, aici și aiurea, întru-adevăr?

Nu numele unor persoane interesează aici, *ci inerția unei metode a cărei folosire este mai veche de1965, dar care a fost folosită și în 1989, 1990, 1999,…, 2017.* Nu persoanele sunt obiectul, ci problema: inerția unei metode ajutate de o amnezie voluntară practicată pe scară mare. Evident, VM a slujit dictatura comunistă cam 30 de ani și este, tot evident, că fost un actor-cheie pentru înlăturarea dictaturii în 1989. Contabilitatea politică este vizibilă prin efectele ei mult timp după 1990. Rolul avut în înlăturarea dictaturii a schimbat contabilitatea politică a unor actori care au slujit regimul comunist din primele etape, transformându-i din satrapi în revoluționari. De exemplu, SB a primit ca recompensă propriul dosar, iar lumea a ignorat afirmația sa arogantă, neinteligentă și rasistă „Romanians are stupid people". Ce s-ar fi întâmplat dacă SB ar fi declarat același lucru în Franța, Anglia, Kenia, Argentina, Israel, Turcia, Ungaria, China, Arabia Saudită sau Canada despre aceste popoare? Din nou, nu persoanele ne interesează, ci continuitatea folosirii metodei amintite.

Dacă se consideră impredictibilitatea toponimiei politice în regimul comunist, atunci nu este o surpriză că o persoană ca VM care, după surse publice, avea domiciliu forțat prin 1989 la Focșani, să facă, tot atunci, „vizite de lucru" în Parcul Herăstrău, aflat în București. Similar, AP, cu domiciliu forțat la Tescani, făcea deplasări de „documentare" în zona blocului Dunărea din București, Facultatea de Arhitectură. Contabilitatea politică și toponimia politică în regimul comunist și în regimul tranziției post-comuniste, care a plonjat din pre-adevăr în post-adevăr, au traiectorii premeditat capricioase.

Este uimitor că intelectuali publici de elită care au avut cam 4 ani (2000-2004) un statut oficial la CNSAS sau au trăit ca studenți timpuri care au fost marcate de astfel de procese să fie dominați de uitare chiar și atunci când semnele sociale ale metodei diversioniste de denigrare pe care am amintit-o prin procesul din 1965 devin foarte vizibile. AP considera, cam tot în acea perioadă, că a nega, a oculta trecutul este o toxină. Se naște întrebarea: se poate oare explora trecutul atunci când amnezia este folosită ca un scut epistemic și moral? Impresiile despre cafele otrăvite sunt impresii, dar amintirea faptelor trecute poate fi selectivă, reconstruită, părtinitoare și marcată de multiple forme de amnezie. Ceea ce nu poate fi ocultat este un fapt vizibil care persistă: metoda demonizării celor cu vederi opuse, demonizării acelora care nu se asociază unui grup, partid sau haite care domină formal sau informal spațiul social.

Metoda demonizării la comandă politică poate fi folosită insidios, dar devastator, nu numai asupra unor grupuri, ci asupra multor persoane de aici sau de aiurea. Cel/cea care nu convine este fals acuzat/ă de a fi pro sau contra, depinde de orientarea puterii, sovieticilor, partidului comunist, americanilor, statului, evreilor, homosexualilor, occidentului, țiganilor/romilor, bisericii, străinilor, rușilor, practicilor yoga, animalelor domestice, musulmanilor, imigranților, pedepsei capitale, pornografiei… Ceva care să descalifice moral persoana fals acuzată. Se regizează situații-capcană, de multe ori foarte costisitoare, pentru a se dovedi neadevărul pe care puterea vrea să-l confecționeze. Uneori se recurge la vechi cunoscuți care sunt aduși în scenă, de la mari distanțe, cu ajutorul noilor tehnologii. Nu contează cât de mult se minte sau cât costă – totul pentru demonizarea irevocabilă a „obiectivului". Sistemul, folosind expresia unui intelectual cunoscut, o „ține langa": fasciști, rasiști, legionari, agenți ai unor forțe străine etc. Nu-i prea acuză de a fi nostalgici comuniști sau chiar foști comuniști. Apoi, acest sistem care recurge la liste negre, care „dă verde", are puterea și obiceiul, după interesele de moment, să transforme un dosar rău (murdar) într-un dosar curat, să schimbe un dosar care decapitează social într-un dosar care promovează persoana.

Această metodă este mai toxică decât otrava, și asta presupusă, dintr-o cafea. Este îmbolnăvit corpul social. Numărul victimelor care trebuie să fie eliminate nu contează pentru cei care recurg la ea. Contează doar menținerea la putere a celor care recurg la această metodă. Reamintirea unui astfel de proces ca acela din 1965, chiar și în cazul unor intelectuali care sunt preocupați de „open mind", se lovește de tăcere. În 2004, AP avertiza că „dacă nu vom avea curajul să confruntăm realitatea toxinei vom fi condamnați să trăim cu mitologia sa" (am folosit o traducere din engleză a textului din volumul *Essays in honor of AP,* deci citatul poate nu este identic originalului din limba română). AP utilizează conceptul de „demascare" pentru a curăța „aerul" în post-comunism. Demascarea, foarte probabil, nu are același potențial terapeutic precum mărturisirea. Conceptul de demascare a fost folosit și în *metoda violentă de reeducare comunistă* imaginată de A.S. Makarenko și folosită în iadul închisorii de la Pitești. Evident, mărturisirea răului făcut este necesară. Mărturisirea nu este numai moral preferabilă demascării, ci, foarte probabil, este o cale mai sigură de ieșire din lanțul șantajelor, răzbunărilor, resentimentelor și a pactizărilor diabolice. Mărturisirea, firesc, este o recunoaștere voluntară a erorilor, a relelor săvârșite pentru separarea transparentă și liber asumată de Rău. Metoda demonizării, folosită obsesiv de sistemul represiv profund, ajută la supraviețuirea acestui sistem mai mult decât cei demascați. De fapt, demascarea este abuziv folosită tocmai pentru a salva sistemul. Nu persoanele ca atare sunt miza cea mare, ci ieșirea din acest ciclu violent și pervers. Desigur, dreptul fiecărei victime la dreptate este sacru și inalienabil, iar responsabilitatea răufăcătorilor imprescriptibilă.

Într-o lucrare, pe care foarte probabil a oferit-o cu dedicație și unor intelectuali publici, VM scrie: „Dacă am vrea să fim malițioși, am putea să conchidem că sistemul politic românesc «a evoluat» de la *democrația mimată la democrația simulată și apoi la democrația originală.* O asemenea caracterizare nu ar folosi însă la mai nimic." Este dreptul autorului să-și evalueze opiniile. Dar, procesul din 1965 și traiectoria lui VM invită întrebarea: Ce a practicat VM din 1965 până azi? Trăia în pre-adevăr sau post-adevăr în 1965? Dar în 1980, 1989, 1990, 1999?

A avea experiențe diferite, vederi opuse despre cele petrecute, memorii selective sau părtinitoare în grade diferite este ceva firesc. Acest firesc cere dialogul. Dar a refuza evidența repetată timp de decenii nu este doar amnezie, ci participare la rău. Metoda demonizării, care azi nu mai trebuie să recurgă la instrumente direct (fizic) violente pentru a distruge vieți, relații și valori spirituale, este o otravă pentru întregul corp social. Este o otravă secretată de o mentalitate violentă care cultivă neîncrederea. Este o cale de a practica dușmănia (de clasă, rasă, religie) de dragul puterii. Recursul la metoda demonizării este sistemic fără a anula însă responsabilitatea celor care-i devin instrumente. A fabrica artificial, iresponsabil și cinic serii de paria prin false etichetări, liste negre publice sau ascunse, nu servește nimănui, nici chiar celor ce cred că dețin puterea într-o formă sau alta și au o memorie otrăvită. Mare păcat că nici azi nu se acceptă, mai ales de către foarte mulți actori care au putere, o lege străveche, care este înscrisă în codul lui Hamurabi: cel care depune mărturie falsă, cel care acuză fals pe un altul de un anumit rău pe care acesta nu l-a făcut trebuie pedepsit cel puțin cu o pedeapsă egală cu cea care este aplicată pentru comiterea actului respectiv. Cine erau cei care ar fi trebuit să fie excluși din universitate în 1965? Studenții fals acuzați sau acuzatorii lor mincinoși și perverși? Se opresc aceste întrebări la procesul din anul 1965?

Nu persoanele sunt de interes aici – de aceea le-am și înlocuit numele cu inițiale (transparente pentru cititorul din România, dar, pentru a evita eventuale confuzii, ele sunt explicitate mai jos).

Note

1. Text scris la București, pe 8 iulie 2017, și rămas nepublicat până acum.
2. AP = Andrei Pleșu, GL = Gabriel Liiceanu, VM = Virgil Măgureanu, SB = Silviu Brucan.

Centenarul Marii Uniri

Notițele Sidoniei Docan (II)

Cornel ȚUCĂ

23 [noiembrie]
Se fac pregătiri de mutare, Senatul se instalează în altă parte. Mi se dă foarte clar a înțelege că sunt superfluă; dar, fiindcă am promis expresidentului să stau pe loc, fac urechea surdă, deși mă costă; lipsa de inițiativă și energie, incapacitatea, cercuri strâmte în care se întorc, mă face să am teamă … va da Domnul, ca dorobanții, cu ivirea lor, să pună lucrurile la punct și sunt sigură că expresidentul veghează.

24 [noiembrie]
Stafete cu aeroplanul la Blaj, proclamații de la șeful Statului Major, generalul [Constantin] Prezan [șeful Marelui Cartier General român].

Lansăm și noi Apel să înceteze excesele și atacurile contra insignelor naționale și tricolor.

Pentru prima Dec[embrie] 1918 se hotărăște adunare la Alba Iulia ca să se pronunțe poporul. Dr. Hațiegan pleacă la 28 noiembrie, expresidentul la 29 noiembrie. Putea-va pocni pe infami, care acum îl fac și nebun!

25 [noiembrie]
Aici tot sfat mult, treabă puțină, intră ies ca la moară și, în odaia telefonului principal, la întrebarea mea mirată îmi răspunde dr. Hațiegan: noi suntem „Democrați”...

28 [noiembrie]
Colonel Sturdza s-a ivit la Senat și caută să vorbească la telefon. E trădător/ori ba? Când vom vedea clar? și sti precis? [Colonelul Alexandru Sturdza, în seara zilei de 23 ianuarie/5 februarie 1917, a trădat Armata Română dezertând la inamic.] Locotenentul Peștean și-a dat uniforma în păstrare, închisă în lada de fier [la] Satu Mare.

29 [noiembrie]
Mâine, în 30 noiembrie, la ora 2 d. p. pleacă trenul separat la Alba Iulia. În adunarea din 27 noiembrie, în care s-au ales delegații, au pus mărinimos în cercul II, pe locul prim, și pe expresident.

Fac, comand neîntrerupt stegulețe, flamuri tricolor[e]. Vin sate după sate care-și reclamă steagul pentru care au avut atâta de suferit, vreau să-l vadă fâlfâind în toate ungherile.

30 [noiembrie]
Mare val, pregătiri pentru Alba Iulia. Tren special care va lua pe cale toate trenurile urmând din diferite direcții. Timpul urât, umed, dar însuflețire este.

1 decembrie
La 2 ore plecăm cam 1.000 persoane. Pentru timpurile tulburi călătoria destul de bine până la Teiuș unde, pușcă asupra trenului nostru, cade mort Ioan Arion, care sta mândru lângă tricolor.

Învălmășeală mare, întristare în sufletele noastre. Plecați veseli, duceți jertfa la locul mântuirii!

Dimineață, după datină străveche, slujbă religioasă înainte de adunare. Lume imensă, grupuri pitorești de țărani din toate ținuturile. Cu mare emoție și mulțumire privesc aceste mândre și demne figuri, care au suportat atâtea încercări și crâncene nedreptăți, păstrând cumpătul și seninătatea.

În sală reprezentanți de pe toate plaiurile locuite de Români, însuflețite. Păcat numai că jaluzia [sic] conducătorilor s-a manifestat în alcătuirea listei, de unde lipsesc numele persoanelor mai marcante, ce a stârnit murmur de reprobare, reclamări în multe grupe din sală. S-ar trece și peste aceste deplasate vanități, numai de ar conduce apoi bine destinele Neamului întregit.

2 [decembrie]
Mare afluență de la sate; curg, curg oamenii după flamuri, cocarde, să aibă cu ce primi pe „frați”!

3-5 [decembrie]
Aici, la Senat, ai noștri tot sfătuiesc și nimic nu hotărăsc … în schimb, Apathy se agită, montează secuii! Pretind să luăm jos Flamura tricolor de pe Senat. Conjurație pentru extirparea Legiunii și fruntașilor a tot ce e românesc.

6 [decembrie]
Viteji de unguri aleargă apoi la noi, să-i apărăm, că „vin moții”! Mocanii, auzind că secuii vreau să ne omoare, vin să ne apere, nu se dau la o parte, să se vadă, care e mai viteaz. Situația critică.

Pe socoteala expresidentului fel de fel de zvonuri, puse în circulație de „prieteni”.

8 [decembrie]
Hațiegan plecat [la] Sibiu pentru 3 săptămâni, subst[ituindu-l] dr. O. Utalea.

10 [decembrie]
Secuii s-au calmat îndată ce au auzit că românii se mișcă. În schimb, prin Sălaj sparg, fură… Direct penibil, să vezi în timpuri așa critice, că nu avem oameni de talia evenimentelor. Câte vieți costă tărăgăneala aceasta! La Sălaj, Lăpuș, Aiton împușcă și chinuie oamenii, destul să fie român.

11 [decembrie]
Un punct luminos, Proclamația generalului Moșoiu [Generalul Traian Moșoiu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania]. Tot știri de atacuri, omoruri! Nedecizia, tărăgăneala aceasta, te macină, un enervament nesfârșit.

12 [decembrie]
Secui cântă pe străzi sub comanda ofițerilor „Olah vert iszik, olah hust eszik a szekely baka”, „Secuiu bea sânge de valahi și mănâncă carne de valah”, ilustrând cultura poporului care revendica dreptul de a civiliza și propaga „libertatea” în lumea întreagă…

13 [decembrie]
Știri slabe și noi incapabili de acțiune. Azi s-a mutat cancelaria militară din parter în Cazarma din Magyar–ut, Calea Victoriei. Domnii senatori aranjează din nou mesele, semn că situația e grea, nu știu ce fac, așa bare-mi par ocupați. Nu știu unde e expresidentul. Nu se poate ca el să nu miște ceva! când cunoaște inerția de aici.

15 [decembrie]
Dr. Tripon comunică din Bistrița, că expresidentul e acolo. Ungurii tot cer protecția noastră și pe sub mână ne asasinează.

La Someșfalău, 15 feciori din gardă au susținut foc cu 300 secui! 1 mort, 7 răniți numai, bravo!

16 [decembrie]
Azi, trecând secuii spre gară, iarăși au împușcat asupra Flamurei de la Senat.

17 [decembrie]
Împușcă asupra porții parohiale [lipsă text]. Românii au trecut linia demarcațională.

18 [decembrie]
Din Sibiu vorbește colonelul Alimănășteanu, cere legătură cu Comandamentul ungar, așteaptă la telefon lt. Bereșteanu ... Bravo, în fine!

„Ellenzek”, într-un articol, recunoaște că Românii au drept să ocupe Clujul și alte puncte.

Un calm aparent.

19 [decembrie]
Tumult, omor la gară, în cazarmă împușcă, beți, nebeți, au căzut 11 oameni, la care victimă și unu de-ai lor, baronul Zeyk, pe care l-au omorât în casă, împușcând din stradă pe fereastră.

Ziua de 19 decembrie e zi de asalt și asupra Senatului. Batalionul secuiesc al lui Werböczi a atacat garda noastră. Avem un mort, pe Cornel Petrovici, și 5 răniți. Flamura femeilor române pe front ciuruită de gloanțe, dar persistă și rămâne… De la Nemzeti Tanácsul unguresc telefonează: „ne tessek komolyan venni”! „să nu luați în serios!” Ne cred nebuni sau își bat joc de noi?! La Gherla, adunarea social-democrată. Ungarii, jandarmii împușcă, au 9 morți, 46 răniți.

Colonelul Telia cere albituri și o ambulanță! Acuma nu e ridicolă Crucea Roșie, ce oameni fără judecată, fără cap, ca copiii!

În acest timp merg caravane de nemți spre Gilău, încărcați cu de toate. Fură, pradă în „numele civilizației” pe unde trec.

Dacă aceasta e atmosfera în care înaintează Românii liberi spre Cluj, aceste frecări pline de ură sunt rezultatul educației dată în școli, jurnale, dezvoltată necontenit cu amenințări și vorbe.

20 [decembrie]
Azi pare că se mai pregătește ceva, rezultatul de ieri nu le pare suficient?! Primesc îndrumarea a nu mai elibera legitimații. Primii care nu respectă acest decis sunt tocmai domnii senatori, care dau după plac la cei aleși.

21 [decembrie]
Trupe române trec prin Apahida și intră triumfal în Dej.

22 [decembrie]
Sosit expresidentul. Toți de aici speriați. Se simte o forță, o energie în apatia aceasta grozavă!

23 [decembrie]
Aviz de la generalul Gherescu, că mâine intră cu trupele române!! Bravo, bravissimo!!

24 [decembrie]
„Mare” adunare ungurească, de la care numai lumea a lipsit!

Ajunul de Crăciun catolic, /marți/.

Mic și mare aleargă spre Piața Mathia la primirea Armatei române la Cluj. Nu-i vis?! Un mic atentat.

Vorbirea oficială dr. A. Frâncu, primul president al Senatului Național Român, din partea doamnelor /în locul A. Popin/ De Lemeny, presidenta Reuniunii „Sf. Maria” /prea în vârstă/ casiera, dna. Olivia Telia, protopopii Tuliu, Roșescu, căpitanul Simu, dr. Dandea, pentru tinerime. Banchet, numai bărbați.

Intrarea Armatei în frunte cu generalii Niculcea și Gherescu, de înfățișare marțială, produce o emoție indescriptibilă. Plâng bărbații, plâng femeile, copii, toți zguduiți de o emoție sfântă. Apoi zi horă în jurul pieței, în jurul lui Mathia.

25 [decembrie] /Miercuri/
Senatul dă „Banchet” la New York, 400 persoane, foarte animat. La miezul nopții sosește căpitanul francez Vierne, din Misiunea Berthelot, purtat în triumf prin sală. Onorurile le face dr. Frâncu, dna. Docan, cu mai multe persoane vorbind franceza.

31 [decembrie] /Marți/
Primirea generalissimului Berthelot. Mare primire la gară. Aranjat de dr. Frâncu, elegant, ordine, impunător. Vorbiri: în numele Senatului primul president, dr. Frâncu, franțuzește /conținut politic-istoric/, din partea doamnelor: Sidonia Docan /franțuzește/, oferă buchet admirabil cu inscripția „Doamnele române din Cluj eroicului general Berthelot”. Apoi se predă o broderie, țesătură de artă românească a drei. Elena Hossu–Zongiu. În numele moților, învățătorul Costea din Gilău oferă sabia de onoare donată de dl. Frâncu. Moațele, în frunte cu Zotiția Ciuta în costum național, predă Buciumul Pelagiei Roșu, donat tot de dr. Frâncu. Annette Tomuța [cântă] un marș compus de ea, dedicat generalissimului.

Apoi, ungurii rece și scurt primiți.

Priveliștea ce prezintă masa țăranilor români, mocanele călări la ieșirea din gară, cu sumedenia de flamuri tricolore, însuflețirea entuziastă ce manifestau pentru general. Descrie nu se poate. De la gară până în oraș a fost o mare de oameni emoționați, impresionând profund pe ilustrul oaspete și prin aspectul pitoresc.

(Va urma)

Centenarul Marii Uniri

Întregirea sistemului universitar românesc. Locul matematicienilor

Eufrosina OTLĂCAN

După anul 1859, care marchează Unirea Principatelor Române, și până la anul 1918, cu momentul crucial 1 Decembrie al Marii Uniri care întregește țara, România avea doar două universități, la Iași (din 1860) și la București (din 1864). De acum înainte începe epopeea construirii unor noi universități românești la Cluj, Timișoara, Cernăuți. Distinși oameni de știință, între care s-au numărat și matematicieni, vor veni în aceste centre de cultură, aflate acum între frontierele Țării, să pună umărul (cunoștințele, elanul patriotic) la desăvârșirea spirituală a Neamului.

Materialele publicate de-a lungul anilor sunt axate în special pe aspectele politice, sociale, organizatorice ale creării universităților românești în ținuturile care au intrat după 1918 între frontierele României, ceea ce face ca matematica și profesorii ei să fie foarte rar pomeniți, și atunci mai ales pentru latura organizatorică a activității lor, neglijându-se aportul acestora la dezvoltarea științifică și culturală a țării. Internetul completează cu date din istoria domeniului, în măsura în care aici aflăm informații și despre cadrele didactice care au alcătuit fiecare universitate.

Pentru că unele universități au avut un trecut și înainte de a deveni universități românești, vom prezenta câteva date din istoria lor. Rândurile care spun ceva despre dascălii matematicieni, slujitori ai acestor universități, au menirea să amintească valoarea lor profesională, aportul la crearea școlii românești de matematică și la educarea tinerilor lor studenți, într-un spirit științific și al dragostei de țară.

Conștientizând că în multe ramuri ale culturii și științei naționale lipsesc sintezele susceptibile de a reflecta succint și coerent traseul lor evolutiv, care implică marcarea celor mai însemnate împliniri și aportul punctual al reprezentanților de seamă ai domeniilor intelectuale, Academia Română și-a asumat elaborarea/coordonarea unor astfel de lucrări complexe, integrate într-o colecție cu titlul *Civilizația românească/Romanian Civilization,* editată inițial în limba română și, ulterior, în engleză sau în alte limbi de circulație internațională [...].

În cadrul colecției ar urma să fie realizate peste 30 de volume, reflectând contribuțiile românești în toate principalele domenii culturale și științifice: agricultura, arta teatrală și cinematografică, artele vizuale, biologia, biserica, cultele religioase, chimia, demografia, diplomația, dreptul și structurile instituționale, economia, electronica, etnologia, filosofia, fizica, geofizica, geografia, geologia, informatica, istoria, istoriografia, învățământul, limba, literatura, matematica, medicina, muzica, sistemul monetar și bancar, sociologia, științele tehnice etc. Desigur că acesta este unul dintre cele mai ambițioase proiecte asumate de Academia Română de la înființarea sa în urmă cu peste un secol și jumătate, fiind meritoriu faptul că mulți dintre cei mai reputați reprezentanți ai înaltului for de consacrare și cercetare au consimțit să se implice nemijlocit la fructificarea sa [...].

Dincolo de toate avatarurile existențiale, poporul român a fost capabil să genereze energii constructive, să creeze valori în diferite segmente ale vieții, să modeleze oameni înzestrați, care au dobândit prețuire și pe alte meridiane. Volumele sintetice ce se vor elabora în cadrul colecției însumează contribuțiile românești la tezaurul cultural și științific al omenirii, fiind o oglindă a potențialului intelectual național.

(Acad. Victor SPINEI, coordonatorul Colecției *Civilizația Românească,* pe coperta a patra a volumelor din serie.)

Universitatea din Cluj. Vasile Pușcaș este unul dintre autorii care au scris mult despre Universitatea din Cluj. Apelăm la unele date din articolul său *Universitatea din Cluj în serviciul națiunii (1919–1940, Cluj–Sibiu, 1940–1944).* De asemenea, preluăm unele informații din cartea Irinei Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918–1930* (originalul este în limba engleză, în românește fiind publicată în 1998 la Editura Humanitas). Informații mult detaliate, care privesc și profesorii de matematici, le găsim în articolul *Universitatea „Babeș–Bolyai". Facultatea de Matematică și Informatică,* autori Dorel Duca și Adrian Petrusel (www.cs.ubbcluj.ro), ale căror informații și formulări sunt preluate, în mare măsură, din cartea Matematica în România a lui George Șt. Andonie (Editura Științifică, București, 1966).

La Cluj mai funcționase, din 1581, cu întreruperi, un colegiu iezuit, apoi Universitatea Catolică, cu secții de Drept, Filosofie–Teologie și Medicină, dar care a coborât la nivel de liceu catolic din 1786. În anul 1867, guvernul maghiar întemeiază Universitatea Regală din Koloszvar, o instituție pur maghiară, cu o singură catedră de limba și literatura română.

În iulie 1919 se înființează o comisie, prezidată de Sextil Pușcariu (1877–1948), pentru organizarea învățământului superior în Transilvania, care îi cuprinde pe profesorii Nicolae Iorga, Victor Babeș, Vasile Pârvan, Dimitrie Gusti, Gheorghe Țițeica, Gheorghe Marinescu, Petru Poni. La 1 octombrie 1919, prin Ordin al Ministerului Instrucțiunii Publice din București, se înființează *Universitatea Daciei Superioare „Regele Ferdinand I" din Cluj,* ca a treia universitate din România cu învățământ în limba română. Se stabilesc la Cluj profesorii Sextil Pușcariu, Victor Babeș și Emil Racoviță, iar istoricul Nicolae Iorga și matematicianul Dimitrie Pompeiu vor face naveta Cluj–București. Universitatea avea să funcționeze la început cu patru facultăți: Litere și Filosofie, Științe, Drept, Medicină. Facultatea de Științe urma să fie împărțită în patru secții: Matematică, Științe Fizico–Chimice, Științe Naturale, Geografie.

În secția de matematică a Facultății de Științe erau organizate catedre, cu conferințe și seminarii, în structura următoare: *Analiză matematică,* cu Seminarul de matematici, titular al catedrei și director al seminarului fiind Gheorghe Bratu, suplinit apoi de Aurel Angelescu; *Mecanică rațională* – catedră ocupată, prin detașare, de Dimitrie Pompeiu, profesor titular la Universitatea din București, și suplinită de Alexandru Petrescu; *Teoria funcțiilor* – titular al catedrei și director al Seminarului de geometrie, Aurel Angelescu, asistent fiind Nicolae Niculescu; *Geometrie descriptivă* – titular al conferinței, Gheorghe Nichifor, suplinit prin Nicolae Abramescu; Algebră – Nicolae Abramescu, titular al conferinței.

Vom prezenta titlurile didactice și științifice ale profesorilor pe care i-am amintit mai sus, edificatoare pentru valoarea profesională a acestor personalități, după ce evidențiem poziția demnă, hotărâtă, de înalt patriotism, a cadrelor didactice ale Universității din Cluj, într-un moment de mare suferință a întregii Românii.

În perioada 1940–'45, au avut loc schimbări din cauza Dictatului de la Viena, cu cedarea Ardealului de Nord către Ungaria, și desfășurării celui de-Al Doilea Război Mondial. În 1940, universitatea maghiară din Szeged s-a mutat înapoi la Cluj, iar universitatea românească din Cluj s-a mutat la Sibiu Facultățile de Litere și Filosofie, Drept și Medicină, iar la Timișoara, Facultatea de Științe. După sfârșitul razboiului, universitatea maghiară s-a reînființat la Cluj chiar la 1 iunie 1945, cu numele Universitatea „Bolyai", în timp ce universitatea românească s-a întors la Cluj în 1947, luând numele de Universitatea „Babeș". În 1959, cele două universități au fuzionat sub denumirea de Universitatea „Babeș–Bolyai".

Redăm din discursul rectorului, profesorul Florian Ștefănescu–Goangă, în momentul dramatic 1940:

Astăzi, 1 septembrie 1940, reunită în ședință solemnă, în Aula sa, Universitatea Română a Daciei Superioare, avându-și sediul la Cluj, protestează cu ultimă energie contra mutilării corpului Ardealului. Drepturile noastre milenare, sacrificiile a sute dintre generațiile noastre, munca noastră dură și onestă de toate zilele pentru înaintarea culturii, au fost călcate în picioare. Nu vrem să murim înainte de a striga, pentru a denunța în fața lui Dumnezeu și a conștiinței universale, violența a cărei pradă am fost.

Jurăm să ne facem datoria fie ca soldați, fie acolo unde vom fi chemați, pentru a face să triumfe drepturile noastre. Și dacă suntem forțați să părăsim momentan acest leagăn al științei și conștiinței naționale, Alma Mater Ferdinandina Napocensis, cerem să fim socotiți ca mobilizați în Ardeal, într-o altă ședință a Universității Daciei Superioare, pentru a răspândi marele și nepieritoriul adevăr al drepturilor noastre și al vechimii noastre pe aceste meleaguri.

Printre cei 26 de semnatari ai protestului, se numără și matematicienii Nicolae Abramescu, Theodor Angheluță, Gheorghe Bratu, Dumitru V. Ionescu, Petre Sergescu.

Aproape întreg personalul didactic și științific a împărtășit soarta universității, de aceea nu au fost probleme legate de lipsa cadrelor didactice.

Înainte de a face o prezentare a matematicienilor–profesori la Universitatea din Cluj în anii de început ai noii universități românești, ne referim la un nume mare, ilustrativ pentru ceea ce a însemnat dragostea de Țară. E un nume care va continua și în grupul matematicienilor: Călugăreanu.

Dimitrie Călugăreanu (1868–1937), medic, fiziolog și naturalist, este inițiator al învățământului de biochimie în România. Își făcuse studiile la Iași, la Școala Normală Superioară și la Facultatea de Medicină, între anii 1894–1897. Bursier al Academiei Române, și-a continuat studiile la Berlin și Paris. Își ia licența în Științele Naturale și apoi doctoratul la Sorbona în anul 1902. D. Călugăreanu a fost recomandat de către profesorul său Albert Dastre pentru a ocupa un post de profesor la Universitatea din Geneva, dar Călugăreanu a declinat această ofertă atractivă din punctul de vedere al posibilităților de lucru experimental, preferând să se întoarcă în țara sa, „unde sunt multe de făcut". Este numit în 1919 profesor de Fiziologie Animală la Facultatea de Științe din Cluj, cu sarcina de a organiza învățământul fiziologic la Cluj. În 1920, D. Călugăreanu îi succede lui Sextil Pușcariu în poziția de rector al Universității clujene. A fost membru corespondent al Academiei Române din 1920 și membru fondator al Academiei de Științe din România. A rămas la Cluj până în anul 1926, când a fost invitat să preia conducerea Institutului de Fiziologie al Universității din București.

Acest imbold de întoarcere în țară, unde „sunt multe de făcut", l-am întâlnit la toți marii noștri profesori și la toată elita intelectuală școlită în Apus, de la sfârșitul veacului XIX și până aproape o treime a veacului al XX-lea. Avem speranța că se va repeta în secolul al XXI-lea!

Dimitrie Călugăreanu este tătăl a trei copii, două fiice, Astra Nandriș – medic pediatru și Marcela Călugăreanu – biolog, și al unui fiu, matematicianul Gheorghe Călugăreanu.

În cele ce urmează, prezentăm câteva date despre profesorii care au creat o prestigioasă școală de matematică la Universitatea clujeană.

→

Centenarul Marii Uniri

Dimitrie Pompeiu (1873–1954), născut în comuna Broscăuţi, judeţul Dorohoi, a urmat şcoala primară şi gimnaziul în Dorohoi şi apoi şcoala normală de institutori la Bucureşti. A funcţionat ca institutor la Galaţi şi apoi la Ploieşti. În 1898 obţine un concediu plătit şi pleacă la Paris, unde îşi termină studiile secundare şi se înscrie la universitate, devenind licenţiat în matematici, iar în anul 1905 îşi susţine teza de doctorat sub conducerea lui Henri Poincaré. În toamna anului 1905 se întoarce în ţară, ocupă un post de conferenţiar de analiză matematică, iar din 1907 este profesor de mecanică la Universitatea din Iaşi. În 1912 se transferă la Bucureşti ca succesor al lui Spiru Haret, iar din 1930, ca profesor de teoria funcţiilor, după pensionarea lui David Emmanuel.

În septembrie 1919, profesorul Sextil Puşcariu roagă Ministerul Instrucţiunii Publice din Bucureşti să binevoiască a dispune detaşarea – cu concediul de doi ani – a profesorului Dimitrie Pompeiu, pentru catedra de matematică a Facultăţii de Ştiinţe din Cluj. În 15 octombrie 1919, Ministerul Instrucţiunii Publice din Bucureşti făcea cunoscut Universităţii din Cluj că profesorului Dimitrie Pompeiu i s-a aprobat concediul de doi ani. La 9 iunie 1921, Consiliul profesoral al Facultăţii de Ştiinţe discută „chestiunea angajării Dlui Profesor D. Pompeiu şi pentru anul viitor”. Încă mulţi ani, profesorul Pompeiu a făcut naveta Bucureşti–Cluj!

Dimitrie Pompeiu a dat un puternic impuls activităţii creatoare în ţara noastră. Celebritatea internaţională a câştigat-o chiar cu teza sa de doctorat, dedicată studiului singularităţilor funcţiilor analitice. În acest domeniu a introdus noţiunea de derivată areolară şi a extins celebra formulă a lui Cauchy, prin formula cunoscută acum ca fiind a lui Cauchy–Pompeiu. O observaţie a sa a generat una dintre cele mai interesante probleme ale analizei matematice, cunoscută ca „problema lui Pompeiu”.

Dimitrie Pompeiu organizează Seminarul matematic din Cluj, după exemplul celebrului seminar de la Collège de France. De asemenea, în 1929, împreună cu Petre Sergescu, înfiinţează revista *Mathematica,* de largă circulaţie internaţională. „La Universitatea din Cluj s-a dezvoltat spiritul de muncă colectivă, semn contemporan al activităţii ştiinţifice. Meritul cel mare în buna organizare a Secţiei matematice la Cluj îl are profesorul D. Pompeiu, care a ştiut să învingă greutăţile începutului, făcând sacrificii mari, ca acela de a veni lunar la Cluj, timp de 12 ani de zile să facă cursuri”, scria Petre Sergescu în *Matematica la români.*

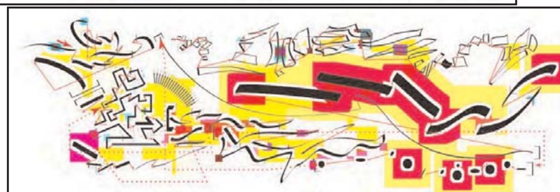
În 1934, Dimitrie Pompeiu este ales membru al Academiei Române, iar la înfiinţarea Institutului de Matematică al Academiei, devine primul director al acestui prestigios aşezământ de cercetare.

Gheorghe Bratu (1881–1941) s-a născut la Bucureşti. Studiile le face la Iaşi. În perioada 1909–1914, a beneficiat de o bursă Adamachi la Paris, între 1909–1912 fiind şi stagiar la Observatorul Astronomic din Paris. Teza de doctorat, scrisă sub conducerea profesorului Paul Appel, este susţinută în 1914 la Sorbona. În 1914, este numit asistent la Observatorul astronomic din Iaşi, în 1918 conferenţiar de analiză matematică la Universitatea din Iaşi, iar din 1919 până la deces, profesor de calcul infinitezimal şi de astronomie la Facultatea de Ştiinţe de la Universitatea din Cluj. Profesorul Gheorghe Bratu a fost decan în mai mulţi ani universitari al Facultăţii de ştiinţe şi a fondat Observatorul astronomic din Cluj, fiindu-i şi director între 1920–1923 şi 1928–1941. A fost membru al mai multor societăţi de matematică şi astronomie, a condus Alliance Française Filiala Cluj, fiind decorat cu Legiunea de Onoare în grad de cavaler. A donat Observatorului astronomic biblioteca sa de specialitate, alcătuită din aproape 400 de cărţi şi reviste.

Nicolae Abramescu (1884–1947) s-a născut la Târgovişte. Studiile universitare le-a făcut în Bucureşti, la Facultatea de Ştiinţe, secţia matematică, unde a şi obţinut doctoratul în 1921. În noiembrie 1919 este numit conferenţiar la Universitatea din Cluj, la recomandarea călduroasă a lui Gheorghe Ţiţeica. Aici, împreună cu Aurel Angelescu, Gheorghe Bratu şi alţi profesori, formează un nucleu valoros în jurul lui Dimitrie Pompeiu, directorul Seminarului clujean de matematici. La Cluj, redactează cursuri de matematici pentru studenţi şi înzestrează biblioteca universităţii cu peste 1.000 de cărţi de matematici în limbi străine şi colecţii de periodice de matematică. A contribuit la organizarea Societăţii de Ştiinţe din Cluj, a primului Congres al matematicienilor români, a fost membru fondator al revistei *Mathematica.*

Aurel Angelescu (1886–1938) s-a născut la Ploieşti. Şcoala primară, gimnaziul şi liceul le face la Ploieşti; în ultima clasă de liceu l-a avut profesor pe viitorul profesor universitar Nicolae Abramescu. Studiile de licenţă le face la Universitatea Sorbona din Paris. Tot acolo îşi susţine teza de doctorat în 1916. Revenit în ţară, este numit profesor agregat la Catedra de Teoria funcţiilor a Universităţii din Cluj, în 1919. Aici se implică cu trup şi suflet în munca de organizare a învăţământului matematic românesc, fiind şi unul dintre mentorii revistei *Mathematica.* A fost director al Seminarului de geometrie şi mecanică. În anul şcolar 1927–1928 ocupă funcţia de decan al Facultăţii de Ştiinţe din Cluj. Începând cu data de 1 ianuarie 1930 este numit profesor titular de algebră superioară şi teoria numerelor la Universitatea din Bucureşti, succedându-l pe Traian Lalescu. A publicat circa 60 de lucrări din domeniul algebrei şi teoriei funcţiilor şi cursul *Secţiuni de calcul diferenţial,* în 1927. Moare la nici 52 de ani şi este înmormântat la Bucureşti.

Theodor Angheluţă (1882–1964) s-a născut în localitatea Adam din fostul judeţ Tutova. Şcoala primară şi liceul le face la Bârlad. Între 1902–1905 urmează cursurile Facultăţii de Ştiinţe de la Universitatea din Bucureşti, la absolvirea căreia îşi ia licenţa şi funcţionează în învăţământul secundar (1905–1909). Din 1910 până în 1914 urmează matematicile la Sorbona, cu profesorul Émile Picard. Pe 16 iunie 1922 îşi susţine doctoratul în matematici la Bucureşti. Între 1905–1909 şi 1914–1919 este profesor în învăţământul secundar, iar în anul 1919 este numit conferenţiar la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Bucureşti, ca în anul 1923 să fie profesor titular la Catedra de algebră superioară a Facultăţii de Ştiinţe de la Universitatea din Cluj. Este pensionat începând cu 1 septembrie 1947, dar la sfârşitul anului 1950 este chemat la Facultatea de Matematică şi Fizică a Universităţii „V. Babeş” din Cluj. Cu data de 1 octombrie 1955 este numit profesor la Institutul Politehnic din Cluj (înfiinţat în 1947), unde funcţionează până în august 1962. La 1 ianuarie 1963 i se conferă titlul de „Om de ştiinţă emerit”. A fost membru de onoare al Academiei Române. Theodor Angheluţă are contribuţii de seamă în domeniul teoriei funcţiilor, al ecuaţiilor diferenţiale şi integrale, al ecuaţiilor funcţionale. Un tip de ecuaţii funcţionale îi poartă numele: „ecuaţii funcţionale Angheluţă”. Moare la 30 mai 1964 şi este înmormântat la Cluj.

George Iuga (1871–1958), născut la Braşov, a fost printre primii matematicieni români care a obţinut titlul de doctor la Strasbourg în anul 1896. A fost profesor al Facultăţii de Ştiinţe a Universităţii din Cluj din 1923 până la pensionarea sa, în 1938.

Petre Sergescu (1893–1954) s-a născut la Turnu–Severin, unde face şcoala primară şi liceul. Între 1912–1916 urmează la Bucureşti, simultan, Facultatea de Matematică, Facultatea de Filosofie şi Conservatorul de Muzică. În 1919 pleacă la Paris, ca bursier, iar în 1923 îşi ia doctoratul la Bucureşti. Îşi începe activitatea didactică în 1924, ca profesor suplinitor la Universitatea şi la Politehnica din Bucureşti. În 1926 este numit profesor agregat, apoi, în 1930, profesor titular la Catedra de geometrie analitică a Facultăţii de Ştiinţe de la Universitatea din Cluj. Pe data de 1 martie 1938, Petre Sergescu, este numit profesor titular la Catedra de analiză matematică a aceleiaşi facultăţi. Între 1943 şi 1946 este profesor la Politehnica din Bucureşti, rector în 1945–1946, cu misiune la Paris în anii 1946–1948. Din 1948 se stabileşte la Paris, unde îşi continuă activitatea.

Profesorul Petre Sergescu înfiinţează revista *Mathematica* (al cărei secretar de redacţie a fost până în 1948), iniţiază şi organizează primele două Congrese ale matematicienilor români (Cluj 1929 şi Turnu–Severin 1932). La cedarea Ardealului de Nord în 1940, cu ocazia transferării Facultăţii de Ştiinţe din Cluj la Timişoara, Sergescu menţine vie activitatea Seminarului matematic. Cu peste 160 de lucrări şi memorii la activ, participant la numeroase manifestări internaţionale (lecţii, congrese, conferinţe), membru a 13 academii, societăţi şi comitete internaţionale, Petre Sergescu se stinge din viaţă la Paris, în 1954.

Gheorghe Călugăreanu (1902–1976) este fiul profesorului Dimitrie Călugăreanu. Urmează şcoala primară şi liceul la Bucureşti, iar între 1921 şi 1924, cursurile Facultăţii de Ştiinţe, secţia de matematică şi fizică a Universităţii din Cluj. In anul 1922, încă student fiind, Gheorghe Călugăreanu este numit preparator la Institutul de fizică teoretică şi aplicată al Universităţii din Cluj, iar în 1924 absolvă Facultatea de Ştiinţe în specialitatea matematică. În anul 1926 pleacă la Paris, ca bursier al statului, unde frecventează cursurile unora dintre cei mai mari matematicieni ai epocii (Émile Picard, Jacques Hadamard, Élie Cartan, Paul Montel, Arnaud Denjoy şi Gaston Julia). În acelaşi an primeşte certificatul de licenţă în ştiinţe la Universitatea Sorbona, iar în 1928 îşi susţine doctoratul în ştiinţele matematice la aceeaşi universitate. În teza sa de doctorat aduce contribuţii importante la studiul funcţiilor poligene iniţiat de matematicianul român Dimitrie Pompeiu. În 1929 îşi susţine docenţa la Universitatea din Bucureşti. Va fi asistent, apoi conferenţiar, iar din 1942 până în 1976, profesor la Universitatea transilvană, fie la Cluj, fie la Timişoara din 1940, în timpul refugiului.

Prin calităţile sale de dascăl şi savant, Gh. Călugăreanu a devenit în scurt timp unul dintre cei mai preţuiţi profesori ai universităţii clujene, consolidând o şcoală prestigioasă de teoria funcţiilor şi topologie. Gheorghe Călugăreanu şi-a adus o contribuţie importantă la organizarea învăţământului matematic, în calitate de decan al Facultăţii de Matematică şi Fizică (1953–1957) şi ca şef al catedrei de teoria funcţiilor. În anul 1955 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în anul 1963 membru titular. În 1964 a fost distins cu titlul de „profesor emerit”.

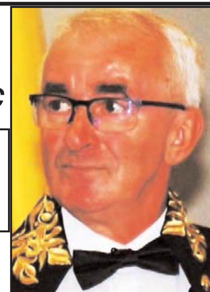
Gheorghe Călugăreanu impresiona nu numai prin vasta şi temeinica sa pregătire matematică, ci şi prin largul său orizont cultural. Absolvent al Conservatorului din Bucureşti, pian şi compoziţie, era un excelent pianist şi un pasionat iubitor al muzicii. Matematician şi dascăl talentat, a format o serie de elevi, între aceştia numărându-se şi academicianul Petru Mocanu, care i-a urmat la conducerea Catedrei de teoria funcţiilor la Facultatea de Matematică a Universităţii „Babeş–Bolyai” din Cluj. Cei doi copii ai profesorului Gheorghe Călugăreanu au urmat tradiţia familiei: fiica, Maria Luiza Flonta, a devenit biolog, iar fiul, Grigore Dumitru Călugăreanu, născut în 1947 la Cluj, este matematician, profesor la Universitatea „Victor Babeş” din Cluj.

Gheorghe Demetrescu (1885–1969) îşi face studiile secundare şi universitare la Bucureşti, oraşul său natal. Teza de doctorat, *Asupra unei metode de calcul pentru precizarea eclipselor de Soare,* o susţine 1915, la secţia de matematică, Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Bucureşti. În perioada 1908–1912 este stagiar la Observatorul din Paris. Revine în ţară şi, în 1912, este numit şef de lucrări. Din 1922 şi până în 1928 este profesor suplinitor de astronomie la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Cluj, iar în anul 1928 profesorul Gheorghe Demetrescu, titularul catedrei de astronomie a Facultăţii de Ştiinţe de la Universitatea din Cluj, trece vice-director la Observatorul astronomic din Bucureşti, iar din 1943 până în 1963, director. A fost membru al Academiei Române. Discursul de recepţie în Academia Română al profesorului Constantin Drâmbă a ilustrat personalitatea lui Gheorghe Demetrescu, pe care l-a şi succedat ca director al Observatorului astronomic din Bucureşti. (Va urma)

Știința, parte a culturii

A patra revoluție industrială

Acad. Dorel BANABIC

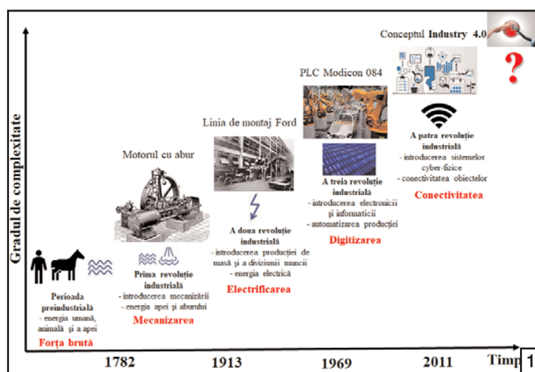
Într-un scurt serial, care începe cu articolul de față, vom reproduce Discursul de Recepție în Academia Română, cu titlul *Evoluția tehnicii și tehnologiilor de la prima la a patra revoluție industrială și impactul lor social,* susținut în Aula Academiei, pe 26 septembrie 2018, de academicianul Dorel Banabic, membru (și președinte) al Secției de Științe Tehnice. Cuvântul de răspuns a fost rostit de acad. Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române. Discursul a apărut și în revista *Academica,* în nr. 10-11, oct.-nov. 2018. (Red.)

Nu a fost ușor să găsesc tema discursului, având de optat între a prezenta o temă de specialitate, din domeniul preocupărilor mele, și anume, modelarea comportării anizotrope și deformabilitatea materialelor metalice, sau o temă de larg interes, care să încerce să capteze atenția unui auditoriu foarte eterogen din punctul de vedere al preocupărilor. Așa cum se deduce din titlul discursului, am optat pentru a doua variantă. Acest discurs s-ar fi putut intitula „Laudă inginerului român", pentru a urma tradiția a patru academicieni: doi transilvăneni, unul scriitor, celălalt filosof, și doi munteni, unul critic literar, celălalt inginer agronom. Aceștia au adus laude, în discursurile lor de recepție în Academia Română, unul țăranului român, al doilea satului românesc, al treilea criticului român, iar ultimul slujitorilor pământului românesc. Mă refer aici la cele patru discursuri celebre: *Laudă țăranului român* al lui Liviu Rebreanu, *Elogiul satului românesc* al lui Lucian Blaga, *Laudă criticului român* al lui Eugen Simion și, respectiv, *Pledoarie pentru sol. Elogiul slujitorilor pământului românesc* al lui Cristian Hera. După peste 80 de ani de la discursurile lui Rebreanu și Blaga, vremurile s-au schimbat, România s-a transformat, lumea a devenit tot mai tehnicizată. Ca urmare, pentru a fi în pas cu vremurile, astăzi voi aduce un elogiu inginerului român.

Introducere

Putem afirma că istoria tehnicii a început printr-un sacrificiu. Să mă explic: așa cum spune legenda, Prometeu a furat focul zeilor din Olimp și l-a dat oamenilor pentru a se încălzi, a lumina, dar și pentru a-și făuri unelte, adică pentru a deveni *meșteșugari.* Acesta este momentul de început al tehnicii. Se consideră că semnul distinctiv al omului, care-l deosebește de primate, este capacitatea acestuia de a-și confecționa unelte cu care să-și construiască alte unelte. Focul a fost unealta cu care omul a început să-și făurească alte unelte. Pentru acest act eroic, de cel mai înalt umanism, acela de a sfida zeii și de a dărui oamenilor focul, Prometeu a fost înlănțuit pe stâncă și sacrificat. Ca urmare, putem spune că prin sacrificiul lui Prometeu omenirea a început un drum lung, acela al dezvoltării tehnicii care, pentru ca legenda să fie rotundă, ar trebui să ducă omenirea înapoi în Olimp, să-l aducă pe om la condiția de zeu. Adică, să-l facă nemuritor și fericit. *Acesta este scopul tehnicii! Măreț și ambițios scop, trebuie să recunoaștem!* Yuval Harari, în excelenta sa carte *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului,* tradusă anul acesta și în limba română (Editura Polirom, Iași, 2018), prezintă trei căi pentru atingerea acestui scop: *bio-ingineria, ingineria cyborg* (adică contopirea corpului organic cu extensii non-organice) și *ingineria ființelor non-organice.* Căile menționate implică ingineria în realizarea visului omenirii!

Coborând din Olimp cu picioarele pe pământ, voi începe prezentarea cu definirea și etimologia termenilor despre care voi discuta aici: *tehnică* și *tehnologie.* În limba română, cei doi termeni au înțelesuri diferite, în timp ce în limba engleză există un singur termen care definește ambele noțiuni, și anume, *technology.* Termenul *tehnică* apare în literatură în jurul anului 1600 și are originea în *techne* din greaca veche. Termenul de *tehnologie* apare prima dată în literatură în limba latină (*technologia*) în anul 1620 în *Enciclopedia* lui Johann Heinrich Alsted, iar termenul englezesc *technology,* în anul 1661, în ediția a doua a unui dicționar al lui Thomas Blount intitulat *Glossographia.* În anul 1829, Jacob Bigelow a publicat la Boston Press celebra sa carte *Elements of Technology,* aceasta fiind prima carte în limba engleză care a tratat sistematic și riguros tehnologiile cunoscute la acel moment. Influența acestei cărți asupra mediului academic și industrial din Statele Unite a fost așa de mare, încât s-a decis ca noua școală de inginerie de la Boston, înființată în anul 1861, să se numească Massachusetts Institute of Technology (MIT). Termenul de *technologie* a fost format prin îngemănarea a doi termeni din greaca veche: *techne* – artă, meșteșug și *logos* – știință. În limba română, termenul de *tehnologie* a fost introdus în prima parte a veacului al XIX-lea de către absolvenții universităților tehnice din Franța, Germania, Austria, reîntorși în țară, precum Gheorghe Asachi, Gheorghe Lazăr, Petrache Poenaru, Alexe Marin și alții. (D. Banabic, *Istoria tehnicii și industriei românești. Istoria electrotehnicii, energeticii, transporturilor și învățământului tehnic,* Editura Academiei Românești, 2018) Prima menționare a termenului *tehnologie* în titlul unei cărți românești se găsește în traducerea lui Alexe Marin în limba română a cărții lui Guillery H., *Technologie* (Tipografia Colegiului Sfântul Sava, București), din anul 1856. În accepțiunea actuală, conform *Lexiconului Tehnic Român* (vol. 17, ed. R. Răduleț, Editura Tehnică, București, 1965), noțiunea de *tehnologie* reprezintă știința metodelor și a mijloacelor de prelucrare a materialelor în scopul realizării unui produs.

Ingineria reprezintă activitatea de aplicare a cunoștințelor științelor matematice, fizice, chimice etc. dobândite prin studiu, experiență și practică pentru dezvoltarea de modalități de utilizare în mod economic a materialelor și forțelor naturii în beneficiul omenirii. Cei care realizează această activitate se numesc *ingineri.* Ca urmare, putem spune că inginerii sunt acea comunitate profesională care creează soluții pentru creșterea bunăstării omenirii și a nevoilor societății. Etimologia termenului de *inginer* vine din limba latină, *ingenium,* ceea ce înseamnă spirit inventiv, creativ, îndemânatic (H. Verin, *Le mot: ingénieur, Culture Technique,* 12, 1984, pp. 18-27). Profesia de inginer este foarte veche, apărând odată cu începuturile civilizației. Primele informații despre existența unor specialiști cu experiență și dedicați activităților specifice ingineriei apar în câteva texte care prezintă rezultate ale măsurării zidurile Babilonului și o reprezentare a canalelor Eufratului, datând din mileniul al treilea înainte de Hristos (W. Kaiser, W. König, *Geschicte des Ingineurs,* Hanser, München, 2006). Nu ne putem închipui marile construcții din Antichitate (orașele Mesopotamiei, piramidele din Egipt, farul din Alexandria, apeductele, drumurile și podurile romane, Colosseumul din Roma, Marele Zid Chinezesc, Acropole din Atena etc.) fără existența unui corp de specialiști în proiectarea și construcția acestora. Numele unora dintre ei au rămas până astăzi (*Imhotep* – constructorul celei mai vechi piramide, *Phidias* – constructorul Acropole-ului, *Sostratus* – constructorul farului din Alexandria, *Apolodor din Damasc* – constructorul podului peste Dunăre etc.), dar mulți alții au fost uitați în negura vremurilor. Unii dintre ei au fost divinizați (cazul lui *Imhotep*, constructorul de piramide), în timp ce altora li s-a interzis scrierea numelor lor pe operele create (cazul lui *Sostratus*) sau au fost surghiuniți sau uciși pentru a nu crea alte opere similare sau mai îndrăznețe. Se poate considera că profesia de inginer are o vechime de peste șase milenii. Termenul de *inginer* apare în câteva texte mult mai târziu, în secolul al doisprezecelea după Hristos, desemnând specialistul în proiectarea, realizarea și utilizarea mașinilor de război, în special ale celor de asediu (H. Verin, *op. cit.*). Cel mai reprezentativ nume care corespunde acestei descrieri a inginerului din Evul Mediu este *Leonardo da Vinci.*

Evoluția tehnicii și a tehnologiilor de la prima la a patra revoluție industrială

În continuare, voi prezenta această evoluție din două puncte de vedere: primul, prin prisma dezvoltării tehnologiilor, al doilea, prin prisma adaptării acestora la cerințele consumatorului.

Tehnologiile au evoluat disruptiv de la apariția lor până în prezent, putând fi definite patru mari revoluții industriale (denumite în literatura anglofonă *Industry 1* până la *Industry 4*; Figura 1). Revoluțiile industriale reprezintă transformarea radicală a structurii unei economii prin schimbarea tipului de energie folosită, utilizarea unor noi sisteme de mașini și de forme de organizare a producției.

Prima revoluție industrială a început la mijlocul secolului XVIII în Anglia. Motivele producerii și localizării ei în Anglia în această perioadă sunt politice și economice, dar și tehnice. Din punctul de vedere al tehnicii, necesitatea crescândă de produse textile, de sticlărie și de fier, a condus la îmbunătățirea tehnologiilor de prelucrare a acestor produse. Mă voi referi aici numai la cauzele datorate fabricației fierului. Consumul tot mai mare de produse de fier a făcut să crească necesarul de cărbune utilizat în procesul de fabricație a fontei și oțelului. Acest lucru a condus la utilizarea pompelor de extras apa din minele de cărbune. Soluția găsită de Newcomen, în anul 1712, a fost aceea a utilizării pompelor acționate cu un motor cu abur. Watt îmbunătățește motorul lui Newcomen și, în anul 1782, realizează un nou tip de motor cu abur cu dublu efect. De la acesta până la utilizarea, în anul 1802, de către Trevithick a motorului cu abur pentru construcția unei locomotive, nu a fost decât un pas. Al doilea pas a fost făcut de către George Stephenson, care a modernizat și îmbunătățit locomotivele lui Trevithick, realizând (în anul 1825) locomotiva *Locomotion,* care a tractat vagoanele trenului de pe prima linie de cale ferată, Stockton-Darlington. Ulterior, revoluția industrială s-a extins în Belgia, Franța, Germania, Statele Unite ale Americii, iar, începând cu prima parte a secolului XIX, în toată Europa. Prima revoluție industrială este caracterizată de introducerea echipamentelor mecanice de producție acționate de forța apei sau a aburului. Astfel, s-a trecut de la producția manuală la producția mecanizată realizată cu ajutorul mașinilor, muncitorului revenindu-i rolul de supraveghetor și organizator al producției. Rolul primordial al agriculturii în viața economică și socială a fost preluat de industrie. Dacă în perioada preindustrială producția era artizanală și intuitivă, ulterior aceasta devine de tip industrial și rațională.

Prima revoluția industrială s-a manifestat pe teritoriul României mult mai târziu, după mai mult de o jumătate de secol față de țările occidentale. Primele industrii care au utilizat beneficiile mașinismului au fost cele alimentară (morărit și fabricarea zahărului), textilă, a hârtiei, lemnului, materialelor de construcții, metalurgiei și mineritului. Prima mașină cu abur a fost adusă pe teritoriul României în anul 1831 la Gârbou, județul Cluj, și a fost utilizată în industria morăritului. În anul 1846, se montează o astfel de mașină (importată din Franța) la moara din Păcurari, Iași.

→

Ştiinţa, parte a culturii

Câţiva ani mai târziu, în anul 1853, se construieşte la Bucureşti moara Assan, care utiliza pentru acţionare un motor cu abur, adus de la Viena. În industria minieră, prima maşină cu abur a fost utilizată la Zlatna, în anul 1838.

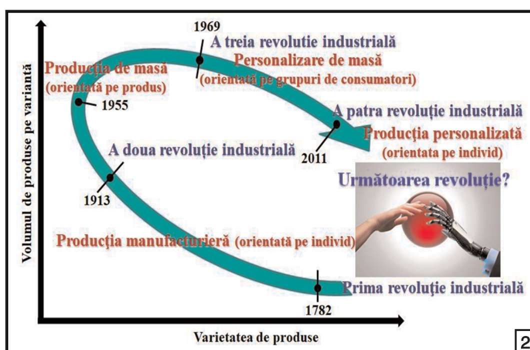
Începuturile erau timide, în Moldova şi Ţara Românească existând în 1963 doar 171 de maşini cu abur şi, în 1866, numai 39 de fabrici (D. Berindei, coord., *Istoria românilor,* Vol. VII, Tom I: *Evoluţia societăţii şi economiei în statele româneşti (1848-1877),* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, pp. 595-631). Abia în a doua jumătate a secolului XIX, odată cu reformele iniţiate de Alexandru Ioan Cuza, cu obţinerea independenţei de stat şi cu legea pentru încurajarea industriei naţionale din anul 1887 (intitulată *Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale*), au început să se manifeste pe deplin semnele revoluţiei industriale, printr-o creştere şi extindere semnificativă a industriei şi prin introducerea maşinilor ca forţă motrice în producţie (N.I. Păianu, *Industria mare. 1866-1906,* A. Baer, Bucureşti, 1906; Gh. Zane, *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: despre stadiile premergătoare industriei mecanizate,* Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1970). Către sfârşitul secolului XIX a început şi în România construcţia de maşini, producţia fiind orientată spre fabricarea de utilaje agricole, de echipamente pentru industriile feroviară, navală şi petrolieră şi de echipamente militare.

A doua revoluţie industrială a debutat la sfârşitul secolului XIX. Începând cu prima parte a secolului XIX, descoperirile şi invenţiile din domeniul electricităţii şi maşinilor electrice au avut o dinamică fulminantă. Acest lucru a făcut ca, spre sfârşitul acestui secol, motorul electric să fie utilizat în industrie. Pe de altă parte, necesitatea tot mai mare de produse a făcut ca fabricile să crească continuu, ceea ce solicita modalităţi de organizare a producţiei diferite de cele ale fabricilor/atelierelor de la începutul secolului. Specific acestei revoluţii este utilizarea acţionării electrice a echipamentelor de producţie şi realizarea unei producţii de masă bazată pe divizarea şi specializarea activităţilor în procesul muncii prin utilizarea liniilor de producţie. Prima linie de producţie a fost utilizată în anul 1870 la abatorul din Cincinnati, SUA. Dar, cea mai cunoscută şi cu impactul cel mai mare a fost linia de montaj introdusă de către Ford, în anul 1913, pentru modelul de automobil Ford T. Dacă în anul 1912, producţia de automobile Ford T era de 40.000 de bucăţi, în anul 1914, după introducerea liniei de montaj, aceasta a crescut la peste 260.000. O altă caracteristică a acestei revoluţii a fost dezvoltarea motorului cu ardere internă, care a revoluţionat transporturile şi a deschis era utilizării petrolului ca principală sursă de energie. Acest fapt a constituit un atu important pentru economia românească, datorită resurselor bogate de ţiţei ale ţării.

Primul Război Mondial a întârziat extinderea celei de-a doua revoluţii industriale dinspre SUA înspre Europa. Abia după anul 1920 se observă primele semne ale acestei revoluţii în România. Noul context geo-politic a favorizat dezvoltarea capitalului românesc, în special în domeniile transportului şi petrolier. Relevante în acest sens sunt întreprinderile constructoare de locomotive ale lui Malaxa, cele constructoare de avioane, respectiv cele de construcţii de utilaj petrolier. Industrializarea României a fost continuată după cel de-Al Doilea Război Mondial, într-un nou context politic, încercându-se o reducere a decalajului dintre România şi ţările avansate tehnologic (D. Banabic, *Istoria tehnicii şi industriei româneşti. Istoria mecanicii, tehnicilor de prelucrare şi a construcţiilor,* Editura Academiei Româneşti, 2018).

Dezvoltările tehnologice realizate după cel de-Al Doilea Război Mondial, atât în domeniul maşinilor-unelte şi automatizării proceselor de fabricaţie, cât, mai ales, în domeniul micro-electronicii şi calculatoarelor, au condus la *cea de-a treia revoluţie industrială.* Se consideră că începutul acesteia a fost în anul 1969, când s-a realizat şi utilizat primul *Controler Programabil Logic* (PLC), Modicon 084, fapt ce a revoluţionat sistemele de automatizare industriale. Acesta este un dispozitiv programabil utilizat pentru comanda maşinilor şi proceselor industriale. Caracteristica de bază a celei de-a treia revoluţii industriale este utilizarea sistemelor electronice şi tehnologiei informaţiei, precum şi a roboţilor în automatizarea producţiei. Din punct de vedere energetic, începe sa crească semnificativ utilizarea energiei nucleare.

România, aflată la începutul anilor 1970 într-un plin proces de industrializare şi de deschidere spre ţările din vestul Europei, s-a integrat rapid în acest proces de robotizare şi de utilizare a calculatoarelor în procesele industriale. A fost demarat un program naţional de construcţie de maşini unelte cu comandă numerică, de construcţii de roboţi şi de calculatoare, precum şi unul de construcţii de centrale electrice nucleare. Acest lucru a făcut ca România să fie una dintre cele mai avansate ţări din Europa de Est în aceste domenii şi un exportator principal al acestor produse de vârf din punct de vedere tehnologic. Din păcate, după anul 1989, datorită schimbărilor interne, cât şi contextului internaţional, România nu a fructificat avansul avut în acest domeniu, devenind dintr-un exportator de tehnologie specific celei de-a treia revoluţii industriale un importator al acesteia.

Începând cu deceniile 8 şi 9 ale secolului XX, s-au făcut progrese semnificative în domeniul calculatoarelor, senzoricii şi telecomunicaţiilor. Aceste realizări, împreună cu apariţia şi generalizarea în masă a internetului, au condus la *cea de-a patra revoluţie industrială* (*Industry 4.0*). Aceasta este caracterizată de utilizarea sistemelor cyber-fizice în procesele de producţie şi în conectivitatea acestora. Conceptul de *Industrie 4.0* a fost introdus de cancelarul Germaniei, Angela Merkel, în anul 2011, cu ocazia deschiderii Târgului de la Hanovra (K. Schwab, *The Fourth Industrial Revolution,* WEF, Genève, 2016). Tehnologiile avansate specifice celei de-a patra revoluţii industriale sunt: internetul obiectelor (*Internet of Things–IoT*), prelucrarea datelor şi, mai nou, manufacturarea produselor în „cloud" (*cloud manufacturing*), prelucrarea prin adăugare de material (*additive manufacturing*), realitatea augmentată, *big data,* roboţii autonomi, simularea proceselor, integrarea sistemelor pe verticală şi orizontală (K. Schwab, *Shaping the Fourth Industrial Revolution,* WEF, Genève, 2018). Prin aplicarea acestor noi tehnologii, momentul în care aplicaţia de pe telefonul mobil va sesiza, prin intermediul senzorilor, o problemă de sănătate şi va transmite informaţia doctorului (virtual), care va prescrie reţeta şi o va transfera farmaciei, care va printa medicamentele şi le va livra pacientului prin intermediul unei drone, nu este departe. Toate tehnologiile menţionate în procesul descris mai sus sunt realizate sau în curs de realizare (M. Skilton, F. Hovsepian, *The 4th Industrial Revolution,* Palgrave, London, 2018).

Conceptele celei de-a patra revoluţii industriale sunt incluse deja în programele strategice de dezvoltare ale tuturor ţărilor dezvoltate din Europa, America şi Asia. România trebuie să fie parte activă la acest salt calitativ al industriei mondiale, având câteva puncte tari pe care trebuie să le valorifice. Menţionez aici doar câteva dintre ele: existenţa forţei de muncă înalt calificate în domeniul IT; existenţa unui sector IT foarte performant, cu competenţe în domeniile esenţiale pentru *Industry 4.0*: inteligenţa artificială, securitatea datelor, *big data,* reţele de comunicaţii etc.; existenţa unor nuclee de cercetare în tehnologii specifice pentru *Industry 4.0* (*additive manufacturing*) sau în domeniul simulării avansate a proceselor de fabricaţie (*multiscale modeling, stochastic modeling*); implicarea unor colective universitare în proiecte europene din domeniul *Industry 4.0;* existenţa unei diaspore româneşti foarte active în acest domeniu; existenţa unei infrastructuri de internet foarte performante; existenţa unei industrii de furnizori pentru industria auto dezvoltată şi cu o dinamică accentuată, acest sector fiind unul dintre cele mai importante pentru *Industry 4.0;* existenţa unor companii cu competenţă şi experienţă în acest domeniu, precum Digital Twin, NTT Data, Evosoft, Fortech etc.; existenţa unei excelente colaborări cu industria germană, promotoarea conceptului *Industry 4.0*.

Care va fi următorul pas? Când şi în ce va consta următoarea revoluţie? Din punctul meu de vedere, următoarea revoluţie industrială se va realiza în momentul în care maşinile (uneltele) se vor reproduce (multiplica) ele însele: îşi vor gândi, proiecta şi realiza singure mijloacele (sau instrumentele) de care au nevoie pentru îndeplinirea sarcinilor date de subiectul uman. Cât de departe este acest moment? Greu de spus. Prefigurări în acest sens sunt deja realizate: există deja programe de calculator care „scriu" la rândul lor programe. Ţinând seama de faptul că viteza implementării unei noi invenţii în viaţa cotidiană este din ce în ce mai mare, momentul apariţiei următoarei revoluţii poate fi estimat la câteva zeci de ani.

Dacă privim istoria tehnologiilor din punctul de vedere al adaptării acestora la cerinţele consumatorului, o putem periodiza în următoarele patru etape, care se suprapun, în general, peste cele patru revoluţii industriale (Figura 2). Perioada dinaintea primei revoluţii industriale (cea a producţiei artizanale) este caracterizată prin aceea că fiecare produs era proiectat şi realizat pentru un anumit client (încălţămintea, hainele, harnaşamentele pentru cai etc.). Revoluţia industrială din secolele XVIII şi XIX a condus la o creştere a productivităţii şi a volumului de producţie pe variante de produs, ceea ce a făcut ca, la începutul secolului XX, să se treacă la o altă paradigmă, aceea a producţiei de masă (introdusă de Ford în fabricaţia modelului de automobil Ford T). În această etapă este fabricat un număr limitat de produse, acestea fiind realizate într-un număr foarte mare (de masă), presupunându-se că vor fi suficienţi cumpărători pentru ele. Anul 1955 se consideră a fi caracteristic pentru producţia de masă, fiind anul cu volumul cel mai mare de producţie pentru o anumită variantă de produs. Începând cu acest an, de cotitură, varietatea produselor creşte, iar numărul de produse pe o variantă începe să scadă. Anul 1980 este anul trecerii într-o nouă etapă, aceea a personalizării de masă (*mass customization*), în care clientul selectează produsul dorit, dintr-o listă de opţiuni, înaintea realizării acestuia (exemplul clasic este cel al alegerii configuraţiei autoturismului de către client pe baza unei liste de variante şi apoi lansarea acestuia în producţie).

Cea de-a patra etapă tehnologică este aceea a producţiei personalizate, care începe în prima decadă a secolului XXI. În această perioadă, opţiunile produsului sunt alese de către client, cumpărate de la producător şi apoi realizate cu sisteme avansate de prelucrare. Din cele de mai sus rezultă că tehnologiile au parcurs o dezvoltare ciclică, de la producţia artizanală personalizată (orientată pe individ), la producţia de masă (orientată pe produs), apoi la cea personalizată de masă (orientată pe grupuri de consumatori) şi revenind la producţia personalizată (orientată pe consumatorul individual). Din acest punct de vedere, următoarea revoluţie industrială va apărea în momentul în care fiecare consumator îşi va produce singur bunurile de care are nevoie, într-un timp rezonabil, utilizând tehnologii de tipul *additive manufacturing* şi programele necesare pentru aceasta, descărcate din *cloud.* În felul acesta, ciclul prezentat în Figura 2 se închide, revenindu-se la tipul de producţie din comuna primitivă, în care fiecare individ îşi producea singur bunurile necesare.

(Va urma)

Horia Bădescu

Horia Bădescu este născut la 24 februarie 1943, în comuna Arefu, județul Argeș, fiu al învățătorului Gheorghe Bădescu și al Elenei (n. Petcu). Liceul la Curtea de Argeș (1957-1961), Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1963-1968), doctor în filologie al Universității din Cluj (1997), cu teza *Poezia și sacrul.* Face parte din gruparea revistei *Echinox.* Debut cu poezie în revista *Tribuna* (1964). Redactor la Studioul de Radio din Cluj (1968-1985), director al Teatrului Național din Cluj (1987-1990), director al Radioteleviziunii Cluj (22 dec. 1989–dec. 1994). Director adjunct (1994-1997) și director (1997-1999) al Centrului Cultural Român de la Paris, atașat cultural la Ambasada României în Franța după 2001. Este tradus și publicat în reviste literare din Franța, Belgia, Spania, SUA, Canada, Rusia, India, Bulgaria, Italia, Macedonia, Armenia, Vietnam, Peru. Premiul Academiei Române (1991), numeroase premii ale unor reviste literare, Ordinul Național „Meritul cultural” în grad de Comandor (2004).

Dintre cărțile publicate. Poeme: *Marile Eleusii* (1971), *Nevăzutele Urse* (1975), *Cântece de viscol* (1976), *Anonimus* (1977), *Ascunsa trudă,* (1979), *Recurs la singurătate* (1982), *Starea bizantină* (1983), *Apărarea lui Socrate* (1985), *Anotimpurile* (1987), *Furcile caudine* (1991), *Lieduri* (1992), *Fierul spinilor* (1995), *Ronsete* (1995), *A doua venire/Le deuxième retour* (1996), *Ziua cenușii* (2000), *La salle d'attente/Sala de așteptare* (2003), *D'un jour à l'autre/De la o zi la alta* (2006), *Pielea îngerului* (2007), *Vei trăi cât cuvintele tale* (2010), *E toamnă nebun de frumoasă la Cluj* (2011), *Un înger răstignit pe gură* (2011), *Cărțile viețuirii* (2013) etc.; Eseuri: *Magda Isanos. Drumul spre Eleusis* (1975), *Grigore Alexandrescu. Parada măștilor* (1981), *Meșterul Manole sau imanența tragicului* (1986), *Ferestre, tablete* (1990), *Ieșirea din Europa, tablete* (1996), *Memoria Ființei - Poezia și Sacrul* (2008), *Dacă Orfeu* (2015); Romane: *Joia patimilor* (1981; reeditare 1993), *Zborul gâștei sălbatice* (1989; reeditare 2016), *O noapte cât o mie de nopți* (2011).

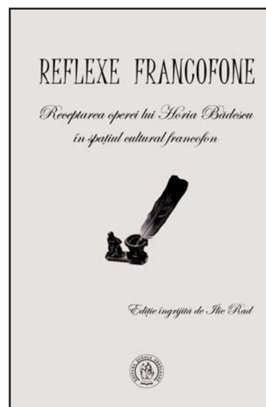

Europenitatea lui Horia Bădescu

Theodor CODREANU

Obsesie a culturii noastre e că Europa occidentală nu ne prea ia în seamă valorile. Așa și este, mai ales atunci când acestea sunt promovate pe criterii străine axiologiei, cum s-a întâmplat, vreme îndelungată, în anii comunismului, iar, mai încoace, prin politica intereselor de grup, reactivate de instituții precum Institutul Cultural Român. Când însă ne aflăm în fața unor scriitori care, pe cont propriu, reușesc să atragă atenția criticii și istoriei literare apusene, atunci fie că dăm din umeri a nepăsare, fie că se instituie tăcerea din partea profesioniștilor. Este cazul lui Horia Bădescu, despre care, bunăoară, în *Dicționarul general al literaturii române* (două ediții, 2004, 2016), nu există niciun „reper bibliografic” străin la opera scriitorului, deși, în realitate, despre el au scris, nu de complezență, nu mai puțin de 46 de personalități numai din spațiul francofon al Franței și Belgiei, între care Max Alhau, Robert André, Michel Baar, Gérard Bayo, Jean Bies, Pierre de Boisdeffre, Michel Camus, Jean Chatard, Maurice Couquiaud, Dominique Daguet, Jacques De Decker, Pierre Dainhaut, André Doms, Monique Dorsel, Jean Joubert, Werner Lambersy, Yves Namur, Luc Norin, Jean Poncet, André Schmitz, Jean-Max Tixier, Jean-Luc Wauthier, libanezul Salah Stétié ș.a.

Asupra fenomenului ne atrage atenția o proaspătă carte de peste 400 de pagini, format academic: *Reflexe francofone. Receptarea operei lui Horia Bădescu în spațiul cultural francofon,* ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției și indice de nume, de Ilie Rad, cu un *Argument* al lui Horia Bădescu, Cluj-Napoca, Editura Scoala Ardeleană, 2018. Destinul a făcut ca Horia Bădescu, după 1989, să lucreze și în diplomație, fiind director adjunct (1994-1997), apoi director (1997-1999) al Centrului Cultural Român de la Paris, continuând, ulterior, ca diplomat în Direcția Culturală a Ministerului de Externe. Adrian Marino reproșa lui Lucian Blaga faptul că, dintr-un anume complex românesc, atunci când a ajuns în diplomația occidentală, nu i-a dat prin minte să-și promoveze strălucita lui operă, spre paguba culturii noastre. Nu știu dacă Horia Bădescu a cunoscut acest reproș al lui Marino, cert e că, fiind confin cu gândirea și creativitatea lui Blaga, a încercat să îndrepte măcar parțial lucrurile, promovându-i opera în spațiul francofon, ca fondator, vicepreședinte și președinte al Societății Culturale „Lucian Blaga”. În anii 1995, 1996, 1997, a inițiat și organizat, la Paris, Colocviile Internaționale „Lucian Blaga”, ca să nu mai vorbim de edițiile din țară, în care a fost angrenat și Chișinăul, prin acad. Mihai Cimpoi. Fiind creator bilingv, Horia Bădescu nu și-a neglijat propria operă precum ilustrul său înaintaș, ci a pătruns, cu succes, prin operă, în conștiința vieții literare, nu doar în Franța și Belgia, tradus fiind și în maghiară, sârbă, macedoneană, rusă, germană, engleză, vietnameză. Scriitorul a tălmăcit, la rându-i, din literatura franceză și belgiană, a colaborat la publicații prestigioase din străinătate, activând și în diverse instituții: membru al Comitetului Științific al Institutului Internațional pentru Poezie și Operă al UNESCO (Verona, Italia), membru în Consiliul de Administrație al Asociației Maison Internationale de la Poésie (Bruxelles), membru al Centrului Internațional de Studii Transdisciplinare (Paris). Face parte, de asemenea, din comitetul de redacție al revistei *Mémoire du XXI-e siècle,* este președinte de onoare al publicației *Europoésie* (Paris) și, grație valorii operei sale traduse sau scrise direct în franceză, a devenit unul dintre puținii autori români membru al Uniunii Scriitorilor din Franța. Între premiile străine de prestigiu, amintesc Premiul European de Poezie Francofonă „Léopold Sédar Senghor” (2004).

Aceste câteva exemple de receptare în cultura occidentală (Ilie Rad consemnează colaborări la vreo unsprezece reviste din Troyes, Paris, Lyon, Pas-de-Calais, Bruxelles, Marseille, Clairmond-Ferrand, Virton – Belgia, dar și *Cuadernos Telira,* din Spania) nu ne spun însă prea multe despre singularitatea intrării lui Horia Bădescu în competiția europeană. Între 1992-2016, la diverse edituri, unele de mare prestigiu (de la Éditions du Rocher până la Éditions Gallimard) i s-au publicat paisprezece volume de versuri, un roman (*Le vol de l'oie sauvage*) și un amplu eseu (*La mémoire de l'Être – la poésie et le sacré,* 2000, ulterior, apărut și în românește, 2008). De precizat că toate aceste cărți s-au bucurat de comentarii, constituindu-se într-o amplă exegeză, alcătuită din recenzii, cronici și eseuri (71 la număr), studii de sinteză (7), scrisori (14) și 8 e-mail-uri. Înainte de Ilie Rad, puțini dintre criticii români au remarcat intrarea lucrătoare a operei lui Horia Bădescu în conștiința occidentală. Printre excepții, Petru Poantă și Ioan Holban. Comentariile criticilor și scriitorilor străini, deși unele dintre ele se apropie de ale exegeților din Țară, în majoritatea lor creionează o imagine surprinzătoare, care ține de sociologia și de ontologia culturii, sugerând o situație inversă decât săgeata spiritului sincronist care domină scrisul românesc de mai bine de un secol. Mi se pare aspectul cel mai frapant asupra căruia voi insista în notele următoare. Mentalitatea autohtonă conform căreia o cultură „marginală”, precum a noastră, se cuvine să privească admirativ la ceea ce fac cei mari și să-i urmeze cu oarecari eforturi de *diferențiere* (E. Lovinescu, dimensiune ocultată, din păcate, de „lovinescienii” înșiși), se vede acum amendată de noua critică, reiterând capacitatea unor genii ca Brâncuși, Mircea Eliade, Eugen Ionescu sau Emil Cioran de a produce metamorfoze cardinale în spiritualitatea mondială.

Desigur, la o lectură de prim nivel a *Reflexelor francofone,* putem să ne mulțumim cu reacțiile impresioniste, unele poate prea prietenești, ale diverșilor lectori ai operei lui Horia Bădescu, dar și acestea întotdeauna păstrând autenticitatea revelației. Nu încape îndoială că familiarizarea românului cu tainele limbii franceze a făcut ca scrierile elaborate direct în limba lui Voltaire sau cele traduse de alții sub ochiul său atent să înlesnească eliminarea obstacolelor întâmpinate de opera poetică a unui geniu ca Eminescu, traducerile franțuzești ale textelor sale fiind cu totul nefericite, cum observa încă Jean-Louis Courriol.

Exegeților străini nu le-au scăpat afinitățile operei bădesciene cu Eminescu, Blaga, Marin Sorescu (André Doms, Lucien Noullez, Jean Poncet), dar și cu tragicii greci (Luc Norin, Philippe Leucker), cu Hölderlin (Rome Deguergue), Nerval (Isabelle Lévesque), Ossip Mandelstam (Yvan Mecif), Hieronimus Bosch (André Doms), Émile Zola, Heidegger (Salah Stétié), Borges (Michel Camus, care vede în limbajul lui Bădescu unul opus celui borgesian), cu Brâncuși (Gérard Bayo, care-i compară „simplitatea” cu aceea a marelui sculptor), cu Emil Cioran (Jean-Pierre Longre, care, citându-l chiar pe poet, remarcă strădania de a forța „structurile franceze” „așa cum a făcut-o atât de bine, spre exemplu, Cioran”), René Char (Claude Albarède ș.a.), cu Samuel Beckett (cel din *Așteptându-l pe Godot*) și Ion Caraion (Jean-Luc Wauthier) etc. Autorii nu exagerează în tentațiile comparatistice, recurgând, cel mai adesea, la norma lui René Etiemble: *comparaison n'est pas raison.* Atrag atenția printre primii asupra inovației *ronsetului* și a *silogismului poetic.*

→

Seniori ai culturii

O feră imagini critice pregnante, dintre care voi cita câteva: Lucien Noullez remarcă despre volumul *Le visage du temps* (Belgia, 1993, în traducerea Paolei Bentz-Fauci) faptul că la Horia Bădescu şi Marin Sorescu, în chip neobişnuit, „sobrietatea şi barocul fac casă bună", încât termini lectura „cu răsuflarea tăiată: tocmai ai citit doi foarte mari poeţi" (p. 23). Luc Norin, despre *Le fer des épines* (1995), în versiunea aceleiaşi traducătoare: Horia Bădescu „are verbul dens, imaginea concisă, gândirea tragică a vechilor greci" (p. 29). Aceeaşi impresie o trăieste parizianul Georges Sédir, care adaugă solidaritatea cu fiinţa poporului român, speranţa coexistând „cu un pesimism recurent" (p. 31). Laurent Bayart, în *L'Encrier,* iulie 1996: „Regăsim aici acea poezie profund interiorizată, metaforică şi lirică, cu acea ironie pe care o reîntâlnim subiacent în unele scrieri ale prietenilor noştri poeţi români" (p. 33). Yvan Mecif (Bruxelles, 1999) surprinde „exilul vertical", specific lumii româneşti şi bădesciene: „Preocuparea lui este de acum reaşezarea omului la egală distanţă de pământ şi cer, de divinităţi şi de muritori, lăsând să-i transpară în verb amintirea acestui tărâm păduros de ploi şi ceţuri, de violenţă şi sânge, din care se înaltă acest palid soare iernatic al României natale, populată de vise şi vrăji, de mistere şi credinţe cumplit de absente în raţionalismul nostru occidental" (p. 37). Jacques De Decker îl consideră „unul dintre poeţii esenţiali ai ţării" sale, iar eseul *Memoria Fiinţei* (tradus la Rocher), „una dintre cele mai vibrante pledoarii asupra posibilităţilor metafizice ale poeziei, asa cum n-am mai citit de foarte multă vreme", autorul având „o foarte înaltă idee despre literatură, pe care n-o concepe decât articulată sacrului" (p. 51). Cei mai mulţi comentatori, începând cu Robert André, consideră că romanul *Zborul gâştei sălbatice* (tradus admirabil de Gérard Bayo) aparţine *realismului magic,* o operă „care atinge universalul prin diversitatea temelor abordate, prin fiinţele care bântuie aceste pagini" (Max Alhau, p. 83), pentru ca traducătorul să conchidă: „Această carte ne vorbeşte despre puterile omului, despre uimitoarele puteri ale omului, şi ne spune cu simplitate şi blândeţe, cu artă de asemenea – asemenea cântecului naiului ascuţit precum un cuţit – că aceste puteri sunt aproape tot atât de mari şi binefăcătoare ca acelea ale Dumnezeului ascuns în noi" (p. 93). Strania fazanerie fără fazani, învăţarea *aşteptării* de către Maria, dincolo de cea godotiană, cu inflexiuni blagiene şi baudelairiene, complicate de simbolicul zbor al gâştei sălbatice, fac din acest roman metafizic un interpolator al istoriei româneşti, dar nu numai – va adăuga şi Pierre de Boisdeffre, care consideră scrierea bădesciană, în 2001, ca fiind *„Educaţia sentimentală* a vremii noastre" (p. 119).

O impresie puternică lasă *Le vent et la flamme* (2002, cu prefaţa lui Dominique Daguet): „Luciditatea pură lucrează aici, luciditatea care forează realitatea, condiţia noastră, precum o încercare de traversat, până la curajul de a te privi în faţă. Poeme care scutură, extirpă apatia sau consolările facile, care ard falsele străluciri cu care ne acoperim, pentru a suporta frigul abandonului şi singurătăţii, căci nu există decât drumul care se naşte, dispare, renaşte, şi «vântul şi flacăra». O carte de o frumuseţe sumbră, stimulatoare în măsura în care ne interpelează şi ne încurajează să nu rejucăm comedia" (p. 175). Max Alhau remarcă, în *Mirados de l'abîme* (apărută în Belgia, în 2008), efectele stilistice ale oximoronului şi ale imponderabilului: „Din nou se manifestă aici acea gândire paradoxală, care cauţionează incertitudinea, prin care totul ne conduce către absenţă" (p. 209). Alături de oximoron, remarcă André Ughetto, în *Roulette russe* (2015), alte figuri centrale sunt chiasmul şi anafora (p. 273), cu ajutorul căruia poetul păşeşte „pe apele tragicului, fără a se scufunda totuşi în acestea" (Lucien Noullez, Isabelle Lévesque, pp. 275, 293). Şi se poate continua cu aceste fulguraţii critice, însă nu ele constituie noutatea pătrunderii operei lui Horia Bădescu în literatura spaţiului francofon, fiind doar persuasiunea stilistică ofertată de român, ofertă în stare să provoace regândirea destinului literaturii în culturile ameninţate de sterilitatea experimentului postmodernist. E semn că Horia Bădescu, alături de alţi scriitori şi gânditori estici, aduc suflul unei noi paradigme spirituale, aşa cum au făcut-o altădată Eliade, Cioran, Vintilă Horia, Eugen Ionescu, L.M. Arcade, dar şi Soljeniţîn, Paul Goma sau Milan Kundera.

Schimbarea de paradigmă indusă de Horia Bădescu vine dintr-o tradiţie românească excepţională, începând cu Eminescu, Blaga, Ion Barbu, Ştefan Lupaşcu, Vintilă Horia, Eugeniu Coşeriu, toţi recunoscuţi ca precursori iluştri ai *transdisciplinarităţii,* concept datorat, în primul rând, lui Basarab Nicolescu, autorul manifestului *La transdisciplinarité* (Éditions du Rocher, Monaco, 1996), precedat de *Carta Transdisciplinarităţii* (redactată de Lima de Freitas, Edgar Morin şi Basarab Nicolescu, adoptată la Primul Congres Mondial al Transdisciplinarităţii, Convento da Arrábida, Portugalia, 2-7 noiembrie 1994) şi de *Théorèmes poétiques* (aceeaşi editură, 1994). Horia Bădescu este unul dintre primii intelectuali români din Ţară care a devenit membru al Centrului Internaţional de Studii Transdisciplinare (Paris), nu atât formal, cât prin spiritul operei sale, ca alternativă la depăşirea paradigmei postmoderniste intrată în disoluţie prin ateismul promovat de neomarxismul cultural întrupat de ideologia „corectitudinii politice", dar şi de excesele secătuitoare ale textualismului, care s-a mai îngropat şi în pornografie.

Nu întâmplător Horia Bădescu se va împrieteni cu un Michel Camus, unul dintre fondatorii mişcării transdisciplinare, adoptat şi de literatura română ca membru al Uniunii Scriitorilor. Aidoma, între exegeţii şi prietenii săi se află Maurice Couquiaud, coautor al *Cartei Transdisciplinarităţii,* vicepreşedinte al PEN-Clubului francez.

Franţa s-a aflat în „avangarda" *postmodernismului prin vocea lui Jean-François Lyotard (La Condition postmoderne: Rapport sur le savoir,* Paris, Éditions de Minuit, 1979). În cartea mea *Transmodernismul* (Iaşi, Editura Junimea, 2005) am dedicat câteva capitole „postmodernismului înalt", din păcate intrat repede în capcanele „corectitudinii politice". Acestei tendinţe i se va opune *transmodernismul* (Basarab Nicolescu a vorbit şi despre *cosmodernitate: From Modernity to Cosmodernity – Science, Culture, and Spirituality,* SUNY Press, New York, 2014), fundat/ă pe metoda transdisciplinarităţii. Valorile abandonate, într-o Europă care nu-şi mai recunoaşte tradiţiile, cultura, temeiurile creştine etc., renasc salvgardate de culturile Estului eliberat din coşmarul istoric al comunismului. Interesant că această renaştere consonează cu a doua revoluţie cuantică, descoperitoare a stratificării lumii în *niveluri de Realitate,* concept de bază al transdisciplinarităţii. Ethosul transmodern va nutri şi recenta *Declaraţie de la Paris* (mai 2017), semnată de 13 personalităţi eminente, din mai multe state europene, care atrag atenţia asupra pericolului sinuciderii bătrânului continent, sau, cum spunea Emil Cioran, pericolul unui *neant european,* ca oră a stingerii luminilor în grădinile Occidentului.

C eea ce-i impresionează pe mai toţi prietenii francezi şi belgieni în opera lui Horia Bădescu este constanţa persuasivă a coroborării literaturii şi artei cu sacrul, aşa cum o mai făcuseră altădată Lucian Blaga şi Mircea Eliade. De astă dată, fenomenul se derula în sânul ateismului marxistoid apusean (înfloritor, îndeobşte în Franţa, cum se ştie, în rândul intelectualilor de stânga), pe fondul biruinţei raţionalismului scientist de tip cartezian, tentat să reducă lumea la un singur nivel de Realitate. (Vezi Articolul 2 din *Carta Transdisciplinarităţii.*) Pe Alain Duveau îl surprinde *luciditatea* cu care Horia Bădescu „dă nume vidului în numele inocenţei": „Ce altceva ai putea spune despre un poet pentru care sacrul este subiect de studiu? Ce poţi gândi despre aceste vorbe disperate într-un halou de lumină? Trebuie plătit preţul acestei lucidităţi pentru a te înrădăcina, şi mai puternic, în ceea ce Char numea «sănătatea nenorocirii». Splendid exerciţiu! Fericită convingere! Chipul unei lumi inseparabile de această întrebare pe care n-o satisface niciun cuvânt" (p. 151). Lumea occidentală postmodernizată era satisfăcută de adoptarea faimoasei veşti a lui Nietzsche că *Dumnezeu a murit* (p. 249), că omul nu mai are nevoie de un sprijin „fantomatic". Dar e chiar tragedia modernă a umanităţii, descifrează Max Alhau în antologia *Le vent et la flamme,* în care iubirea hristică scoate din „pragul deznădejdii": „În acest volum, luciditatea şi grija pentru celălalt devin constantele cele mai remarcabile ale unei poezii întoarse pe de-a-ntregul cu faţa spre o umanitate aflată în pragul deznădejdii" (p. 165). Gérard Bayo observă că frământările, convingerile bădesciene sunt exprimate cu o totală lipsă de agresivitate faţă de fiinţa desacralizată: „De ce nu simţim nevoia să le respingem? Pentru că el pune cu curaj şi cu umilinţă, el care percepe sau, mai degrabă, vede pe Dumnezeu într-un fir de iarbă. Pentru că el ştie că Răul distructiv este o prezenţă banală în noi. Pentru că acest ţăran de la Dunăre (astfel se socotea şi Vintilă Horia, n.n.) are ochii larg deschişi şi vrea să ne poarte, fråţeşte, fără predici şi fără minciună, să ne împingă cu forţa, dacă trebuie, pe un drum care ştim că este al nostru" (p. 171).

U na dintre pseudovalorile postmoderne, remarcată încă din 1987 de către filosoful Alain Finkielkraut (*Le défaite de la pensée,* Gallimard, Paris, 1987) a fost şi este încă educarea tinerelor generaţii în spiritul *divertismentului sans rivages,* concepţie dezastruoasă, care livrează *omul zombi,* sub ochii noştri stupefiaţi de imaginea tinerilor care caută vana fericire în droguri, devenind *morţi de vii,* vorba lui Eminescu. O asemenea viziune a *vidului existenţial* descoperă Philippe Leuckx în *Miradoarele abisului,* pe care Horia Bădescu încearcă să le convertească în singurătate creatoare: „Soarele înfrigurat, rătăcirea vană şi iernatică, *memoria nimicului, doar privirea morţilor* aşază poezia aceasta în aerul unic al mărturisirilor esenţiale. Cum să nu te simţi apropiat de ea? Cum să nu împărtăşeşti aceste abisuri, aceste spaime, aceste cuvinte prezicătoare de moarte?" (p. 207). „Astfel, conchide Jean Joubert, poezia dă mărturie şi, prin însăşi existenta ei, propune o rezistenţă şi o speranţă de mântuire" (p. 231). Însă poezia văzută ca mântuire este o iluzie a modernităţii de după declararea morţii lui Dumnezeu. Horia Bădescu ştie asta, poezia fiind doar o treaptă a regăsirii divinităţii pierdute, în noianul *silogismelor drumului: Calea, Adevărul şi Viaţa.* Jean Poncet ştie şi el că poezia bădesciană „e o permanentă căutare a lui Dumnezeu, mai mult încă, o tentativă de a-l «renaşte» prin cuvinte, în cuvinte" (p. 249).

Joël Conte (comentând *Parler silence,* Amay, Belgique, 2010) înţelege că *silogismele drumului* înseamnă întâlnirea transdisciplinară a celor două niveluri de Realitate care sunt Orientul românesc şi Occidentul francofon, între *creştinismul cosmic* românesc (Eliade) şi *laicitatea* apuseană: „Prin cultura şi măiestria sa spirituală, el extrage şi restituie sinteza înţelepciunii celor două civilizaţii reunite, de care a fost totdeauna apropiat" (p. 235). Acest drum, remarcă şi Max Alhau, are implicaţii profunde ca în *apocrifele lui Solomon:* în *Să rosteşti tăcerea,* „Horia Bădescu rezumă, cu voce tragică şi inflexibilă, destinul oricărui om sortit unui sfârşit fără drept de apel: de la regele Solomon la cel mai umil locuitor al acestei lumi, dreptatea se află cu siguranţă în această izbăvire comună pe care cuvintele nu încetează s-o reamintească…" (p. 243). Veşnica „dezbatere *între cel care crede în ceruri şi cel ce nu crede",* distinge Lucien Wasselin în simbolismul adânc al *ruletei ruseşti* (p. 285).

C omplexitatea *„non-contradicţiei contrariilor",* sesizează, într-o lectură transdisciplinară, Maurice Couquiaud (p. 305). Stranietatea cărţii *Roulette russe* îl determină pe Werner Lambersy să exclame, într-o scrisoare: *cel mai frumos volum al tău şi unul dintre cele mai frumoase texte pe care le-am citit în ultima vreme* (p. 307). Tăcerea enigmatică dintre nivelurile de Realitate, consideră Jean-Pierre Longre, face din Horia Bădescu un maestru a ceea ce s-a numit estetica tăcerii, de la Blaga până la Susan Sontag, concretizată într-o *sintaxă a tăcerii* (p. 311), în care se ascunde terţul tainic inclus, exprimat cu „cea mai mişcătoare blândeţe", specific românească (Philippe Leuckx, p. 313), tăcerea fiind chiar vocea Fiinţei (Yves Namur, p. 317), „un cântec atât de stăpânit, atât de străin zgomotului şi care picură cu gravitate, sau plăcere", apreciază Claude Albarède, îndeobşte pentru ultima parte a volumului *Le poème va pied nus,* 2016 (p. 319). O carte pe care Gérard Bayo o consideră şi „cea mai românească" dintre toate pe care i le-a citit (p. 325).

→

Seniori ai culturii

De precizat că ***tăcerea*** din intermundii nu se confundă cu *vidul existențial,* acel *gol istoric* bacovian echivalent cu *neantul valah* cioranian, ci trimite la punctul *luminos* din înalt pe care îl revela Ion Barbu la întâlnirea a două niveluri de Realitate: *geometria* și *poezia.* Tăcerile lui Horia Bădescu sunt echivalate de Gérard Bayo cu tăcerile brâncușiene: „Sculpturile lui Brâncuși sunt atât de simple, atât de zvelte, atât de limpezi și de tăcute, adânc misterioase. Poemele lui Horia Bădescu le seamănă. […] El sfărâmă evidențe, încearcă să reamintească origini, să vorbească de Dumnezeu, cel al ortodocșilor, dar și al altora, să vorbească în postura unui «țăran de la Dunăre», fără s-o spună neapărat, despre Ruysbroeck sau Heidegger, Hölderlin sau Maître Eckart, să vorbească despre suferința lui și să ne reamintească întrebarea Sfântului Pavel: «Cine e omul ca tu să-l iubești?»" (p. 335). Și asta cu atât mai mult, cu cât Horia Bădescu nu ignoră vidul, care „este în primul rând o agresiune, fizică și spirituală. Iar agenții lui poetici sunt mulți: ploaie, vânt, ger, foc, generând la rândul lor glod, mucegai, crevase, cenușă. Pentru a se apăra, poetul nu are decât o singură armă: iubirea, care se poate chema cruce, Iisus sau, și mai generic, Dumnezeu" (p. 341). Jean Poncet: „Opera poetului înseamnă deci rezistență împotriva vidului, rezistență împotriva morții spirituale" (p. 343). Contrariul postmodernității de tip american, invadatoare în spațiul european, care împarte vechea civilizație creștină într-o „populație îndopată cu *American way of life* (modul de viață american), care a făcut-o să-și piardă sufletul în bună măsură și, în cealaltă jumătate, din popoare sugrumate, ținute sub căpăstru, umilite de rețelele unei gigantice pânze de păianjen birocratice" (Jean-Luc Wauthier, p. 347). Wauthier subliniază necesitatea întoarcerii la specificul național, dimensiune năruită de postmodernism, regăsind, prin opera lui Horia Bădescu, dimensiunea latinității dintre cele două popoare: „Nu e întâmplător ca mai ales editori din Belgia să fie fascinați de această poezie: între poezia română și a noastră se dezvăluie multe puncte comune. Interogația metafizică, dificultatea clar-obscurului, moartea care-ți murmură la ureche, cu voce de sirenă, vrăjile Îngerului negru, Natura, supremul recurs la angoasa existențială, secreta jubilație a inimilor care bat la unison, respingerea sau, cel puțin, suspiciunea față de cartezianism. Și unul și celălalt pe treptele latinității, aceste două demersuri – al belgitudinii francofone și românității – stiu la perfecție cât de mult angajează poezia întreaga ființă, cum poate fi ea considerată un recurs suprem împotriva absurdității lumii" (pp. 346-347).

Iată-ne, prin literatura lui Horia Bădescu, intrând, în plină modă/expansiune a postmodernismului, într-o altă Europă, care se regăsește în plinătatea ei spirituală. Despre o asemenea întâlnire dintre orientalitatea românească și culturile Occidentului, cu un mic, dar important ascendent al nostru, nu se prea vorbește în critica și istoria literară autohtonă. Puțini dintre istoricii și criticii literari au ieșit din „complexele de cultură" învățate în vremea comunismului, crezând că sunt durabili ca „estetizanți", după părăsirea proletcultismului. Cronicarii literari rămân, în genere, impresioniști cuminți, iar istoricii literari lasă impresia penibilă a epigonismului. Pentru Nicolae Manolescu (*Istoria critică a literaturii române,* Pitești, Editura Paralela 45, 2008), Horia Bădescu nu există nici ca posibil autor de dicționar. Ion Rotaru e printre cei care-i acordă un spațiu, recunoscându-i unele merite, cultura și talentul, încondeindu-l ca „neoclasic, suav

și livresc", istoricul dând credit lui Al. Cistelecan care l-ar fi „cercetat foarte exact", distingând în el un „calofil" până la sațietate, apoi baladist imitator „de înaltă clasă ca Romulus Vulpescu". Semnalează sonetele și ronsetele, prin care l-ar urma pe Vasile Voiculescu, văzându-l influențat și de pastelurile lui Ion Pillat, mizând pe „eleganța sonurilor și ritualurilor", însă amenințat „să devină sâcâitor, repetitiv", inspirația fiindu-i „în curs de secătuire" (*O istorie a literaturii române de la origini până în prezent,* București, Editura Dacoromână, 2006, pp. 850, 851).

Dumitru Micu îi acordă o jumătate de coloană, semnalând ecouri din Emil Botta, ridicate „la diapazonul inefabilului liric propriu" (*Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism,* București, Editura SAECULUM, 2000, pp. 381, 382). În *O istorie secretă a literaturii române* a lui Cornel Ungureanu (București, Editura Tracus Arte, 2016, ediția a doua) nu prea avea ce căuta. Marian Popa, mai profesionist, îi acordă o pagină întreagă, definindu-l ca rilkean și insurecționar „sub raport tematic", orfic, surprinzându-i stranietatea inefabilului și „prelucrarea superioară a idilicului din literatura populară". Apreciază și invenția ronsetului, prezența non-contradictoriului contradictoriu: „Capacitatea de convertire insesizabilă a urâtului neplăcut în voluptate și, de ce nu, în grație coruptă prin epuizarea ființei este magistrală". O sondare justă întreprinde și-n romanul *Zborul gâștei sălbatice* (*Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, ediție revizuită și augmentată, București, Editura Semne, 2009).

Dacă francezii și belgienii i-au asimilat proza la realismul magic, în 1975 Al. Piru găsea și în poezia lui Bădescu *lirism magic,* dar de tradiție blagiană, cu ecouri din ermetismul barbian, fascinat, deopotrivă, și de *Sonetele către Orfeu* ale lui Rilke (*Poezia românească contemporană,* II, București, 1975). În prelungirea acestor judecăți își dezvoltă Eugen Simion portretul critic în vol. IV al *Scriitorilor români de azi* (București, Editura Cartea Românească, 1989, pp. 393-403), considerând că lirismul magic bădescian sondează în *substratul cosmic* (sintagmă călinesciană care-l viza pe Blaga), fiind, totodată, oracular, de „un remarcabil rafinament formal", asociat cu „o plăcere a scriiturii", în sens barthesian. Criticul avea avantajul că radiografia toate volumele de poezie de până la 1989, oferindu-ne cea mai substanțială imagine de până la această dată a operei poetice a lui Horia Bădescu. Eugen Simion simte că opera clujeanului echinoxist nu intră în paradigma textualismului postmodernist și, de aceea, îl valorifică preponderent sub grilă estetică, sintetizând formele tradiționale, dar, mai ales, modernismul sub haina expresionismului de tip blagian. Baladescul, ludicul, parafraza trimit la Eminescu, Poe, Emil Botta. „Însomnura" bădesciană e corelată cu somnia eminesciană și cu somnul vegetal blagian. Balada traduce, în limbaj propriu, suavitățile cântecelor licențioase ale lui Miron Radu Paraschivescu, dar și sprinteneala menestrelului nichitastănescian, cu efecte lirice remarcabile. Nu-i este străină nici reveria melancolică a lui A.E. Baconsky, iar *călătoria* ar fi cea întâlnită la Aurel Rău, Aurel Gurghianu și Victor Felea, pe când iarna, deși de topos baconskian, „este înfățișată cu un accent de nevroză simbolistă", în ritmuri muzicale bacoviene. Cum se vede, judecățile critice ale lui Eugen Simion apasă prea mult pe un comparatism sursierist (descoperind mai peste tot modele), care oculteazǎ, în bună parte, pecetea stilistică a lui Horia Bădescu. De aceea, sublinia E. Lovinescu, sunt atât de necesare *revizuirile critice.* Din acest punct de vedere, unele deja s-au produs în critica străină.

Ce distanță între nivelul evaluator din spațiul francofon și artificiile obositoare ale criticilor și istoricilor literari contemporani! De aceea, trebuie să considerăm exegeza bădesciană abia la începuturile ei, punctul de plecare trebuind să fie noua paradigmă culturală deschisă de transdisciplinaritate. Sau de orice alt spirit novator în noua paradigmă. Istoria literaturii române așteaptă să fie rescrisă, așadar.

O poezie pe săptămână

Proiectul cu titlul anterior, inițiat și coordonat de poetul belgian/flamand Germain Droogenbroodt, a fost prezentat pe scurt în numărul din luna ianuarie. Continuăm să reluăm lunar câte patru poeme, de autori din patru țări ale lumii, tălmăcite în românește de Germain Droogenbroodt și Gabriela Căluțiu Sonnenberg (în fotografiile alăturate).

Nu mă socoti migdal

Germain Droogenbroodt

Fă-mă amar,
socoate-mă migdal.
Paul Celan

Nu mă socoti unul de-al lor
nu mă pune-n rând
cu amărăciunile toate
sau cu tenebrele cele mai sumbre.
Să nu mă socoți o migdală de-a ta.
Dă-mi mie mai bine,
când noaptea-i prea deasă,
al stelelor licăr
și speranța în zori,
al visului mac.

Cuvinte

Petar Tchouhov (Bulgaria)

Ca mulți
înaintea mea
ți-am scris și eu te iubesc
în nisipul ud,
desenând alături
o inimă.
Ca mulți
înaintea mea
am privit cum valurile
ștergeau cuvintele,
și, treptat, dispărea
și inima.
Cuvintele îmi aparțineau,
dar inima
cui revenea?

Rouă

Lo Ch'ing (Taiwan)

Ei spun
că n-ar trebui să sălășluiesc
în munți așa de înalți
să nu trudesc
prin prăpăstii așa de adânci.

Ei spun
că n-ar trebui să mă retrag
izolându-mă prin multiplele, diversele
mele-ncăperi
cu ramurile mele moarte pe post
de degete
pictând nori albi, fantezii onirice
pe toată podeaua și pe pereți.

Dar ei nu știu
când întunericul revine
de unde mă-ntorc.

Acei splendizi-numeroși nori
plutind silențioși peste ținuturile cele
mai aride
converti-se-vor în sunete
de intermitente, torențiale ploi.

Citizen Cane

Karin Kiwus (Germania)

Fu lungă fiecare zi
și zăpada
lumina cerului meu molatec
și frigul
sângele pielii mele fierbinți
și jocul
grădina veseliei mele turbate

N-a mai venit de-atunci
nicicând altă vară
anii s-au scurs prin case-n care
suflă curenți
ani potriviți după ceasuri străine
la pupitre cu foi trecătoare
cu vorbe false strecurate
prin fum de țigară, stătut

Mai iau uneori șovăielnic
globul de sticlă și răstorn
în tăcere eu singur lumea.
Globul meu înghețat
ochiul meu hibernal
orbit de zăpadă.

Recuperarea diasporei

Mircea Iorgulescu, un spirit polemic

Florea FIRAN

Critic și istoric literar, eseist și gazetar, Mircea Iorgulescu se distinge printr-o activitate laborioasă în aceste domenii și după ce emigrează în Franța, cu numai câteva luni înaintea evenimentelor din '89. Pasionat de istoria literară, Mircea Iorgulescu scrie sistematic și riguros volume cu foiletoane, articole și studii critice prin care urmărește aducerea în actualitate a unor mari personalități ale literaturii noastre alături de valori contemporane în plină afirmare; un istoric literar înzestrat cu imaginație și deschis spre „revizuirea critică și interpretarea novatoare", susținând implicația „etică a scrisului". Trei personalități emblematice ale literaturii și culturii noastre – Dinicu Golescu, I.L. Caragiale și Panait Istrati – au beneficiat de analiza sa temeinică, lucidă și obiectivă.

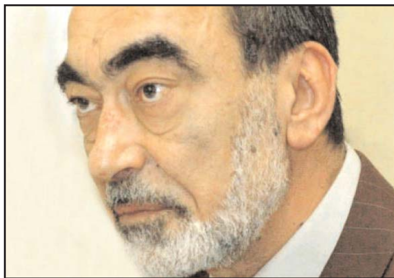
S-a născut la 22 august 1943 în satul Schiau–Valea Călugărească, județul Prahova. Este fiul lui Nicolae Iorgulescu și al Zoei (născută Stavri), podgoreni cu origini elene, ai căror descendenți au venit la începutul secolului XX să îngrijească podgorii boierești din zonă. Începe cursurile primare în localitatea natală și le continuă la Scoala Medie Nr. 1 din Urlați, pe care o absolvă în 1961, după care urmează Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București și obține licența în 1966. În anul II de studenție, împreună cu Laurențiu Ulici, Dan Horia Mazilu, Ioan Groșescu și Mircea Croitoru, formează un cerc „underground" de lecturi și discuții, în care cărțile nou apărute erau prioritare, și simte apetența pentru publicistica literară, cum mărturisește într-un interviu cu Ana-Maria Vulpescu. Își începe activitatea literară ca publicist în presa cotidiană, din 1968 până în 1970 este angajat redactor la ziarul *Munca,* iar din 1971 redactor la *România literară,* până în 1989, când părăsește țara și se stabilește la Paris, unde cere azil politic. În situații deloc ușoare, cu o condiție materială precară, alege să rămână în exil și după căderea regimului comunist.

„Muncesc în draci. Strâng din dinți de efort, ca un mărșăluitor care știe că ținta este departe", scrie prietenului său Ioan Groșescu. Invitat de Monica Lovinescu la *Europa Liberă,* mărturisea într-o emisiune că el scria de obicei articolele politice nesemnate de pe prima pagină a *României literare.* În 1986, trimisese în Vest eseul politic *Resemnarea, formă de sinucidere,* care a fost publicat sub pseudonim (Grigore Negrescu) în nr. 1/1987 al revistei *Agora* condusă de Dorin Tudoran și Mihai Botez, iar în 1989 eseul *Între apatie și exasperare* (difuzat la *Europa Liberă* în sept.-oct. 1989) este publicat în revista *Dialog* (nr. 105-106/1989) și reluat în *România literară* (ian.-febr. 1990).

Gabriel Dimisianu, referindu-se la perioade diferite din activitatea publicistică a lui Mircea Iorgulescu, scrie: „Era și înainte aplecat spre negare («desființările» erau specialitatea lui), violent în «execuții», casant, «nemilos», dar în toate acestea punea vervă, punea spirit, punea câteodată strălucire. Acum, de la un timp, cultivă un mohorât pedagogism cu țintă previzibilă: noi, cei «rămași» în țară și rămași în urmă, surprinși într-o ipostază sau alta a căderii și decăderii noastre. Ne dojenește, profesorul, cu aspre cuvinte, iar uneori ne mai și dă cu nuiaua peste degete, doar ne-om dezmetici, doar vom învăța odată, ce este adevărata democrație, adevărata luptă politică, adevărata civilizație, adevărata libertate." Unele interviuri prezentate la *Europa Liberă* au fost publicate ulterior în ediția română a revistei *Lettre Internationale* și în vol. *Convorbiri la sfârșit de secol* (2006).

La Paris devine colaborator la *Radio France Internationale* până în 2008, cu intermitențe, și la *Europa Liberă,* colaborator permanent al Biroului de la Paris, până în 1992, când postul de radio se închide. Este apoi redactor la München (1992-1995), iar după mutarea postului la Praga este numit director adjunct al redacției pentru limba română (1996-1999). După o suferință grea de câțiva ani, Mircea Iorgulescu încetează din viață, la 7 iunie 2011, și este înmormântat în Cimitirul Bercy din Paris. Anul acesta, la 22 august, Mircea Iorgulescu ar fi împlinit 75 de ani. În memoria sa, Scoala primară și Biblioteca din Valea Călugărească îi poartă numele, la fel și Liceul din Urlați.

Debutează în *Revista nouă* din Ploiești, în 1966, după care colaborează frecvent, uneori cu rubrici permanente, la *Ramuri* (cronicar literar, 1968-1969), *Argeș* (1969-1974), *Luceafărul* (1974-1976), *Convorbiri literare, România literară, Astra, Ateneu, Tomis, Cronica, Tribuna* etc. Majoritatea cronicilor literare și articolelor sunt incluse în volumul *Rondul de noapte,* apărut în 1974 la Cartea Românească, care marchează debutul său editorial, când exersează foiletonul critic. Încă din acest volum este vizibil spiritul polemic care-i caracterizează și cărțile care au urmat: *Al doilea rond* (1976), *Firescul ca excepție* (1979), *Critică și angajare* (1981), *Ceara și sigiliul* (1982), *Prezent* (1985). În vol. *Al doilea rond* predomină „critica criticii", primul capitol *Orientări critice postbelice* privește spiritul de competiție și voința de afirmare a unor critici precum Adrian Marino (energic, impetuos și de o mare vitalitate), Al. Piru (format sub înrâurirea lui G. Călinescu, un călinescian „pragmatic"), Cercul literar de la Sibiu, constituit în anii 1942–1943, are printre membri pe Nicolae Balotă (cel mai „ardelean" prin erudiție), Cornel Regman (singurul critic dintre membri Cercului de la Sibiu care a fost continuu prezent în viața literară postbelică), Paul Georgescu (anti-maiorescian declarat, critic mai mult de „pasiuni" decât de principii) și Mihail Petroveanu (criticul cu vădite preferințe către poezie). Celelalte capitole (*Fețele istoriei literare, Critici de azi, Epic și social, Poezia și viața imediată, Revizuiri lirice*) sunt contribuții importante de critică și istorie literară în care spiritul polemic este vizibil.

Ceara și sigiliul (1982) continuă într-un fel substanța volumelor anterioare și comentează „Vocile istoriei literare" cu referiri la Eminescu, Caragiale, Goga, Bacovia, Rebreanu, G. Călinescu, Marin Preda, o mulțime de poeți contemporani (Eugen Jebeleanu, Nina Cassian, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu) sau prozatori contemporani (D.R. Popescu, Constantin Țoiu, Augustin Buzura) și încheie cu *Dimensiunea etică,* susținând că „dimensiunea etică a scrisului artistic nu poate fi concepută și nu poate fi operativă decât prin asociere cu noțiunea de responsabilitate… De aceea, moralitatea scrisului nu este numai o problemă a criticii și nu este numai o chestiune de conjunctură determinată de excese și de intoleranțe publicistice; este o problemă a întregii literaturi românești de astăzi, angajată pe drumul căutării adevărului și al edificării de sine în deplină responsabilitate."

Aceste volume de critică literară sunt urmate de dicționarul literar *Scriitori tineri contemporani* (1978) și de o serie de volume de eseuri critice despre Panait Istrati și I.L. Caragiale: *Spre alt Istrati,* I (1986), *Celălalt Istrati* (ed. a II-a revăzută și adăugită, 2004), *Panait Istrati – nomadul statornic* (ed. definitivă, 2011) prin care face o nouă interpretare a autorului *Kirei Kiralina*: „Structural, Panait Istrati nu este un povestitor în sensul clasic al termenului și cu atât mai puțin unul oriental; e un om care vine din infern și scrie pentru a depune mărturie, vrea să zguduie, nu să placă". În *Spre alt Istrati,* Mircea Iorgulescu încearcă să construiască un „alt Istrati" față de cel „pitoresc, feeric, poetic", răsturnând polemic afirmații și date mereu vehiculate, realizând o figură nouă a prozatorului; *Eseu despre lumea lui Caragiale* (1988), cu o nouă ediție intitulată *Marea trăncăneală* (1994), și alta în 2002, e un studiu de istorie literară care pornește de la constatarea unor contradicții – „trăncăneală", „statul de vorbă" – ocupația principală a personajului caragialian care ridică personalitatea personajului „în universal".

Activitatea sa de istoric literar se regăsește în realizarea unor antologii critice precum *C. Dobrogeanu-Gherea* (1975) și *Arhipelag. Proză scurtă contemporană. 1970-1980* (1981), în prefețele unor volume de Dinicu Golescu, Mihai Eminescu, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Duiliu Zamfirescu, Marin Preda ș.a., în care revizuirea critică și reinterpretarea cu punctul său de vedere s-au dovedit deosebit de utile.

Scriitori tineri contemporani, întreprindere temerară și de amploare, care, în intenția autorului mărturisită în prefața volumului, este „un îndreptar literar; un ghid critic", este structurat în raport de genuri literare și alfabetic; sunt prezentați scriitori care la data întocmirii volumului aveau cel mult 40 de ani, respectiv 168 de autori (72 de poeți, 56 de prozatori, 5 dramaturgi și reporteri, 35 de critici, eseiști, istorici literari). Prin acest volum, Mircea Iorgulescu a urmărit să prezinte o imagine de ansamblu a literaturii scriitorilor tineri, ale căror începuturi se circumscriu momentului cultural și literar după 1964-1966.

Autorul pornește de la convingerea că schimbarea, înnoirea literaturii presupune prezența masivă a scriitorilor tineri și observă că în niciun alt moment din istoria literaturii române n-a existat o asemenea „explozie" de talente ca în perioada căreia îi aparțin scriitorii incluși în acest volum. Îi consideră pe toți în plină evoluție și subliniază că cei mai buni dintre ei ne fac să privim cu încredere viitorul literaturii române. Dintre autorii prezentați amintim câțiva care s-au afirmat deplin: poeții Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Cezar Ivănescu, Virgil Mazilescu, Ileana Mălăncioiu, Marin Sorescu, Adrian Păunescu; prozatorii Gabriela Adameșteanu, Augustin Buzura, Mircea Ciobanu, Bujor Nedelcovici, Eugen Uricaru; criticii, eseiștii, istoricii literari Al. Călinescu, Dan Cristea, Valeriu Cristea, Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Mircea Martin, Marin Mincu, Eugen Negrici, Ioana Em. Petrescu, Laurențiu Ulici etc. De comentarii și judecăți de valoare pertinente au beneficiat toți autorii, relevând trăsăturile esențiale ale scrisului fiecăruia.

După 1989, de la Paris, Mircea Iorgulescu continuă să publice la unele reviste de cultură din țară nou înființate, între care *Dilema* (cu rubrică săptămânală), revista *22* (cronică literară, din nov. 2001 până în martie 2004, parte republicate în volumul *Tangențiale* din 2004) și își reia colaborarea la *România literară, Luceafărul, Ramuri, Convorbiri literare, Tribuna, Cultura, Vatra, Jurnalul Național,* articolele din ultimele trei fiind incluse în volumul *Poștalionul cu boi* și editate în 2010 la Karta Graphic din Ploiești, sub îngrijirea lui Ioan Groșescu. În acest an scrie și prefața la volumul *Teatru* de I.L. Caragiale și în 2011 la romanul *Fețele tăcerii* de Augustin Buzura, ambele editate de *Jurnalul Național.* Cu câteva zile înainte de a înceta din viață, definitivează volumul *Panait Istrati – nomadul statornic. Viața, opera, aventurile – legende și adevăr,* ediție definitivă îngrijită de Ioan Groșescu și publicată la aceeași editură în 2011. Doi ani mai târziu, îi apare volumul de *Cronici literare,* cu un cuvânt înainte de Gabriel Dimisianu, îngrijit de I. Groșescu, în care sunt reunite cronici literare apărute în revista *22,* din perioada 11 martie 2001–5 mai 2004.

Bănuit, mai ales de confrații de breaslă (între care Bujor Nedelcovici, care l-ar fi identificat în dosarul său de urmărire), că a colaborat cu Securitatea, prin dosarul trimis de CNSAS la Curtea de Apel București a fost confirmat în 2010 acest fapt, dar, la recursul solicitat de scriitor și continuat de urmașii săi, Înalta Curte de Casație și Justiție, cu Decizia nr. 842/20.02.2014, a admis recursul modificând sentința, ca neîntemeiată, hotărând irevocabil că „Mircea Iorgulescu nu a fost colaborator al Securității".

Despre Mircea Iorgulescu și opera sa s-au pronunțat un mare număr de istorici și critici literari, cărțile sale au fost prezentate în principalele reviste de cultură și au fost comentate în volume de critică literară.

De la Mălini la București

Ion PĂTRAȘCU

În urmă cu trei-patru ani, cititorii revistei apreciau în mod deosebit portretul poetului Nicolae Labiș, creionat cu sensibilitate de sora sa, profesoara Margareta Labiș. Un portret minunat, compus din elemente intime, familiale, despre năzdrăvanul ce se dovedise a fi încă de mic, dar și despre pașii rapizi spre notorietate în arta versului. Este vorba de acei puțini ani de creație care l-au impus drept simbol al generației sale și, totodată, o mare speranță a liricii românești. Nume de referință ale literaturii române nu contenesc să-l prezinte pe Nicolae Labiș ca pe un poet pe deplin exprimat, la doar 21 de ani, cât i-a fost dat să trăiască.

Cu ani în urmă, am decis să aștern pe hârtie câteva gânduri despre tânărul poet Nicolae Labiș, însă, din diverse motive, nu le-am încredințat tiparului. Aveam multe de spus, pentru că relațiile de prietenie, de peste patru decenii, cu familia doamnei Margareta Labiș m-au apropiat foarte mult de copilul bălai de la Mălini care, de altfel, îmi era ca un frate mai mare (cu doar șapte luni). Sunt multe elemente care îndreptățesc această *rudenie.* Amândoi, copii de la țară, copii ai muntelui, de la Mălinii Bucovinei și Galeșul de Argeș, cu situații materiale precare în care s-au zbătut din greu să supraviețuiască în anii celui de Al Doilea Război Mondial și ai foametei ce a urmat. Amândoi au plecat în lume de mici pentru a-și croi un viitor mai bun. Mai departe, drumurile lor se despart. Dotat cu har dumnezeiesc, Nicolae Labiș a evoluat rapid în lumea literelor, intrând în slujba muzelor Caliope sau Euterpe. El a fost să fie poetul cu o foarte scurtă etapă creatoare. A ars puternic și repede. A plecat dintre noi în anul 1956, asigurându-și o tinerețe veșnică. Însă, moștenirea lăsată este impresionantă, ea ocupând un loc bine definit în tezaurul cultural românesc.

Nicolae Labiș s-a dovedit de la bun început un copil precoce, un copil minune. El era acel Făt-Frumos bălai, care a învățat să citească pe la cinci ani, iar numai după un an se delecta cu *Capra cu trei iezi* și chiar cu *Anna Karenina.* La 13 ani conducea un cenaclu, iar la 15 ani își aduna poemele în al său caiet *Cântecul unui adolescent.* La 16 ani câștiga primul concurs pe țară la limba și literatura română. Laurii acelui concurs, sublinia scriitorul Mihai Gafița, *îi primea un copil de munte, îmbrăcat cu un cojoc din piele de oaie... purta căciulă și avea și tașcă, acel semn distinctiv al lumii alese a satului, cu îndeletniciri intelectuale.* Era un năzdrăvan intelectual, după criticii acelor vremuri, care se ridicase dintr-un mediu de cultură populară și un univers ce-i fusese dezvăluit de bunica maternă, care locuia în Humuleștii lui Creangă și era rudă cu acesta. Când a aflat, pe la 12 ani, de rudenia cu geniul humuleștean, Nelu, cum mai era numit în familie, scria: *A fost odată unul Ion Creangă... și acela mi-i străbun de sânge mie.*

Pentru Nicolae Labiș, folclorul a fost prima sursă de inspirație. A început de timpuriu să culeagă poezii populare, balade și urări. El spunea adesea: *Bătăile versului am prins a deprinde/ Nu din cărți, ci din horă, din tanț./ Rimele, din bocete și colinde,/ Din doinele seara cântate pe șanț.* Astfel, în mod spontan, el repunea în circulație motivele mioritice. Explicabil, atâta timp cât era legat prin toate fibrele ființei lui de natura muntelui și de sufletul muntenilor. Și, drept urmare, poemele lui nu erau altceva decât un cântec de slavă, închinat bătrânului plai, *florilor care-și mișcă ciuful, veverițelor care ronțăie cucuruzul.* În poezia lui se intra ca într-un sat de munte, unde natura a fost fundalul fermecat pe care s-a derulat povestea primilor ani ai copilăriei. Mălinul natal a fost steaua lui călăuzitoare, așa cum au fost Ipoteștii pentru Mihai Eminescu și Lancrămul pentru Lucian Blaga. Deși războiul și apoi seceta l-au smuls cu brutalitate din lumea basmelor, el continua să creadă că, *atâta timp cât vor fi pe lume păduri și lacuri, vor trăi și feți-frumoși și zâne.*

Nicolae Labiș a fost poetul care s-a maturizat repede din punct de vedere politic și poetic. Tematica poeziei lui era cea a epocii în care a trăit. Însă, este de remarcat saltul calitativ de la *Primele iubiri* la *Lupta cu inerția.* A avut și o etapă când a publicat poezii proletcultiste, însă nu trebuie uitat că el s-a manifestat ca poet militant (la 15 ani publica versurile *Fii dârz și luptă, Nicolae*) în acea epocă întunecată, de ocupație sovietică, descifrată cu timpul drept început al globalizării și eliminării identității naționale sub toate nuanțele sale. El a deschis ochii mari asupra realităților acelor vremuri. În corespondența cu familia, Nicolae Labiș se răzvrătea împotriva *răutății care dospește în toate ungherele pământului... când trufia și necinstea încearcă fiecare suflet.* Și era hotărât să lupte cu armele pe care le avea la îndemână: *colții mei câinești, care mi-s mai lungi decât la alții... Ai, ce-am să-mi mai împlânt odată colții în aștia!*

Un portret bine conturat al poetului găsim în prefața la volumul Nicolae Labiș, *Poezii* (Editura Cartext, 2000, 2018), semnată de academicianul Eugen Simion. Reținem astfel că, în plină epocă dogmatică, Labiș *își permitea unele libertăți și opinii, care-i deranjau pe criticii-ideologi.* Poeme precum *Albatrosul ucis* nu erau în conformitate cu ziarul comuniștilor juniori, *Scânteia tineretului.* El devine repede acel *fenomen Labiș,* care s-a dovedit tot mai incomod pentru viața literară din epocă.

Cât despre opera lui, criticii literari consideră poemul *Moartea căprioarei* drept corolar, cunună a creației sale. Este poezia citită în mai multe registre, printre care și aceea de expresie a sacrificiului acelor vremuri. Era, în fond, o percepție traumatizantă a copilului Nicolae Labiș, *a acelui pui de om, cu suflet și înfățișarea unui pui de căprioară de prin pădurile Moldovei* (Geo Bogza). Poezia exprimă tocmai ceea ce a simțit el după ce a auzit pocnetul de armă: *Și-am tresărit tăcut și alb când tata/ Mi-a șuierat cu bucurie: avem carne...* Copilul, însă, cerea îndurare: *Tu iartă-mă, fecioară, tu, căprioara mea!/ Mi-e foame. Ce nalt îi focul!/ Și codrul ce adânc.../ Mănânc și plâng. Mănânc.* Pentru Nichita Stănescu, poemul apare ca *un ritual al jertfei care întreține viața, al cărui autor se înfățișa drept un tânăr zeu... un prinț al poeziei.* La rândul său, academicianul Eugen Simion apreciază *Moartea căprioarei* drept un poem admirabil, *scris cu o sinceritate și o vibrație ce emoționează și astăzi... care l-a propulsat în vârtejul mare al istoriei... Poezia lui este excepțională și reprezintă prima încercare de regăsire a purității și demnității liricii românești... în acel obsedant deceniu al șaselea din secolul trecut.*

Labiș este cel care *a întinerit poezia într-o vreme când aceasta făcuse atâtea riduri* (Marin Sorescu), *el era, indiscutabil, cel mai talentat poet al generației sale* (Mihail Sadoveanu). *În versurile lui cuvintele se alătură și se așază în locul lor stabilit pentru vecie* (Tudor Vianu). Pentru Doamna culturii românești, regretata Zoe Dumitrescu Bușulenga, Labiș a fost cel care a lăsat în urmă *o poezie a făgăduinței geniale,* iar Fănuș Neagu considera că, *prin naștere și gând, el era ursit să urce pe tronul Moldovei.* Geo Bogza revenea la acel *pui de om, cu totul și cu totul fermecător, gingaș și fragil... un POET încărcat până în vârful unghiilor de mesajul, ritmul și lumina poeziei... o poezie de un înalt și nobil lirism, cu rădăcini adânci în mitologia unor pământuri pe care umblaseră cândva bourii.* Gândind la Nicolae Labiș, George Călinescu avea doar certitudini atunci când afirma: *Eu nici nu mă întreb ce ar fi devenit dacă trăia, pentru că îl consider un poet pe deplin exprimat.* Nicolae Manolescu contribuie și el la conturarea profilului poetului Labiș, spunând că este *o voce poetică pură, care anunța, ca nimeni altul, poezia deceniului următor.*

Această mare speranță – pentru unii, certitudine, pentru alții – a liricii românești și-a încetat zborul în decembrie 1956. Aripile îi fuseseră frânte de contextul social-politic al acelor vremuri. Astăzi sunt puține vocile care mai susțin că Labiș și-a frânt singur aripile. După ce a dispărut, unele dintre poemele sale au fost interpretate și ca premonitorii. Era conștient că, prin atitudinea sa de rebel al acelei epoci proletcultiste, își asumase toate riscurile. Fusese avertizat deschis pe plan politic și literar, inclusiv prin excluderea sa din Uniunea Tineretului Muncitor. Răspunsul lui era fără echivoc: *Ai, ce-am să-mi mai împlânt colții în aștia!* În poemul *Eu*, descoperit în arhiva personală, îl vedem hotărât să meargă până la capăt: *Chiar dacă drumul ți-i sortit/ Curând să ți se frângă/ Și în abisuri prăbușit/ Elanul să se strângă,/ Chiar dacă drumul mi-i crăpat/ Aproape ori departe/ Vreau până la capăt să-l străbat.* Poate că este și mai explicit în poezia *Fulg: Pentru ce n-ai mai rămas,/ În înaltul bolții tale/ Și-ai venit atât de pur/ Spre noroaiele din vale/ Și de vreme că sosiși/ Pentru ce-ai dat morții vamă./ Nu putea-i să fii d-argint?/ Ori de sticlă, ori de scamă.*

Într-o altă poezie se vedea deja *cu fruntea albă și fața înghețată.* Într-un final, fiind pe patul de moarte, își dicta testamentul, *Pasărea cu clonț de rubin,* în care se recunoștea înfrânt: *Pasărea cu clonț de rubin s-a răzbunat,/ Iat-o, s-a răzbunat/ Nu mai pot s-o mângâi,/ M-a strivit.* Cine ar putea ști dacă în acele momente Nicolae Labiș și-a mai adus aminte de avertismentul țigăncii cu ghiocul? *Mai departe nu-ți spun, boierule. Da ai grijă de dumneata. Așa se vede aici.* Era în acel decembrie nefast, când în loc să serbeze 21 de ani, acel copil minune al liricii românești, buzdugan al generației sale, cum l-au numit confrații mai mari, era zdrobit ca om de pasărea cu clonț de rubin, însă poezia lui a rămas intact imprimată pe partea nemaculată a sufletelor românilor.

M-am bucurat să găsesc pe coperta patru a volumului Nicolae Labiș, *Poezii,* asigurări că poetul ne este contemporan, deoarece *prin însăși absența sa el creează prezență.* L-am citat pe scriitorul Mircea Cărtărescu, care sublinia că moartea lui Labiș este dovada că *istoria e făcută cel puțin în egală măsură din goluri și din plinuri... Ratând șansa de a se impune ca mare poet, Labiș s-a realizat totuși pe deplin, devenind un simbol, un mit... Labiș rămâne actual... prin destinul său straniu de jertfă, de fecundator prin absență.*

Nicolae Labiș, conștiința a românilor, cum îl numea Tudor Vianu, a fost și a rămas îndrăgit și pe plaiuri argeșene, fie și doar pentru faptul că ceva magic îl lega de Meșterul Manole. Poate că și acest lucru a fost avut în vedere atunci când s-a decis ca recentul volum de poezii să se deschidă cu poemul *Meșterul.* Este acel *Meșter valah, azi nume de fântână,/ Crescut din lutul ce l-ai plămădit/ În sprintenă zidire cu trei turle/ Și ie dantelată de granit,/ Din cântece pierdute până astăzi/ Și din puterea visului vânjos/ Ai închegat, cu palme bătucite,/ Minunea de pe Argeș mai în jos.../ Tu, Prometeu român, purtând alt mit/ Când ridicat pe cea mai naltă turlă,/ Cu glas profetic, domnului despot,/ De-ai să mai poți clădi la fel minune/ I-ai dat răspunsul răzvrătit: Mai pot!.../ S-a destrămat sub piatră-n mănăstire/ Cel ce demult a poruncit ca dormi/ Fântâna curge-n brazde și-n ulcioare,/ Fără odihnă, fără uitare, fără somn.*

Argeșenii îl iubesc pe Nicolae Labiș nu doar pentru al lui *Meșter Manole,* ci pentru tot ceea ce reprezintă el în lirica română. Ei l-au perceput ca pe *un mânuitor fin al ritmurilor pline, al rimelor rare și al imaginilor noi,* sublinia scriitorul plaiurilor argeșene Vladimir Streinu. Imagini persistente ale copilăriei lui Labiș, de la Mălinul natal, *cu pădurile de pini, de zadă și de tisă, cu cerbi, căprioare, râși, cocoși de munte și alte aripate.* Natura i-a fost călăuză în toată creația sa. Parcă zăresc o scenă idilică din *Primele iubiri: ...Azi, iată, am văzut un curcubeu/ Deasupra lumii sufletului meu./ Vin cerbii mei în grabă să se adune...* Începuse să se audă *vocea poetică pură* a lui Nicolae Labiș, *care nu semăna cu nicio alta din epocă,* aprecia Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române.*

Cărți și autori

Recurențele memoriei

Iulian CHIVU

Fenomenul gulagului, ca sistem concentraționar de exterminare a adversarilor politici conceput de I.V. Stalin și impus în mai toate țările lagărului socialist, a adus sub lumina tiparului, într-o firească recuperare morală a adevărurilor istoriei noastre recente, după 1990, cărțile lui N. Steinhardt (*Jurnalul fericirii*), Virgil Ierunca (*Fenomenul Pitești*), memoriile lui Paul Goma (*Gherla, Ostinato, Patimile după Pitești*), *Evadarea imposibilă* a Lenei Constante, memoriile Elisabetei Rizea, ale Aniței Nandriș-Cudla s.a. Unele dintre acestea sunt astăzi rarități editoriale: *Prin Gulagul valah* (1995), a lui Vasile Scutăreanu; *Copiii Gulagului. Cronică a copilăriei oprimate* (2000), a lui Sergiu Grossu; *Arhipelagul Gulag* (2008), a lui Al. Soljenițîn; *Gulagul în conștiința românească* (2005), a Ruxandrei Cesereanu; *Arhivele Totalitarismului* (2015), editată de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului etc. Într-o atare amnezie culpabilă, reeditările se fac prea rar, în ciuda tot mai evidentei nevoi de istorie adevărată a generațiilor tinere.

Simțind această carență, cunoscuta filologă și publicistă Rodica Lăzărescu, redactor-șef la *Pro Saeculum,* reia într-o a treia ediție volumul *Temnița. Destinul generației noastre* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018), cu memoriile penitenciare ale liderului țărănist Ion Diaconescu, la șapte ani de la trecerea acestuia în veșnicie. Volumul, în redactarea Rodicăi Lăzărescu și a lui Marius Mureșan, apare în condiții grafice remarcabile, cu o copertă sobră, expresivă, realizată de Ilinca Seda-Lăzărescu și cu o postfață a Marilenei Lăzărescu, nepoata celui comemorat.

Personal, am avut câteva ocazii să-i fiu aproape lui Ion Diaconescu în vremea când eram jurnalist la *România liberă*, în timpul guvernării Convenției, și când confruntarea cu rămășițele subtil reabilitate ale fostei Securități și ale nomenclaturii comuniste – sprijinite pe politica ambiguă a lui Ion Iliescu – cunoștea acutizări spontane și forme surprinzătoare. O amenințare rămânea, așadar, iar Rodica Lăzărescu o nota undeva reproducând o maximă celebră a lui Winston Churchill: *când vulturii tac, papagalii încep să trăncănească*. În astfel de condiții, un lider țărănist de la Turnu Măgurele fusese arestat de procuratură și era trimis în judecată cu un dosar bine ticluit. Ion Diaconescu a venit atunci la proces, asigurându-i apărarea învinuitului cu mai mulți avocați conduși de Nicolae Cerveni, iar înscenarea a fost demontată și arestatul a fost eliberat chiar la finalul ședinței de judecată.

Din păcate, Ion Diaconescu, asemenea atâtor personalități ale vieții politice, ale intelectualității noastre interbelice, căzute sub teroarea regimului stalinist, instaurat după cel de Al Doilea Război Mondial, nu avusese parte de o apărare pe măsură și cu atât mai puțin de o astfel de soluție. Pentru elita politică interbelică au urmat ani grei de temniță, numeroși intelectuali, cum se știe, au sfârșit sub cele mai dezumanizante tratamente în gulagurile de la Jilava, Aiud, Gherla, Sighet, Pitești, Râmnicu Sărat, Ocnele Mari sau la Canal. O mărturie în *Memorialul Durerii,* rememorare dreaptă a istoriei recente, a venit chiar din partea supraviețuitorilor unor torționari celebri – singura retorsiune fiind însuși răgazul de a pune pe hârtie, în libertate, memoria acelor barbarii și a figurilor hidoase ale unor Gheorghe Enoiu, Gheorghe Crăciun, Alexandru Vișinescu, Alexandru Nicolski (Boris Grünberg), Ion Ficior și mulți alții. Cartea lui Ion Diaconescu – autorul avea memoria vie a întâmplărilor și a amănuntelor – se înscrie în memorialistica gulagului ca gen literar afirmat în anii de după prăbușirea comunismului în mai toate țările fostului lagăr socialist.

Temnița. Destinul generației noastre este astfel un consistent jurnal al nefericirii (peste 500 de pagini) care se întinde pe durata a șaptesprezece ani, dintre care cincisprezece trecuți efectiv prin temnițele de la Aiud, Baia Sprie, din nou la Aiud, la Cluj, la Râmnicu Sărat și mai apoi alți doi ani petrecuți cu domiciliu obligatoriu în Valea Călmățui (Rubla) din Bărăgan. O psihologie a durerii (limba circumstanțializează semantic cu tensiuni diferențiate: mâhnire, amărăciune, tristețe, suferință, chin, tortură) ia în calcul o firească gradualizare ca ipoteză de lucru, însă, atunci când este vorba de trăirile unui deținut politic, ar fi o impietate să le vedem din această perspectivă: temnița comunistă, când nu se oprea numai la dezumanizare, avea un singur orizont – exterminarea. În consecință, niciuna dintre suferințe nu era mai mică decât alta și nicio întâmplare nu era mai puțin gravă decât alta dacă privarea de libertate ar fi însemnat doar penitență.

Deținutul politic, sub tratamentul torționar al reeducării (de pildă), nu minimaliza groaza ca atare nici sub flagelările barbare, iar boala și moartea însemnau un sfârșit mai bun, iar nu o nedemnă sinucidere. Aprehensiunile deținutului politic reușeau totuși să nu mai atingă extreme, ci să rămână la același nivel de tensiune – o condiție tainică a supraviețuirii decelată în tăcere. Relatările fostului deținut sunt cât se poate de interesante și totodată probează și un discurs bine exersat, el urmărind cu fidelitate evenimentele bine memorate, presărate cu nume, cu riguroase datări și cu amănunte care nu puteau să nu fie reținute. Iată, de pildă, cum se relatează situația distroficilor din zarca Aiudului: *De fapt, nu putea fi vorba de infirmeria propriu-zisă a penitenciarului, care consta din vreo două camere și care n-ar fi putut cuprinde sutele de distrofici din zarcă și miile de deținuți din celelalte secții ale penitenciarului. Toată operația s-a rezumat la redistribuirea noastră în alte celule din zarcă pe ușa cărora s-a fixat, în grabă, câte o etichetă mare cu inscripția „infirmerie". Aceasta, ca dovadă a grijii pe care conducerea o manifesta față de soarta unor muribunzi. În rest, nimic nu s-a schimbat* (p. 114).

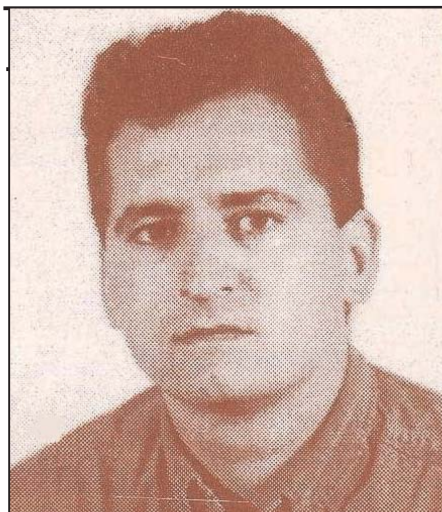
Altfel, condițiile erau la limita supraviețuirii: *Treceau și câteva zile la rând fără să vedem o scânteie de foc. Și, după cum se știe, anul acela, 1953 spre 1954, a fost o iarnă foarte lungă și nespus de grea. Am trăit toți, cei 81 de deținuți foști mineri, cu lanțuri la picioare, îmbrăcați în zdrențe, stând și dormind pe rogojini pe jos, fără foc și cu hrană mizerabilă* (p. 217). În plus, se mai adăugau și desele anchete: *Scoaterea la anchetă părea, însă, după felul cum se manifestau ofițerii, o sarcină extrem de importantă. Ni se puneau cu multă atenție ochelari negri ca să nu putem zări nimic, ni se atrăgea atenția că n-avem voie să scoatem vreo vorbă sau să facem vreun zgomot special cât dura deplasarea până la biroul de anchetă și apoi eram împinși din spate cu mâna* (p. 300).

Oricum, declarațiile rămâneau și ele tot o formă de presiune psihică din moment ce se dădeau în condiții de sfidare a procedurilor legale: *Spre deosebire de vechile anchete, când inculpatul scria interminabile declarații răspunzând astfel la întrebările care i se puneau, de data aceasta eu nu scriam nimic. Atât întrebările maiorului, cât și răspunsurile mele erau consemnate de grefier în procesul-verbal pe care-l redacta și pe care, la urmă, eu trebuia să-l semnez* (p. 301). Acestea, bătăile, lipsa unei asistențe medicale minimale, munca epuizantă și mai ales înfometarea îi debilizau pe deținuți, încât o scenă din colonia de la Baia Sprie ar putea să pară, altfel, neverosimilă: *Cineva a descoperit pe o masă un castron mare cu ulei comestibil; resturile de pâine, înmuiate în acest ulei, au constituit un adevărat deliciu. Eu am observat, pe fundul castronului, un fel de zgură, dar asta n-avea nicio importanță. Mai târziu, când au intrat în sala de mese deținuții veniți de la mină, am văzut cum aceștia își băgau mâinile crăpate în castronul cu ulei ca să le tămăduiască* (p. 124).

Abandonul de sine, renunțarea la orice principiu moral, depersonalizarea ținteau dezumanizarea deținutului, întoarcerea lui la instinctele primare, la obediență necondiționată, așa încât clipa eliberării, pentru cei care o mai apucau, avea încărcătură compensatorie năucitoare: *Odată echipat, grefierul mi-a înmânat ordinul de eliberare, iar gardianul mi-a ordonat scurt să-mi iau geamantanul și să-l urmez repede, că vine trenul, drumul până la gară urmând să-l facem pe jos* (p. 455).

Și totuși, formațiunea etică, exigențele față de sine, credința și nădejdea nu puteau fi atinse nici măcar în condițiile gulagului comunist, așa încât Ion Diaconescu, de la concedierea lui în 1947 de la Ministerul Economiei, cu înscenarea de la Tămădău, cu lungul șir de ani și de temnițe, cu deportarea în Bărăgan, cu supravegherea riguroasă după întoarcerea în București, avea să declare și să probeze în libertate (coperta IV): *Mi-am închinat întreaga viață pentru triumful unor principii. Pentru ele am militat în tinerețe, în numele lor am intrat în temniță... Nu știu dacă eu sau generația mea vom apuca să trăim ziua de împlinire a acestui crez... Am convingerea că, totuși, această zi va veni cândva și suferința noastră nu va fi fost zadarnică.*

Lacrima Anei

Constantin Urucu

s-a născut la Craiova, în 1958, 18 ianuarie. A debutat în urmă cu peste două decenii în *Ramuri.* A publicat în presa locală, dar și aiurea, în revistele centrale. Premii de poezie și publicistică în perioada studenției (1979-1984). Debut editorial cu *Teorie despre iubit amintirile.* În 1991 publică *Umilința de lux* (versuri) și în 1993, *Cerul văzut prin fereastra de sub pământ* (proză). A absolvit Facultatea de medicină în 1984. Din 1988 trăiește în Germania.

Poemul alăturat, datele anterioare și fotografia sunt reluate din volumul *Ultima noapte a măscăriciului,* Editura Cartea Românească, București, 1998.

Manole

Seară ucisă. Manole stă trist.
Zid neîmplinit se înalță. Ci și
Ana-i afară. I-arată plângând
Pe ceilalți maeștri sub schele: uciși.

Ochi de fântână vrea Vodă din tine,
Scoală, Manole, uneltele strânge-le,
Să mergem să-ți nasc pruncii. Mi-e teamă
Să nu putrezească sub piatră sângele.

Preț de o clipă fu gata să fugă...
Dar mănăstirea? Privi și tăcu
O vedea crescând parcă-n propriul trup
Și plin de ură urlă Anei: „Nuuuuuuuuu"!

Zboară Manole cu aripi de scândură,
Plânge și râde ca un nebun. Ci-i
Seara ucisă. „Blestemat să fii tată!"
Cu glasuri de piatră îl mântuie pruncii.

Vecina mea, Africa

Compact compromis

Nicolae MELINESCU

Cea mai largă și reprezentativă asociere guvernamentală din lume, Organizația Națiunilor Unite (193 de state membre), a decis să avanseze un program cuprinzător pentru reglementarea și legalizarea mișcărilor transfrontaliere de persoane. Compactul (pactul comun) Global pentru Migrația Sigură, Ordonată și Regularizată este un document ambițios, pus la dispoziția țărilor membre pentru ca migrația ilegală și traficul de persoane să fie reduse și să fie canalizate, treptat, spre formule conforme cu codurile naționale.

Formularea Compactului a fost concentrată pe parcursul a trei etape preliminare:

– Etapa consultativă (aprilie–noiembrie 2017), desfășurată la Geneva, New York și Viena, a fost o tentativă la nivel de experți pentru detectarea posibililor susținători sau adversară ai inițiativei;

– Stocarea de date (decembrie 2017–ianuarie 2018) a fost consacrată documentării empirice a fenomenului migrației pentru argumentarea utilității viitorului proiect, formulat într-o redactare provizorie;

– Negocieri interguvernamentale (februarie–iulie 2018), fază decisivă pentru redactarea documentului final, care a fost marcată de primele contradicții.

Statele Unite nu au participat la discuții. Misiunea americană la ONU (instituție cu rang de ambasadă) a dat publicității o „declarație națională" de trei pagini în care a caracterizat proiectul drept o tentativă de globalizare a migrației, care nu admite că imigrația legală trebuie să pornească și să se încheie cu controlul național eficient al granițelor de stat. „Susținătorii Compactului, conștienți de lipsa unei susțineri de mare cuprindere pentru o convenție obligatorie internațională, caută să folosească acest Compact și obiectivele sale ca o politică pe termen lung, care să lanseze un fel de drept internațional al migrației." (https://www.japantimes.co.jp/news/2018/12/08/world/u-s-intensifies-opposition-u-n-global-compact-migration/#.XB-HKlwzbIU)

Ceea ce a descurajat administrația americană a fost includerea liberei migrații în drepturile fundamentale ale omului. Ca să combată asemenea temeri comune și pentru Austria, Australia, Bulgaria, Chile, Cehia, Republica Dominicană, Estonia, Elveția, Italia, Israel, Letonia, Polonia și Slovacia, inițiatorii documentului au anunțat că prevederile acestuia au un caracter consultativ ce cuprinde linii directoare, principii și recomandări pe baza cărora fiecare țară își poate elabora propriile norme legale pornind de la un minim tehnic necesar.

Reticențele „rebelilor" nu au fost doar emanații ale unor ideologii politice diferite. Premierul australian Scott Morrison a motivat decizia guvernului său și a declarat că unele prevederi „subminează legile și procedurile de protejare fermă a granițelor Australiei". (https://www.wsj.com/articles/u-n-pact-on-migration-sows-dissent-1544281200?mod=fox_australian) Țara-continent a mai suportat consecințele migrației ilegale între 1975 și 1985, pe timpul transfugilor vietnamezi, așa-numiții *boat people*. Și atunci fenomenul migrației a fost lăsat la voia întâmplării și abia după patru ani de la declanșarea ei Națiunile Unite au organizat o conferință tematică încheiată cu multe recomandări și declarații, dar cu fonduri insuficiente pentru aplicarea lor.

Israelul, la rândul său, s-a opus proiectului în virtutea luptei pe care este obligat să o poarte împotriva elementelor teroriste care mențin tensiunea regională prin atacuri, atentate, bombardamente cu rachete împotriva așezărilor și a civililor săi. În acest context, premierul Benjamin Netanyahu a precizat: „Avem datoria să ne protejăm frontierele în fața celor care vor să se infiltreze ilegal. Asta am făcut și asta vom continua să facem." (https://www.timesofisrael.com/israel-wont-sign-global-migration-pact-netanyahu-announces/) Poziția guvernului israelian a fost și mai fermă atunci când a propus arestarea și deportarea migranților periculoși (dintr-un total de 35.000 de migranți africani stabiliți temporar pe teritoriul țării), propunere respinsă de Înalta Curte de Justiție, care a cerut o soluționare în conformitate cu normele internaționale. Acceptarea celor 23 de directive ale Compactului ar fi însemnat statuarea migrației ca drept universal și deschiderea granițelor inclusiv adversarilor violenți ai statului evreu.

Alte guverne dintre cele care s-au pronunțat împotriva acceptării necondiționate a Compactului, cum au fost cele din Italia, Olanda, Slovacia sau Elveția, au trecut răspunsul unei hotărâri finale către parlamentele țărilor respective, chemate nu numai să respingă sau să adopte prevederile documentului, ci și să elaboreze legi care să ofere temeiul metodologic de tratare a migrației sigure, ordonate și regularizate.

Chiar și în cazul unor state dispuse să accepte noile norme au apărut amendamente. Rusia a semnat Compactul, dar a respins conceptul responsabilității împărtășite care, după părerea Moscovei, implică în vârtejul migraționist actori statali care nu au nicio implicare în exodul masiv provocat de războaie civile (Siria, Africa subsahariană). Ceea ce ascund reținerile Rusiei este că ea a fost implicată în războiul civil din Siria, a fost parte activă a luptelor prin raidurile aviatice și prin bombardamentele cu rachete cu rază medie de acțiune. Mai curând, asemenea

amendamente sunt reluarea unei teze susținute de adversarii Compactului, potrivit căreia responsabile pentru primirea migranților, inclusiv a celor ilegali, sunt fostele metropole coloniale.

Una dintre prevederile documentului care a provocat controverse chiar și în rândul țărilor semnatare a fost „scopul 17", care condamnă practicile discriminatorii împotriva migranților. Textul este privit ca o tentativă de „modelare și formare a unei percepții false a migranților în rândul opiniei publice". În plus, documentul adoptat la Marrakesh pe 19 decembrie 2018 de 152 de state participante, nu face distincție clară între migranți legali și ilegali, între refugiați și azilanți. (http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/ content/id/3440694) Printre neajunsurile sesizate în forma actuală se află obligația statelor care primesc migranți să le asigure acestora asistență socială și financiară chiar dacă ulterior aceștia se repatriază sau dacă pleacă într-o altă țară.

Unor asemenea ambiguități va fi nevoie să le facă față și România, care a adoptat Compactul după ce președintele a aprobat memorandumul guvernului pe 28 noiembrie 2018. În declarația națională emisă în sprijinul aderării țării noastre la Compact apar câteva specificări aparent liniștitoare potrivit cărora fundamentul său nu este să încurajeze migrația și nici să creeze drepturi suplimentare. Documentul își propune să devină un coagulant al politicilor constructive în domeniul migrației, care respectă suveranitatea națională atât în domeniul politic, cât și în cel legislativ.

În cazul României, apar câteva necunoscute într-o ecuație cu rezultate cumulative pe termen foarte lung și cu consecințe economice, sociale și demografice îngrijorătoare. Egalitatea între refugiați și migranți, introdusă în Compact în mod neferícit și nediscriminat, face din imigranții ilegali refugiați. Ceea ce nu e corect. Aceștia din urmă își părăsesc locurile de baștină din cauza unor presiuni și violențe interne extreme care îi mână în bejenie de cele mai multe ori cu mâna goală, cu o boccea, sau cu hainele de pe ei. Mulți dintre migranții ajunși în Grecia, în Italia sau în enclavele spaniole din nordul Africii au o ținută și o atitudine mult superioare disperării și deznădejdii celor scăpați ca prin minune de bombardamente, lupte de stradă sau raidurilor teroriste.

Ciudat este că autoritățile statului de drept de la noi nu au găsit de cuviință să dezbată în spațiul public propunerea de acceptare sau de eventuală respingere a Compactului. O motivare ar putea fi aglomerarea agorei noastre cu ciorovăielile politicianiste și cu bâlbâielile doctrinare ale tuturor partidelor parlamentare și neparlamentare. Merităm să știm de acum încolo dacă ne vom da jos însemnele creștine, dacă va fi nevoie să mutăm Ziua Națională, dacă vom fi obligați să acceptăm violarea tinerelor pentru că unul sau mai mulți migranți s-au confruntat cu o „urgență sexuală", dacă vom reduce locurile bugetate din universități ca să îi includem pe nou-veniți, dacă la angajare statutul de migrant va compensa lipsa de pricepere, pregătire și dor de muncă. Seria întrebărilor poate continua nu de dragul sabotării unei decizii oficiale. Dar asemenea întrebări decurg din lipsa unei legislații și a unei metodologii de aplicare a unor norme necesare și obligatorii pentru respectarea angajamentului politic comis deja.

Noi legi și norme ar trebui să stabilească temeiul procedurilor aplicate de forțele de ordine publică în relația cu migranții legali sau ilegali, regulamentele pe care le vor respecta paza de coastă, marina militară, trupele de grăniceri, administrația locală, sistemul de sănătate și rețelele de învățământ la toate nivelurile.

Un domeniu de imediată regularizare este cel al drepturilor și obligațiilor domeniului privat în relația cu migranții. Organizațiilor non-guvernamentale trebuie să le fie puse la dispoziție criterii și linii directoare unitare, pentru ca ele să devină susținătoare eficiente ale strategiei statului român privind imigrația. Toate acestea și multe altele dovedesc graba și lipsa de transparență neașteptate ale autorităților în includerea României pe negândite într-un proces cu multe consecințe și cu dezvoltări imprevizibile. Ca și în alte conjuncturi cruciale, țara noastră și locuitorii ei s-au dovedit toleranți, îngăduitori și gata să-i ajute pe refugiații greci, pe chilienii prigoniți de Pinochet și câți alții or mai fi fost.

Ceea ce propune acest Compact este să lanseze o abordare corelată, dar corelarea nu înseamnă diktat, nu înseamnă doar negocierea la nivelul experților, al diplomaților și al politicienilor. O corelare reală și eficientă presupune cunoașterea părerilor și a propunerilor celor care plătesc taxe și contribuie la funcționarea organismelor statului de drept.

Prima confruntare cu actualul val migraționist care se află în cel de-al optsprezecelea an de istorie a dat alarma internațională în fața unei provocări pe care niciun stat nu a putut și nici nu a încercat să o rezolve singur. Uniunea Europeană a sărit să stingă primele vâlvătăi care amenințau să incendieze fotolii de președinți și prim-miniștri cu mijloacele pompierilor. Acordul UE cu Turcia pentru stăvilirea exodului dinspre estul Mediteranei, politica brațelor deschise practicată și mai nou amendată de Angelika, marchiza migranților, taberele de migranți amenajate în pripă în Grecia, Italia și Spania au fost măsuri de urgență fără de care nu se mai putea gândi un pact cum a fost cel de la Marrakesh. Odată cu 2019, Națiunile Unite intenționează să-și respecte răspunderile universale, uitând, se pare, că liantul care a ajutat organizația să reziste aproape șapte decenii tulburi a fost respectarea suveranității. La baza noii tentative se plasează o idee generoasă care eludează elementele practice, absolut necesare în stabilirea și desenarea unei for de parcurs în regularizarea migrației. Lipsește tocmai definirea exactă a termenilor. Formulările vagi, evazive le-au permis totdeauna jucătorilor internaționali majori să aibă propria dreptate în virtutea ambiguităților întâmplătoare sau voite. Pentru țări ca România, aceleași ambiguități au oferit pretextele punerii lor la zid. Tocmai pentru evitarea unor asemenea noi capcane, consultarea publică înaintea susținerii și aprobării Compactului ar fi fost garanția unei decizii majore corecte care vizează securitatea întregii națiuni. Din păcate, acest proces a fost sechestrat de factorii decizionali în spatele ușilor închise.

Cherchez la femme

Să nu fii frunză, să te simţi copac! (I)

Paula ROMANESCU

Se întâmplă uneori să umblăm cu ochii sufletului şi-ai raţiunii în veşnică iscodire spre a descoperi în vremi prin care n-am trecut că, nefiind eterni, *avem în faţă de-a pururi ziua cea de azi,* dar şi prin spaţii prin care poate nu vom trece vreodată, femei ca oricare şi totuşi unice în felul lor (bărbaţii poate că or şti ei de ce!), sau femei deosebite al căror nume este o chezăşie de excelenţă, de talent ori pur şi simplu însemnate cu un noroc care nu pică chiar pe capul oricui, singurul lor merit, al norocoaselor, fiind desigur doar acela de a-şi fi dat osteneala să se nască. Femei-regine, însemnate cu măreţie şi tragism (Cleopatra, Maria Antoaneta, Mesalina, Agripina, Anna Boleyn, Sisi împărăteasa etc.), femei împlinite profesional şi social până la a se bucura de recunoaştere internaţională (Marie Curie, Ana Aslan), femei-muze (Beatrice, Laura, Saskia, Gala, Veronica Micle), femei-eroine (Ioana d'Arc, Ecaterina Teodoroiu), femei care vor fi inspirat o fără de pereche iubire (lista ar fi prea lungă!), femei-stele ale scenei (fiecare cu steaua lui!), ale muzicii (după Maria Callas – pârtie!), ale dansului (Isadora Duncan, Ana Pavlova, şi-ale noastre Ileana, Irinel etc.), ale sportului (ce-ai făcut, Nadia Comăneci! Mai sus de tine, cine?), ale filmului (nu o să numesc pe niciuna, ca nu cumva să li se inflameze invidia!), femei-monştri (Elizabeth Bathory, contesa sângeroasă, e prea îndeajuns!), femei legendare (Elena din Troia, Penelopa, Dalila…), femei-personaje literare sau poete care au dat poveştii lor sau chiar locului în care s-au născut nume de substantiv comun – bovarism, lesbianism (Sappho ştia de ce).

Doar n-o să ne ocupăm acum şi de acele Ramona, Zaraza, Smaranda, Tanda şi Manda… cântate mai ieri de un Cristian Vasile ori Jean Moscopol (hai, şi de Zavaidoc!) prin *vreo cârciumioară la şosea* sau la terasa *de la Iunion* unde-şi făceau veacul alde Jupân Dumitrache, Trahanache, Mache, Tache, Pache, Brânzovenestii, Farfurizii, Tipăteştii, Popeştii, bonjuriştii, conţopiştii scârţa-scârţa pe hârtie, apropitarii, politicienii – de dreapta, de stânga, de roşu, de verde, toţi de-ai noştri, toţi şegalnici şi berbanţi, însoţiţi de Miţele, Ziţele, Vetele, Zoele, Didinele şi alte dame bune rău – blonda sau bruna, cam totuna…

Să nu ne oprim căzuţi în admirare nici la divetele din zilele noastre, cu pantalonii de firmă *susă* drastic decupaţi de la glezne pân' la… munte, mereu gata să înfrunte săgeţile amorului şi să se ofere caldefierbinţi, cu toate armele şi bagajele vraişte ale feminităţii lor, oricărui fante de discotecă ori boss ghebos, dotat cu maşină, vilă şi piscină, basca un cont dolofan la banca de iluzii a iubirii cu tarif. Acestea sunt doar frunze căzătoare de nici măcar un anotimp întreg…

Se întâmplă uneori, foarte rar, e drept, să întâlnim câte o minune de om–femeie care seamănă cu oricare fiindcă, iată, o întâlnim prin locuri prin care trecem şi noi în fiecare zi – la piaţa de legume din cartier, la oficiul de plată a facturilor, la teatru, la Ateneu, în librărie (vai, jale mare cu aceste cetăţi ale cărţii de când cu libertatea de a cuvânta vrute şi nevrute pe toate reţelele de socializare, cu osebire cea facebookistă!), la vreo expoziţie de artă, oriunde se întâmplă ceva însemnat cu viaţă adevărată.

Pe *Uca Marinescu, femeia record a României, crăiasa zăpezilor veşnice,* n-am căutat-o. Am găsit-o. Mai întâi, ca voce într-o emisiune radio unde i se lua un interviu. Povestea invitata (când reuşea să strecoare câte-o frază printre multele vorbe măcinătoare de nimic ale unei reporteriţe drastic suferinde de logoree) că tocmai se întorsese dintr-o expediţie de la cel de al şaselea (!) Pol al Pământului…

– Al şaselea?! Aceasta a fost cea mai scurtă întrebare a reporteriţei gureşe, semn că uimirea îi secase debitul de apă chioară care-i susura prin gâtlej.

– Da, a răspuns intervievata şi, în voce i se ghicea surâsul. Primul a fost „Polul frigului" de la Joseni-Gheorghieni – locul naşterii mele. Pe celelalte le-am atins unul câte unul începând cu anul 1990, de când străbat pământul oamenilor.

– Dar câţi ani aveţi?

– Calculaţi şi dumneavoastră. Am venit pe lume în anul 1940. Eu cu matematica n-am fost în relaţii tocmai amiabile, dar geografia mi-a fost regină. Sper să-i fi convins de frumuseţea „regatului meu" şi pe elevii cărora le-am fost profesoară, preocupându-mă dintotdeauna să le cultiv şi dragostea de carte, şi pe aceea pentru drumeţie. Că să marchez jubileul naşterii mele, am efectuat prima expediţie solitară (mulţumesc, revoluţie română care ne-ai deschis graniţele, botezându-ne cu libertate!) traversând

China de la est la vest, am ajuns până în Tibet, fascinată de cultura şi istoria trăitorilor prin acea parte de lume – Peking, Xian, Chengdu, Lhasa…

Astfel aflam şi noi, ascultătorii postului de radio România-Cultural, că exploratoarea română Uca Marinescu a străbătut Pământul din Antarctica până în Papua-Noua Guinee, de la Polul Sud până în Africa şi Nepal, din India şi Tibet până în Europa, din America de Nord până în America de Sud şi din Alaska până în Mongolia, Siberia şi Polul Nord, întorcându-se de fiecare dată în România, în acel loc binecuvântat „de dincolo de poli" – *acasă,* cât să spună şi alor săi cât de uluitor de frumoasă este lumea şi, spre a fi cât mai convingătoare, a organizat şi cicluri de expuneri/conferinţe în faţa unui public de toate vârstele, dar şi expoziţii de fotografie cu imagini reprezentând locuri, oameni, ca tot atâtea momente astrale ale României.

În expediţii solitare, între anii 1993-1996, călătoreşte în India, Nepal şi Sikkim; ajunge în Canada şi, dacă tot era acolo, o traversează şi pe aceasta de la est la vest, apoi reface din drumurile sale semnul crucii, unind sudul cu nordul, până sus la Oceanul Arctic, până la ultimele aşezări ale eschimoşilor din regiunea Yukon.

În 1997-1998, pentru comemorarea *Centenarului Belgica,* parcurge, îmbarcată pe spărgătorul de gheaţă Akademik Ioffe, drumul străbătut de omul de ştiinţă român Emil Racoviţă în Expediţia Belgica, traversează Patagonia şi Ţara de Foc, ajunge în Antarctica. Două plăci comemorative din partea Academiei Române au fost oferite de temerara exploratoare întru marcarea amintitului centenar – una la Staţia de Cercetare Ştiinţifică „Almirante Brown" din Antarctica şi, a doua, la Centrul Antarctic din Punta Areas – Chile.

Este prima femeie română care a ajuns în Antarctica, cea mai rece regiune de pe planeta Pământ. La întoarcere străbate tot *en solitaire* ţinuturi care stau mărturie de existenţa unor străvechi civilizaţii – Bolivia, Peru, Ecuador, Insula Paştelui – Rapa Nui. Simţea că o aşteptau de prea multă vreme coloşii aceia de piatră şi ţestoasele şi nu se cădea să nu le întâlnească. Drept este că şi acestea i-au dat onorul, îmbiind-o să mai adaste prin acele ţinuturi că, de grabă, nicio grabă…

După atâtea gheţuri, vestigii şi oameni întâlniţi în cale, soarele Africii a însoţit-o în 1999 în trecerea (solitară, cum altfel!) prin fierbintele continent, imprimând paşilor săi ritmul dorit şi odihnei – timpul cerut de fragilul ei trup. Că am uitat să spun: Uca Marinescu este o fragilă trestie foarte înalt gânditoare, cu o fibră tare de esenţă rară!

Aşa străbate ea Africa de Sud, Namibia, Botswana, Zimbawe, Tanzania, Kenya, Sudan, Etiopia, Egipt, Tunisia… În Tanzania urcă pe cel mai înalt vârf muntos al continentului negru: Kilimandjaro. Da, mai avea zăpezi pe creste, domnule Ernest Hemingway! Dar cât de ofertante în frumuseţi rezervaţia Maun, delta fluviului Okavango, craterul Ngorongoro, meteoritul Etosha, marele rift african!

Prea mult soare, prea multă căldură arzătoare ca un preaplin de iubire!

Înapoi acasă! Nu, nu prea mult timp.

În anul 2000, porneşte pe vechile drumuri maritime europene în căutarea Vikingilor. Explorează peninsula Kola, ţărmul Mării Barentz, peninsula Scandinaviei, Arhipelagul Svalbard şi alte ţinuturi. Calota glaciară o chema cu… ardoare. Din fiordul Magdalena porneşte după ecoul de umbră al cântului aspru al vikingilor prin fiordurile Norvegiei. Traversează oceanul, se opreşte în insulele Shetland şi Faroe; în Islanda studiază specificul insulei; în Groenlanda – cea mai mare insulă de pe pământ, caută urmele temerarilor vikingi, stăpânii de altădată ai mărilor, escaladează gheţarii, stăpânii absoluţi ai acestor ţinuturi.

Mileniul al Doilea se pregătea să-şi încheie călătoria.

Preşedinţia României profită de prezenţa în ţară a neobositei exploratoare şi-i acordă o Diplomă de Excelenţă şi Ordinul Naţional „Pentru Merit" în grad de Cavaler.

Anul unu din Mileniul al Treilea o găseşte în Siberia. Nu, nu deportată!... Participa alături de alţi 10 exploratori, pe schiuri, la o expediţie internaţională care-şi propusese atingerea Polului Nord. A înfruntat 116 km parcurşi în 13 zile.

Şi-a fost 28 aprilie 2001, orele 13,40! Stindardul României a fost arborat la Polul Nord.

Nouă premieră românească! Rezultat de excepţie al exploratoarei române. Simţea, avea să mărturisească ea la revenirea în ţară, căldura soarelui a cărui lumină se reflecta pe gheţari.

În peninsula Taimar cunoaşte comunitatea Dolgana de crescători de reni, studiază tundra siberiană. I se înmânează Trofeul „Cuiul inuit" – simbol al începutului Lumii. Seamănă cu „Cuiul dacic", declară Uca Marinescu. Şi o credem şi noi acum când am văzut cum e inuitul cui.

Dar anul 2001 nu s-a încheiat în acel 28 aprilie, orele 13,40.

În ajunul Crăciunului – 24 decembrie, orele 14, tot pe schiuri, Uca Marinescu ajungea la Polul Sud geografic.

Îi trebuiseră „doar" 11 zile pentru a parcurge tot pe schiuri cei 120 de km de la locul de pornire spre ţintă. Şi mai era şi o temperatură de „abia" minus 40 grade Celsius şi un viscol de sidef.

→

Frecvența catrenului în perioada afirmării epigramei românești (I)

Elis RÂPEANU

Apare, în sfârșit, și noțiunea de *epigramă* pe coperta a două volume: unul îi aparține lui N.T. Orășeanu (1833-1890), apărut în 1861 și prezintând doar valoare documentară, iar celălalt, semnat „O companie de glumeți", e intitulat *Ielile, grame și epigrame politice* (1869) și aparține lui Dimitrie Bolintineanu. Cităm două dintre epigramele cuprinse în acest volum:

Candidații la putere
Sunt lăcuste efemere
Ce mor astăzi îmbuibate
Și vin mâine leșinate.

Cei cinstiți luptă cu hoți
În acest sistem corupt:
Când hoții deasupra toți,
Când cinstiții dedesubt.

Cele două volume apărute prematur demonstrează că această specie literară e abia în curs de maturizare. Pentru afirmarea ei, era nevoie de condeie consacrate care să-i confere finețe și acea structură inconfundabilă numită epigramatică. La aceasta contribuie, pe lângă B.P. Hasdeu, mari scriitori precum I.L. Caragiale, Macedonski, Eminescu ș.a. Iată un catren scris de Eminescu:

De poftiți la nemurire,
Câtă am, o vând acuși
Ca să cumpăr dragei mele
O pereche de mănuși.

Caragiale mânuiește ironia clasică – *Unui filosof pleșuv:*

Măiastră-i natura! În veci nu greșește,
Ci toate le pune la loc potrivit:
Deasupra o Lună sub care domnește
O noapte adâncă și fără sfârșit!

Ultimul deceniu al secolului XIX aduce primul val de epigramiști de profesie. Odată cu volumele lor, epigrama românească se afirmă ca specie literară cu statut independent: Giordano (1892), Radu D. Rosetti (1894), Ion Ionescu-Quintus (1896), Eugen Herovanu (1897), Vero (Leon Wechsler) (1899), Teleor (1900), Rîuleț (1900).

Catrenul, cu valențele sale multiple, de *stanță*, dar și de *epigramă, epitaf epigramatic* și *madrigal epigramatic,* devine un bun al literaturii române. Ca epigramă, e ridicat pe cele mai înalte culmi de Cincinat Pavelescu și Păstorel Teodoreanu. Ca piesă cu formă versificată independentă, ea capătă o tentă aforistică, moralizatoare sau lirică, concizia îndemnând la o încheiere cu multă încărcătură de idei și ingeniozitate.

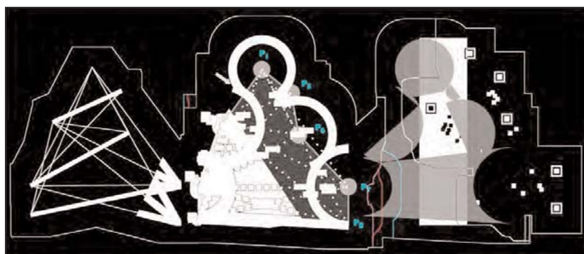
În 1941, Vasile Militaru adună, într-un volum intitulat *Vorbe cu tâlc,* creațiile publicate, timp de doi ani, în numărul de duminică al ziarului *Universul.* Multe dintre acestea au formă de catren. După cum mărturisește autorul, paginile 29-43 cuprind „idei din operele filosofilor Budha, Platon, Heraclite d'Ephes, Democrit, Marc Aureliu, Omar Khayyam, Bacon, Spinoza, La Rochefoucauld, De Bonald ș.a. – idei cărora le-am dat veșmântul versului meu". Or, *veșmântul* acesta e, printre altele, și cel de catren. La pagina 30 se află o epigramă adaptată din franceză, conținând un motiv preluat și de alți autori români, care n-au specificat sursa:

Prietenii ce te îmbie
Au cu pepenii-n comun:
Trebuie să-ncerci o mie
Pân' să afli unu bun.

Iată și un catren din Omar Khayyam, pe care-l adaptează specificului românesc, conferindu-i două rime:

Căutând prietenie, fuga ta cât poți s-o-ncetini:
Mulțumește-te, pe lume, cu cât mai puțini prietini!
Înainte de a strânge mâna unui om, tu cată
Să te-ntrebi dacă aceasta nu te va lovi odată!

Catrenul lui Omar Khayyam sau robaiul, în care rimau versurile 1-2-4, 3 rămânând liber, e adaptat specificului versificației noastre și de George Popa în *op. cit,* din 1979:

Să-ți faci puțini prieteni. Din tine nu ieși,
Căci prea des falsitatea credința ne-o înfrânge
Când ți se-ntinde-o mână, 'nainte de-a o strânge,
Gîndește-te că poate te va lovi-ntr-o zi.

'Nainte ca al morții pahar să te îmbete
Și-a timpilor rotire în urmă să te-alunge,
Tu soarbe vin din cupă cât pentr-un ev de sete
Să nu ai mâna goală, în lut când vei ajunge.

Privește cedrul mândru: atâtea brațe are!
Dar nu ca să cerșească, ci ca s-adune soare
Și limbi nenumărate au nuferii și crinii,
Vorbesc însă limbajul tăcerii și-al luminii.

Și Stelian Filip a reușit să transpună în catrene idei din robaiuri, dându-le o mare forță poetică și aforistică:

Vă spun tot adevărul: în mâna lui Allah,
Pe tabla asta-a lumii suntem pioni de șah
Ne-mpinge și ne mută întruna până când
Ne-asvârle în cutia nimicului pe rând.

Într-un dublu catren redă două ipostaze ale posibilului prieten cu care te aduni:

Să te ferească sfântul de netoți:
Prieten chiar, netotul e ca focul,
Să-i potolești vâlvorile nu poți,
Iar unde șade pârjolește locul.

Adună-te cu omul înțelept
El seamănă cu apa curgătoare:
Prin stâncă își croiește drumul drept
Și-n calea lui pustiul dă în floare.

Că pentru români e foarte potrivit catrenul ne-o demonstrează George Coșbuc: el a tradus proverbe și maxime din sanscrită (folosind o culegere germană apărută la St. Petersburg în 1865 și o variantă a ei redusă, scrisă în versuri), închizându-le în catrene:

Să fugi de casa unde vezi
Că e stăpân numai nevasta,
Dar unde e nevasta rob
Fugi mai ales din casa asta.

Ușor conduci pe-un om netot
Dar mai ușor pe cel cuminte,
Pe-un semidoct, nici tu părinte,
Nici zeii cerului nu pot.

Sunt nenorocit, sărmanul!
De cei răi nu pot să scap –
Leului căzut în baltă
Îi sar broaștele pe cap.

Leul cel c-un singur pui
Liber prin pustii petrece,
Dar măgarul are zece
Și e vai de capul lui.

(Revista *Vatra,* nr. 1, 1894, pp. 310-312 și 344-349)

Dimitrie Anghel cânta și el în strofe asemănătoare drăgălașele catrene spaniole născute în vreun colț sălbatic al Pirineilor:

Bun e obiceiul lui,
Obiceiul cucului,
Oul în alt cuib să-l pui
Să-ți clocească altul pui.

În biserică de intri
Pleacă-ți ochii tăi fierbinți
C-or sări de pe altare
Sfinții, cât îs ei de sfinți.

(Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri,* EPL, 1968, p. 180)

Nouă performanță, încă o premieră pentru România! Exploratoarea Uca Marinescu este primul român și prima femeie din lume (dintre cele trei) care, după vârstă, atinge într-un același an Polul Nord și Polul Sud, pe schiuri.

Hop și Președinția României în 2002 cu decorația Ordinul Național „Pentru Merit" în grad de Ofițer. Primește deopotrivă titlul de „Femeia Anului" și, respectiv, pe cel de Maestru Emerit al Sportului (2003).

Îi mai rămăsese un continent neexplorat: Australia – Oceania. Pornește, ajunge. Tasmania, Papua-Noua Guinee, Noua Zeelandă. *Este primul român care obține această performanță.* Nu iartă nici munții de pe acolo – Mont Wilhelm (4.509 m), Mont Cook (3.714 m) și ghețarul Tasman.

În Papua-Noua Guinee ia contact cu triburile de papuași, în deșertul australian cu aborigenii, iar în Noua Zeelandă, unde stă mai multișor, cunoaște o parte din tradițiile maorilor. Tasmania o copleșește cu flora și fauna ei. Este primită la masa (care „masă"?) băștinașilor, bucuroși să împartă cu românca bucatele pe care, generoasă, natura li le oferă tuturor. Limbajul folosit – zâmbetul, gesturile, cuvântul. Și de data aceasta este pornită tot în expediție solitară.

Chemarea ținuturilor albe este irezistibilă.

În 2004 ajunge în Alaska cu trecere prin, între alte puncte geografice, Strâmtoarea Bering, Arhipelagul Aleutinelor; escaladează ghețarii în Kennicott și Ruth, asistă și participă la Jocurile Olimpice ale eschimoșilor.

În 2005 o găsim (adică auzim că este) prin Mongolia, Republica Buriată, Siberia, Lacul Baikal cu insula Olkhon. Este o nomadă printre nomazi, primită și acceptată de aceștia cu firească înțelegere și prietenie. Înțelepciunea șamanilor o farmecă, află cât de mare este respectul acelor populații – pescari, vânători cu vulturi, crescători de reni, pentru credința lor veche, pentru păstrarea tradițiilor.

Altă premieră românească: escaladarea masivului Altai, vârful Malkhin (peste 4.000 m), acoperit cu ghețari veșnici.

În 2006 este în Irlanda – țara druizilor. Călătorește aproape pe jos, fermecată de cultura celților, de muzica irlandeză. Intră în contact cu familii locale, împarte cu acestea tot ce ține de tradițiile și obiceiurile lor, le transmite câte ceva dintr-ale noastre. Simte cum la tot pasul este învăluită în enigme. Viața nu-i și ea o taină?

Pornește mai departe, spre sud – Tunisia și Maroc – placă turnantă a civilizațiilor arabe, africane, europene. Fes, Marakesh o încântă prin grația arhitecturii, fascinația piețelor, pitorescul îmbrăcăminții. În deșertul Saharei admiră jarul apusului de soare, dar nu ignoră nici semeția Munților Atlas, care o îndeamnă la ascensiune.

Merge mai departe, în America de Sud – Peru, Bolivia, Lacul Titicaca, Insula Soarelui, Jungla Amazoniană, apoi… „dincolo de poli", adică acasă. (Ce e cu acest „dincolo de poli"? Păi ce să fie? Iaca, o întrebare a unei june reporterițe care a întâmpinat-o pe exploratoare pe aeroportul Henri Coandă într-una din întoarcerile sale de la nu mai știu care Pol, în țară: – Și ați fost și dincolo de poli. – Da, m-am întors acasă!)

(Va urma)

Orizont SF

Arta deducției și muzica justițiară

Mircea OPRIȚĂ

Dramaturg, prozator, publicist, Dorel Dorian s-a născut la 6 mai 1930, în Piatra Neamț. Pregătirea școlară și-a făcut-o la Liceul Teoretic Evreiesc din localitatea natală, la Liceul „Cultura Max Aziel" din București, finalizând-o, după război, la Liceul „Matei Basarab". A debutat cu articole și reportaje în presa comunistă din 1946 (*Tânărul muncitor, Scânteia tineretului* ș.a.); în aceeași perioadă își începe ucenicia în domeniul creației dramatice, scriind pentru teatrul radiofonic scenarii după romanele *Fata căpitanului* de A.S. Pușkin și *Așa s-a călit oțelul* de Nikolai Ostrovski. A urmat cursurile Institutului Politehnic din Kiev (Electrotehnica, în specialitatea energetică). Între 1953-1956, lucrează ca inginer pe șantierul termocentralei de la Paroșeni, apoi, odată stabilit în capitală, la Trustul Electromontaj. Experiența șantierului o va folosi în povestirile volumului de debut (*N-au înflorit încă merii,* 1955). Trecând efectiv în presa culturală, a fost redactor la *Viața studențească,* apoi la *Știință și tehnică* (1956-1959), mai târziu la *Tehnium* și *Magazin* (din 1974). Cu piesa *Dacă vei fi întrebat...* (1959 – „răsunător succes conjunctural", cum avea să aprecieze Cornel Robu la multă vreme după căderea ei în conul de umbră al literaturii), urmată de *Secunda 58* (1960), aceasta din urmă reprezentată pe scene din întreaga țară, autorul părea să-și asigure o poziție marcantă în cadrul teatrului realist-socialist. Însă caracterul efemer al succesului său avea să devină din ce în ce mai evident pe fondul evoluțiilor suferite de literatura română în deceniile următoare. Alte piese (*Joc dublu, Ninge la Ecuator, Teatru cu bile, Minciuni adevărate* și celelalte, se pare că peste o sută) marchează un permanent declin al interesului public pentru o producție dramatică ce nu ne mai spune astăzi nimic. În compensație, Dorel Dorian s-a orientat după 1990 spre activitatea politică și de susținere a unor programe dedicate identității culturale a evreilor din România. A fost ales în două legislaturi (1996-2000 și 2000-2004) ca deputat în Parlament din partea Federației Comunităților Evreiești din România, iar din 1995 a ocupat funcția de redactor-șef al revistei *Realitatea evreiască.* A murit la 5 noiembrie 2014, în București.

Din perspectiva genului nostru trebuie semnalată înclinația autorului spre comentariul eseistic dedicat unor importanți oameni de știință nedreptățiți la modul dramatic de contemporani. Prin 1974-1975, deschidea în săptămânalul *Magazin* un ciclu de „procese celebre" în care acuzații poartă numele de Anaxagoras, Kepler, Darwin, Einstein, savanți fie condamnați direct, fie doar prigoniți în timpul vieții lor, uneori și după moarte, pentru ideile cu care incomodau autoritățile politice ori ecleziastice lângă care trebuiau să-și dezvolte opera. Scenariile lui Dorian dezvoltă datele unor pledoarii postume într-o optică sentimentală și subtextual revanșardă. Einstein, de pildă:

„Acuzat neîntrerupt de a fi încălcat dogmele științei ca și cele ale religiei, de a nu fi mistic, de a nu fi orb – și, mai ales, acuzat neîntrerupt pentru opțiunile sale umanitare, democratice, antirăzboinice – Albert Einstein s-a aflat timp de șase decenii pe banca marilor acuzați, dar și la tribuna marilor acuzatori. Concediat din funcția de profesor în 1901 pentru vederile sale, ridiculizat în 1905 pentru contribuții științifice care aveau să se dovedească a fi epocale, laureat Nobel, în sfârșit, în 1921, dar nu pentru teoria relativității, ci pentru efectul fotoelectric, refuzat ca profesor la Collège de France în 1932, condamnat la moarte în contumacie în Germania hitleristă, declarat drept «bătrân șarlatan» în 1950, când devenise practic o somitate mondială unanim acceptată – indiferent de context și condiții – Einstein n-a renunțat nicio clipă la afirmarea curajoasă a adevărului, la nobilele sale convingeri, riguros științifice, dublate de cel mai înflăcărat umanism."

Darwin este evocat, firește, prin celebrul „Proces al maimuțelor": „A existat realmente o lege, votată în 1925, în Tennessee, care interzicea accesul la cunoaștere și raționalitate. *După ce Planck formulase teoria cuantică! După ce Einstein făcuse cunoscută teoria restrânsă a relativității! După ce Mendel stabilise principiile mutațiilor genetice!* Fiecare dintre aceste descoperiri ar fi putut să determine, prin însăși logica lor, anularea legii antievoluționiste… Nu se auzise oare nimic despre ele în Dayton? Și nu i s-a spus judecătorului Raulston, procurorului Stewart, că îndârjirea lor, susținută cu argumente pur biblice, îi va compromite chiar și în ochii contemporanilor, nu numai ai posterității?"

Un volum intitulat *Mileniul II, ultimul sfert de oră* (1988) include eseuri preocupate de futurologie, din unghiul de vedere al publicistului de serviciu mai curând decât din cel al unui vizionar adevărat. Pe un teren mai sigur pentru o reprezentare anticipativă se află, însă, povestirile din culegerea *Ficțiuni pentru revolver și orchestră* (1970), după unele semnale de interes față de gen lansate prin 1968-1969, când *Colecția „Povestiri științifico-fantastice"* îi publica, în numărul dublu 255-256, schița *El și Ea.* Întregul volum pomenit dezvoltă istorii SF combinate cu intrigi extrase din literatura polițistă, modelul fiind aici Isaac Asimov cu celebrul său robot detectiv R. Daneel Olivaw. În spiritul complicațiilor psihologic-lirice pe care le agrea inclusiv în piesele sale de teatru, Dorian transferă obiectivul anchetelor, dinspre linia sa pur polițistă, spre un joc de inteligență ingenios. Detectivul Teo Celan, inventatorul lui S.H. 12 și memorialist al „crimelor" din aceste povestiri insolite, își expune metoda încă din textul introductiv, *Scrisoare deschisă corporației de criminalogie după prezumptiva elucidare a deceselor prin solo fagot.*

„Citindu-mi lucrările, ați fi înțeles de ce pentru Archibald Stetinius esențială rămânea arestarea infractorilor, act justițiar și umanist prin esență, în timp ce pentru mine, tributar formației mele logistice – esențiale erau volutele spiritului, operația de depistare a infractorilor încredințând-o unor instalații logistico-anchetative. Creând un super-robot anchetativ, S.H. 12 (bazat pe principiul detectării imperfecțiunilor inerente actului criminal), nu am făcut decât să subliniez convingerea mea intimă, anume că menirea criminalistului începe odată cu ora de meditație și plusul de înțelegere pe care i le oferă analiza actului criminal."

S.H. 12, un „excelent robot neuronal și un desăvârșit anchetator probabilistic", conține în inițialele sale numele lui Sherlock Holmes, ceea ce aruncă formal o punte dinspre soluțiile clasice ale literaturii polițiste spre unele cu aspect futuristic. Acestea din urmă s-ar preta în mai mare măsură subtilităților unor șarade rafinate, de felul celei imaginate ca efect al unei anume muzici a viitorului, capabilă să conducă emoțiile ascultătorilor spre purificări lăuntrice, dar în același timp să genereze culpabilizarea și autosancționarea prin inexplicabile sinucideri în finalul apoteotic al concertelor, în cazul unor figuri cu personalitate nefastă.

„Evident, nu vom ști niciodată care este efectul melodic al acelei cutremurătoare intervenții solistice asupra unui om dominat de o conștiință a vinovăției. N-aș putea să explic, nici să întrevăd cum muzica ajunge să declanșeze în anumite situații mecanismul subtil al remușcărilor și cum, amplificând acest proces, ajunge să oblige organismul uman nu numai să se judece, dar chiar să se autocondamne la dispariție, fagotul devenind, până la un punct, un adevărat... revolver."

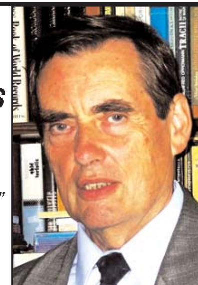
O variantă inteligentă, năpădită de luxurianța complicației logice și în care funcția de influențare justițiară a muzicii va fi preluată de un câmp neuronal telepatic, poartă titlul *30 de ani de tăcere.* Autorul face din această povestire o parabolă a ficțiunii. Crescută din propriile ei răsfrângeri în oglinzi ce produc iluzoriu infinitul, creația sfârșește prin a-și ucide simbolic și personajele, și autorul, nu înainte de a-i inocula acestuia din urmă un insuportabil complex de culpabilitate: „Privește-te! Înțelege! Suferă! Mori!" Pe un asemenea teren alunecos, aflat într-o continuă prefacere ficțională, anchetele lui Teo Celan constituie mai degrabă mostre de rafinament artistic decât dovezi de logică strict „criminalistică". Performanța metodei apare în *Îndrăgostiții din Süe-Anmar,* unde totul – de la clasica reclamație a unor dispariții suspecte și până la identitatea victimelor prezumtive, de la cadrul convențional la mobiluri, de la „probe" la „concluzii" – stă sub semnul plăsmuirii libere, al ipoteticului absolut. Ieșită de sub teroarea verosimilității, fantezia își produce microuniversuri convenabile și înscenează în miezul lor provocări aparent gratuite. *Sfârșitul marelui oracol* pune cap la cap și reinterpretează unitar un număr de criptograme ce încifrau cazuri de crime, accidente și sinucideri ale unor persoane antrenate deplin în proiecte nebunești: înlocuirea gravitației prin antigravitație, relația dintre activitățile vulcanice și iraționalul uman, refugiul într-o utopie a simțurilor anulate pentru a surprinde tocmai esența lucrurilor, revenirea la natură prin dezlănțuirea unor mecanisme de care natura însăși s-a detașat în cursul ei evolutiv. Amuzantă ca realizare teatrală este ideea unor înscenări jucate de Teo Celan și S.H. cu scopul de a pătrunde în pielea victimelor prezumtive și a oracolului Delphi, suspectul principal, oracol în care ajung să se sintetizeze, concurându-se totodată, personalități – umane sau mecanice – de felul clasicelor figurări antitetice, Abel și Cain, Dr. Jeckill și Mr. Hyde.

Reprezentativă pentru SF-ul lui Dorel Dorian, *Elegie pentru ultimul Barlington* revine sub raport estetic la motivul muzical enunțat *ab initio.* Tonul e mai curând de o discretă ironie, decât elegiac. Subtilitatea lucrării constă în substituirea integrală, din rațiuni avertizatoare, a lumii umane cu una mecanică, perfect simetrică sub aspectul structurilor. Relații de complicată interdependență leagă între ele etajele „piramidei" roboților, tinzând să-i dea funcționalitate sub regimul unui strict control ierarhic. În această aspirație spre perfecțiunea unei societăți utopice (Noul Weimar este echivalentul în plan artistic al Noii Atlantide baconiene), scopul suprem ar fi funcționarea fără greș a marii orchestre de la nivelul cel mai extins al „complexului Keops". Ca orice fabulă, și aceasta are morala ei: tensiunea care scurtcircuitează, pe scenă, solistul se propagă fulgerător pe verticală, prin canalele unui sistem precis determinat, făcând să cadă unul după altul, ca niște piese de domino, „giranții" mecanici aflați în relație directă. E un mod de a preveni utopia că însăși perfecțiunea râvnită i-ar putea măcina, ca un rău ascuns, rigida armătură.

Având șansa de a se dezvolta dincolo de comandamentele stricte ale proletcultului, lucru imposibil de evitat, cum s-a văzut, în cazul pieselor sale de teatru, proza SF a lui Dorel Dorian tinde să rămână partea cea mai durabilă a scrisului său. Ea poate fi citită în continuare cu interes, în ciuda îngustimii tematice la care o constrâng limitele abordării polițiste. Ea iese totuși dintre clișeele consacrate ale genului detectiv, întrucât mecanismul acestor anchete necanonice nu mai este al „crimei", ci glisează spre simbolurile ficțiunii pure.

O preocupare globală

Dan D. FARCAŞ

Am consacrat ultimele câteva articole din acest serial prezentării controversatului fenomen OZN. Exemplele alese au fost, în cea mai mare parte, din Statele Unite. Pentru ca cititorul să nu rămână cu impresia că interesul pentru misterioasele apariţii este o aiureală specific americană, nu aş vrea să ne despărţim de acest subiect fără a evoca măcar câteva dintre preocupările – oficiale – care au existat în acest sens şi în alte ţări.

În *Uniunea Sovietică,* la iniţiativa KGB, a fost demarat, în 1978, programul „Investigarea fenomenelor aeriene şi spaţiale neidentificate, a originii lor posibile şi a influenţei asupra echipamentelor şi a personalului". Programul a fost împărţit în două părţi: proiectul „Setka MO" al Ministerului Apărării, condus de colonelul Boris Sokolov, şi proiectul „Setka AN", al Academiei de Ştiinţe, condus de dr. Iurii Platov. În acest context, s-au constituit şi două centre de cercetare, cu obiective specifice. În următorii 13 ani, au fost adunate circa 3.000 de rapoarte, asupra a circa 400 de evenimente individuale, din care 10% n-au putut fi explicate, nici chiar după cea mai scrupuloasă examinare. După 1990, documentele au fost, în cea mai mare parte, desecretizate. În 2009, agenţia rusă de presă *RIA Novosti* anunţa şi desecretizarea fişierelor OZN deţinute de marina militară rusă. Multe dosare au fost compilate de un grup special al marinei, condus de amiralul Nikolai Smirnov. S-a comentat că obiectele neidentificate depăşeau tehnologic tot ce a construit vreodată umanitatea.

Merită să mai menţionez că într-un acord privind măsurile de reducere a riscului de război nuclear între SUA şi URSS, semnat pe 30 septembrie 1971 de secretarul de stat William Rogers şi ministrul de Externe Andrei Gromîko, articolul 3 prevedea: „Părţile se angajează reciproc să notifice, neîntârziat, detectarea de către sistemele de avertizare a rachetelor a unor obiecte neidentificate [...], dacă astfel de evenimente ar putea crea un risc de izbucnire a războiului nuclear între cele două ţări". Acest articol a şi fost aplicat în anii următori.

Ministerul Apărării al *Regatului Unit* a dispus în 2009 desecretizarea arhivelor sale OZN. Numai între anii 2009 şi 2013 au fost astfel desecretizate şi date publicităţii 52.000 de pagini de documente privind fenomenul OZN, adunate timp de peste treizeci de ani. În iunie 2017, ministerul a mai desecretizat 15 dosare OZN, depunându-le la Arhivele Naţionale. Analiştii au comentat totuşi că sunt semne că o serie de documente „mai sensibile" au rămas pe mai departe secrete.

Un document interesant, desecretizat parţial în 2006, este aşa-numitul *Raport „Condign"*, un studiu secret OZN elaborat de Agenţia de Informaţii a Apărării (*Defence Intelligence Staff*) între 1997 şi 2000. Între altele, în document se spune că „Existenţa fenomenelor aerospaţiale neidentificate este indiscutabilă […], ele prezintă caracteristici aerodinamice mult dincolo de cele ale oricărei aeronave sau rachete cunoscute – cu sau fără pilot". „Până la ora actuală fenomenul a sfidat orice explicaţie credibilă a cauzelor sale." Autorul studiului crede că „*unele* fenomene aerospaţiale neidentificate sunt cauzate de fenomene plasmatice *prea puţin înţelese"* (subl. mele). Dar, din păcate, tipul de fenomene vizat de document n-a fost niciodată constatat experimental. Raportul nu elimină complet nici ipoteza extraterestră.

Mult timp nu s-a ştiut că Ministerul Apărării al Regatului Unit avea un birou în care se examinau rapoartele privind OZN-urile, anume secretariatul 2(a) al statului-major al aerului (*Air Staff*). Între 1991 şi 1994 biroul a fost condus de Nick Pope, angajat timp de 20 de ani în acest minister. La început sceptic, el a devenit convins de realitatea fenomenului pe măsură ce a investigat personal, în virtutea obligaţiilor de serviciu, cazurile OZN raportate. În 1996 el estima că în lume existau circa 650.000 de observaţii OZN inexplicabile.

Într-un interviu dat în 2011, Pope a recunoscut că, deşi armata era deosebit de preocupată de fenomen, „în public, afirmam în disperare că acest lucru nu prezenta interes pentru apărare. Nu puteam spune «Există ceva în spaţiul nostru aerian; piloţii le văd; sunt urmărite pe radar; uneori ridicăm avioane să urmărim aceste lucruri, dar nu le putem prinde». Aceasta ar fi fost o recunoaştere că ne-am pierdut controlul asupra spaţiului nostru aerian, o poziţie de nesusţinut..."

→

Semn(al) de carte

Mihaela Albu, *Armoarul cu poeme,* Editura Timpul, Iaşi, 2018

Când scrie despre *strania frumuseţe a umbrei,* aş spune că starea fremătător-înfiorată a poeziei pare să fie chiar aerul, cu totul aparte, pe care-l *respiră* Mihaela Albu în tentativele ei de exprimare lirică. Atingerile realului, fiinţările lumii *de toate zilele* „cu faptele cotidiene/ cu zilnicării/ cu simple întâmplări întristătoare...", capătă, în rostirile ei, un chip necunoscut. Evadând de sub aparenţa mereu anodină a pedestrului cotidian, instantaneu, ele suportă transfigurări misterioase, situându-se într-o relaţie imposibil de definit. Devin semne, gesturi, vibraţii quasi muzicale, reciproc iradiante, chemându-se şi re-chemându-se unele pe altele, sub adierile unui hieratism survenit *de-niciunde.* Iată de ce, în mod firesc, îşi face loc mărturisirea. (Dan Anghelescu, pe coperta a patra)

Gheorghe Catană, *Mărturiile unui prim-secretar,* Editura Argeş Press, Piteşti, 2018

Autorul a fost activist UTC şi sindical, prim-secretar PCR al Judeţului Argeş înainte de 1989. Cartea este prefaţată de prof. Stan I. Florea şi este scrisă la îndemnul ÎPS Calinic, Arhiepiscop al Argeşului şi Muscelului, care semnează şi un Argument.

Reluăm de pe coperta a patra câteva rânduri ale autorului:

Marile construcţii ilustrează geniul creator al poporului român şi politica ştiinţifică de punere în valoare a resurselor naturale ale ţării, la care am aderat încă din adolescenţă, cu care m-am identificat, pe care, întocmai milioanelor de români, am slujit-o cu devoţiune şi cu care ne prezentăm, ne legitimăm în faţa istoriei.

Florian Tucă, Adrian Ciuche, Ciprian Constantin, *Medici români, membri ai Academiei Române,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2018 (Prefaţă de gen. Teodor Horvat)

În cei peste 150 de ani de existenţă ai Academiei Române, aveau să fie primiţi, fie ca membri corespondenţi, titulari, de onoare sau ca membri *post-mortem,* un număr total de peste 1.000 de oameni de ştiinţă şi de cultură din toate domeniile: literatură, ştiinţe exacte, arte etc., între aceştia numărându-se: 25 de membri fondatori; în jur de 365 de membri corespondenţi, 375 de membri titulari, 180 de membri de onoare, 40 de membri *post-mortem.* Între aceştia se vor afla un număr de peste 100 de medici români, medici veterinari şi farmacişti. În lucrarea de faţă ne vom referi la toţi medicii români care vor fi primiţi în decursul timpului, până în zilele noastre, în Academia Română, cu reliefarea, printre multe alte aspecte din biografia lor, a următoarelor probleme: anii de naştere şi localităţile unde au venit pe lume şi, respectiv, în care vor intra în lumea umbrelor; studiile făcute; instituţiile în care au lucrat şi s-au afirmat şi funcţiile avute; titlurile cărţilor principale publicate; titlurile ştiinţifice cu care au fost onoraţi în ţară sau în străinătate şi altele.

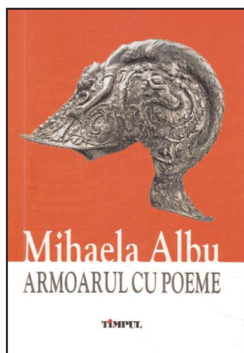
Cartea este structurată pe două capitole distincte: Medici români, membri ai Academiei Române, şi Medici militari români, membri ai Academiei Române. (Autorii, la începutul cărţii)

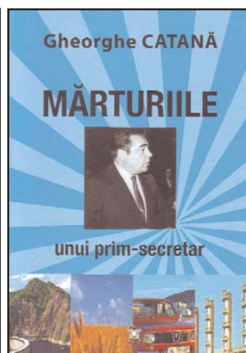
Nicolae Şt. Noica, *Istoria clădirii Academiei Române, la 120 de ani,* Editura Vremea, Bucureşti, 2018

Academia Română este mai veche cu peste o jumătate de secol decât România întregită şi se află, prin misiunea ei, la temelia statului naţional român modern. Practic, Academia Română s-a afirmat şi s-a maturizat odată cu România modernă, care, aşa cum se ştie, între 1866 şi 1918, şi-a dat măsura puterii de sincronizare cu civilizaţia europeană avansată a Occidentului. Simbolurile Academiei sunt în mare parte adoptate în funcţie de simbolurile naţionale, dar instituţia mai are şi o serie de însemne care o fac să fie ea însăşi. Între ele, palatul de pe Calea Victoriei, cu zeiţa înţelepciunii Atena-Minerva, plasată mai de curând în curte, cu Biblioteca Academiei şi cu parcul înconjurător au intrat de mult în peisajul intelectual al Bucureştilor şi al ţării. (…)

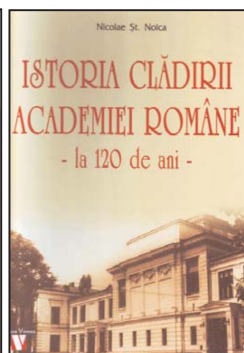
Academia Română avusese vocaţia României unite încă înainte de a exista această Românie. Proiectul edificiului naţional s-a aflat la bazele Academiei Române din secolul al XIX-lea, când părinţii săi fondatori au unificat România mai întâi sub aspect cultural, oferind conducătorilor modelul unificării politico-teritoriale. Astfel, la 1866, când Locotenenţa Domnească decidea crearea Societăţii Literare Române şi-i numea pe cei dintâi membri – 14 la număr – ai marelui for academic, toţi aceşti fondatori proveneau din provincii aflate sub dominaţii străine. (…)

„Povestea" construirii edificiului central al Academiei Române seamănă în multe privinţe cu istoria făuririi edificiului statal naţional şi este plină de mesaje care se cuvin cunoscute. Academia Română de astăzi duce mai departe aceste mesaje evocate mai sus, incumbate prin mii de fire în bătrânele ziduri ale palatului de pe Calea Victoriei, cu gândul la identitatea şi unitatea românească, pentru care s-a născut instituţia. Naşterea aceasta, sub semne faste, a impus şi o dezvoltare pe măsură, pusă permanent în serviciul naţiunii române. Creaţia spirituală depăşeşte graniţele statelor şi culturile popoarelor, ea devenind un limbaj universal într-un cadru general. Academia Română se străduieşte ca operele ştiinţifice şi artistice româneşti să fie mereu parte a concertului european şi mondial al naţiunilor. (Acad. Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei Române, în „Cuvânt de însoţire" la carte, intitulat *Academia Română, simbolurile sale şi vocaţia edificiului naţional*)

GO-ul, dincolo de joc

Epilog. Suntem oameni cu toţii

Yasutoshi YASUDA, 9 dan

În ultima vreme, în Japonia auzim frecvent că traversăm o criză a şcolii. Am fost şocat să aflu că apar clase de necontrolat nu numai în licee, ci şi în şcolile elementare. Din experienţa mea, totuşi, nu cred că termenul „criză" este potrivit pentru a descrie situaţia din şcolile elementare.

Jucam odată GO cu elevi din două clase mici dintr-o şcoală elementară din prefectura Kumanoto. Una dintre clase era o aşa-numită „clasă incontrolabilă". Când am intrat, împreună cu profesoarele, unul dintre elevi era întins pe podea. A ignorat intrarea noastră, părea trist. I-am întrebat pe copii dacă le place şcoala. Toţi copiii dintr-o clasă au ridicat mâna, dar niciunul din cealaltă clasă nu a făcut vreo mişcare. I-am întrebat apoi dacă le plac profesorii. Din nou, toţi copiii dintr-o clasă au ridicat mâna, dar niciunul din cealaltă clasă. Nu era nimic neaşteptat. Am desfăşurat activităţi legate de GO în peste o mie de clase din şcoli elementare. Sunt acum în stare să spun cum sunt copiii educaţi imediat ce intru în clasă. Am observat că una din trei clase este în ceea ce se cheamă „stare incontrolabilă". Incontrolabil sună dramatic, dar nu cred că trebuie să ne speriem prea tare. Este vorba, simplu formulat, de faptul că nu s-a stabilit o bună relaţie între copii şi profesori. Şi nu cred că trebuie să-i blamăm pentru asta nici pe copii şi nici pe profesori.

Am început cu „Mă aflu aici pentru a vă propune un joc amuzant, numit GO". Copiii s-au înveselit auzind aceasta, le-au strălucit ochii, dar băiatul de pe podea a zis că el nu vrea să joace. Nu forţez niciodată copiii să participe, îi las să facă aşa cum vor ei. L-am lăsat, aşadar, pe băiatul de pe podea la locul lui.

Când povestesc asta profesorilor, ei au tendinţa să creadă că îl ignor pe copil, dar nu acesta este cazul. Aparent îi ignor pe copiii de tipul acesta, dar de fapt le dau toată atenţia – şi ştiu că în felul acesta se obţin reacţii cu totul neaşteptate. Profesorii susţin adesea că au fost martorii unor „miracole" în asemenea situaţii, dar eu cred că oricine poate crea astfel de miracole dacă se concentrează cu întreaga lui fiinţă asupra a ceea ce face.

I-am chestionat pe copii despre ideograma chinezească pentru „cal", am vorbit diverse lucruri, până ce s-au relaxat. Atunci am început să jucăm GO-captură. Văzând interesul mereu crescând al celorlalţi copii, băiatul care era lungit pe podea s-a furişat şi el în şirul celor care aşteptau să joace.

După ce copiii au jucat GO pentru o vreme, i-am pus pe profesoarele celor două clase să joace între ele. Erau total diferite. Cea care era populară printre elevi arăta veselă şi zâmbea larg, cealaltă era palidă şi emoţionată. Şi figurile copiilor erau mult diferite. Elevii profesoarei simpatizate o încurajau din toţi plămânii, cealaltă clasă nu scotea un sunet. Auzindu-i pe colegi cum o încurajează pe profesoara lor, elevii clasei tăcute arătau nefericiţi.

Chiar dacă nu aveau o relaţie bună cu profesoara lor, era neplăcut pentru ei că aceasta era pe cale să piardă partida. Curând, unul dintre copii a început s-o încurajeze pe profesoara nepopulară. Alţi copii l-au urmat. Până la finalul partidei, elevii ambelor clase îşi încurajau profesoara. Cea care era palidă şi serioasă părea acum uimită. Nu se aşteptase vreodată ca elevii ei s-o ovaţioneze. S-a concentrat asupra jocului şi, curând, a avut posibilitatea să captureze nişte piese. Surprinzător, copilul care stătuse pe podea a fost cel care a început să strige: „Puteţi câştiga! Am să vă arăt unde să jucaţi!" şi a ţâşnit spre profesoară. „Aici! Puneţi o piesă aici şi veţi câştiga!" Profesoara a jucat şi a câştigat. Strigăte de bucurie au venit dinspre copii.

Am vizitat aceeaşi clasă din nou peste o vreme şi mi-am dat seama că atmosfera era cu totul alta. Băiatul de pe podea stătea acum corect în bancă, încât a trebuit să-l caut pentru a-l găsi. Am jucat din nou GO-captură. După terminarea partidelor, toţi copiii, în picioare, mi-au mulţumit ceremonios. Profesoara a venit la mine şi mi-a spus: „Băiatul s-a schimbat, nu-i aşa?" Era cu totul adevărat, dar mai mult decât atât, profesoara însăşi se schimbase. Expresia ei nu mai semăna deloc cu cea de la vizita anterioară. Arăta frumoasă şi plină de încredere. Mă întrebam dacă observase că ea însăşi s-a schimbat.

Programul cercurilor de GO s-a extins din grădiniţa din Shonai-Fukuoka la diferite locuri din Japonia. Printre acestea este un oraş numit Takamori, din prefectura Kumamoto, unde toţi copiii sub 12 ani au învăţat GO-captură, după ce un festival de GO pentru copii, sponsorizat de Direcţia pentru Educaţie a prefecturii, s-a decis a fi organizat în oraş. După stabilirea locului festivalului, împreună cu dl Toshiaki Kurihara, partenerul meu de proiect, am vizitat consiliul orăşenesc, pentru a ne prezenta oficialităţilor. Dl Kurihara este un fost poliţist care conduce acum clase de GO în oraşul Kumamoto. Ceea ce oferă el la clasă este mai mult decât învăţarea jocului, el îi şi ajută pe copii în dezvoltarea lor. Spune că a-i privi pe copii cum cresc este scopul pentru care el trăieşte.

Organizarea festivalului de GO pentru copii a fost impusă de Direcţia pentru Educaţie de la prefectură, dar persoanele din Takamori care primiseră sarcina respectivă erau oarecum disperaţi. „Suntem foarte ocupaţi în perioada asta a anului", explicau ei. Nu puteau însă să refuze, era un ordin care venea de sus. Ceea ce dl Kurihara şi cu mine intenţionam era să animăm Takamori şi locuitorii lui prin GO, drept care am încercat din greu să explicăm ce aveam în gând. Plecând de la primărie, i-am spus dlui Kurihara că pare imposibil să-i facem pe oamenii din acest oraş să înţeleagă obiectivele programului de GO.

A doua zi am vizitat o grădiniţă şi o şcoală elementară şi am jucat GO-captură pentru prima dată acolo. Oficialul de la primărie care ne-a însoţit era cel însărcinat să se ocupe de festival. La mai puţin de o lună, m-a sunat şi mi-a spus: „Am hotărât să folosim GO-ul ca mijloc de sprijinire a dezvoltării tinerilor noştri. Consiliul orăşenesc a aprobat un buget pentru proiectul de GO. Aţi putea trimite nişte jocuri de GO la Takamori?"

Mi-am amintit cuvintele lui Saigo Takamori, un politician care a trăit între 1822 şi 1877, la sfârşitul şogunatului Tokugawa şi în timpul restaurării Meiji. El a spus: „Respectă cerul şi iubeşte oamenii". Fiecare om are o speranţă. Cred cu adevărat că trebuie să avem încredere unii în alţii şi că trebuie să fim deschişi la nou. Privind în urmă la experienţele mele, toţi cei abordaţi au părut la început prea puţin dispuşi să se implice. În ciuda acestui fapt, am continuat proiectul, pentru că doream să văd copiii zâmbind. Poate că tocmai această dorinţă a ajutat la schimbarea expresiei de pe feţele copiilor şi ale persoanelor cu dizabilităţi. Merită, de asemenea, menţionat că persoanele care arătau la început cea mai mare lipsă de entuziasm au fost cei care s-au schimbat cel mai mult. Dacă renunţi imediat ce întâmpini o reacţie negativă, nu vei fi în stare să realizezi nimic.

Având în minte spusele lui Saigo Takamori, „respectă cerul şi iubeşte oamenii", m-am bucurat jucând GO cu copiii din Takamori.

Există acolo un han numit Matisse, unde am locuit ori de câte ori am fost în Takamori. Stăpânul hanului este o persoană minunată şi, de fiecare dată când am stat la el, am conversat până noaptea târziu. În una dintre zile, gazda şi cu mine stăteam de vorbă cu persoana din Direcţia pentru Educaţie care avea în grijă Festivalul de GO pentru copii. El lucrase din greu pentru oraş şi pentru copiii de aici, dar se plângea că, indiferent cât de mult încercase, administraţia locală nu părea a lua deciziile pe care el spera să le ia. Patronul hanului a spus: „Nu trebuie să suferi atât de mult pentru asta. Dl Yasuda a venit la Takamori mai ales pentru a ne spune că suntem la fel de oameni cu toţii."

Am făcut ochii mari. „Suntem la fel de oameni cu toţii." Ştiam că am ceva de genul acesta în minte, dar nu găsisem cuvintele potrivite pentru a explica acest lucru. Gazda noastră a exprimat chiar gândurile mele. Nu am o educaţie înaltă şi nu am studiat niciodată subiecte cum ar fi calitatea vieţii şi psihologia. Dacă aş fi făcut asta, probabil nu mi-aş fi dat seama că noi suntem la fel de oameni cu toţii, ci aş fi avut de a face cu persoane cu aceleaşi prejudecăţi ca mine, care cred că semenii cu dizabilităţi sau copiii mici au un potenţial redus. Este posibil că atunci aş fi ignorat strălucirea din ochii copiilor… (Sfârşit)

(Fragmente din cartea *GO as Communication. The Educational and Therapeutic Value of the Game of GO,* de Yasutoshi Yasuda 9 dan, Tosho-bunka, 2000, traducere în engleză de Yoshimi Nakao pentru Editura Slate and Shell, Richmond VA, 2002; informaţii din GO-ul românesc se pot găsi pe site-ul Federaţiei Române de GO, www.frgo.ro.)

În Franţa, Grupul pentru Studiu şi Informare asupra Fenomenelor Aerospaţiale Neidentificate (GEIPAN) activează neîntrerupt, din 1977 (cu unele schimbări ale structurii şi denumirii), în cadrul Centrului Naţional de Studii Spaţiale (CNRS) din Toulouse. Grupul este cea mai veche (şi pentru mult timp singura) structură civilă *oficială* din lume, destinată studiului ştiinţific al fenomenului OZN. Supravegherea şi controlul activităţilor GEIPAN au fost încredinţate unui Comitet Director („de pilotaj") din care fac parte 15 membri, reprezentând jandarmeria, poliţia, securitatea civilă, forţele armate aeriene etc., precum şi instituţii ştiinţifice, între care CNRS, CNES şi Meteo France.

Începând din 27 martie 2007, GEIPAN a pus la dispoziţia marelui public, treptat, pe Internet, circa 100.000 de pagini de arhivă privind circa 1.600 de cazuri de observare a unor OZN-uri, acoperind peste 30 de ani. Din totalul de cazuri, 28% au fost considerate inexplicabile, în ciuda preciziei mărturiilor şi a calităţii materialelor colectate.

În Franţa, în 1999, a fost publicat un document important, de nouăzeci de pagini, intitulat „OZN-urile şi apărarea: pentru ce trebuie să fim pregătiţi?" (*Les Ovni et la Defense: A quoi doit-on se préparer?*), denumit şi „Raportul COMETA". Întocmit de un grup independent de foşti auditori ai Institutului de Studii Avansate pentru Apărarea Naţională (IHEDN), ca şi de alţi experţi, raportul a fost înaintat preşedintelui francez Jacques Chirac şi prim-ministrului Lionel Jospin, înainte de a fi dat publicităţii. Studiul, rezultat a patru ani de cercetări, era semnat de generalul de aviaţie Bernard Norlain, fost director al IHEDN, André Lebeau, fost preşedinte al Centrului Naţional pentru Studii Spaţiale, generalul de aviaţie Denis Letty, generalul de aviaţie Bruno Lemoine, amiralul Marc Merlo şi mulţi alţii. Raportul afirmă, între altele, că „realitatea fizică a OZN-urilor, cu performanţe de zbor neatinse pe Pământ, controlate de fiinţe inteligente este «cvasi certă». Faptele acumulate de-a lungul anilor ne obligă să luăm în considerare ipoteza extraterestră cu diversele sale variante. Ipoteza extraterestră, chiar dacă nu poate fi încă dovedită, este singura care poate explica toate datele disponibile la ora actuală şi este extrem de serioasă prin posibilele consecinţe."

Desecretizarea unor documente militare OZN spectaculoase a mai avut loc şi în Brazilia, Spania, Suedia, Danemarca, Chile, Peru, Uruguay, Mexic, Canada, Australia, Noua Zeelandă, China ş.a.m.d. În câteva dintre aceste ţări s-au înfiinţat şi organisme oficiale pentru urmărirea fenomenului OZN. (Va urma)

Ars longa...

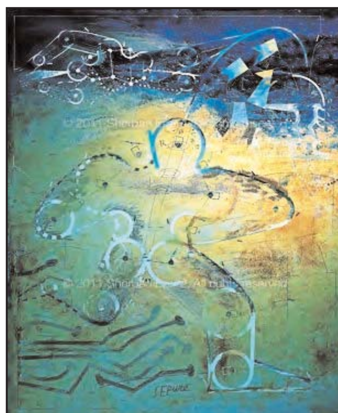
Invenția estetică: Șerban Epure

Mihai NADIN

Șerban Epure ar fi împlinit în februarie 79 de ani. Cei care știu ceva despre el și despre Letiția Bucur, doamna vieții sale, vor fi surprinși să afle că s-a stins din viață la New York, la sfârșitul lui octombrie 2018. A fost dintotdeauna un sfios, calitate reflectată în relațiile sale cu prietenii și cunoscuții, dar și în întreaga sa operă. Pentru cei care nu știu nimic despre el: Romania a pierdut încă unul dintre cei mai talentați artiști ai perioadei moderne. Ar fi nedrept pentru el și pentru România, pe care a iubit-o mult, dacă opera pe care a lăsat-o în urmă nu va dobândi recunoașterea pe care o merită. O retrospectivă la București ar fi nu numai meritată, dar și o bună ocazie pentru afirmarea unei estetici originale, cu rădăcini în arta țării.

L-am cunoscut, fără să-l cunosc de-adevăratelea, în anii Politehnicii (1962-1963). El era cu 2 ani mai tânăr, iar Facultatea de Electronică și Telecomunicații, unde devenise student, l-a eliminat din motive politice. Dar, nu înainte de a-l fi „contaminat”: cibernetică, matematică, un prim „gust” al calculatoarelor. După asta, viața lui s-a desfășurat din ce în ce mai aproape de artă, dar pe un fundal matematic. Îl citez: „Am hotărât să mă educ singur, pentru că instinctul mi-a spus că școala te învață să execuți ceva pe căi bătute de profesori, nu să inventezi ceva pe calea ta unică.” Rețineți: a inventa, ca un mod al originalității.

Artist autodidact, a fost membru al grupului identificat ca *Școala de la Poiana Mărului* (Frunzetti a numit-o „noul Barbizon al picturii tinere din România”): Horia Bernea, Mircea Milcovici, Tede Moraru, Barbu Nițescu, Teodor Rusu și, *last but not least,* Letiția Bucur. Prin tot ceea ce au făcut, artiștii din acest grup au devenit un soi de opoziție estetică. Dizidenți într-o țară care nu admitea dizidența. Poiana Mărului, pe care o cunoșteam din peregrinările mele în jurul Brașovului, a fost nu numai „o gură de rai” (un exemplu al spațiului mioritic), frumoasă cum puține alte locuri pe pământ au fost, dar și prielnică pentru exprimarea originalității acestor artiști. Erau mulți oameni de bine în jur, printre care și părintele bisericii din sat. Părintele Beleuță i-a cununat cu bucurie, doamna Bucur – ea însăși activă în „școala” de la Poiana Mărului – era nepoată de Patriarh.

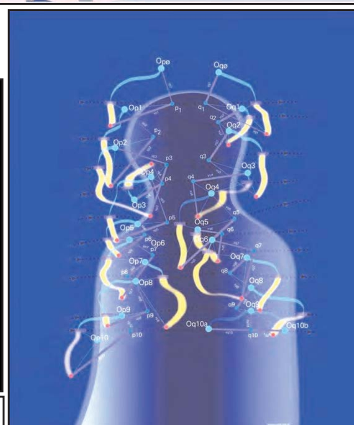

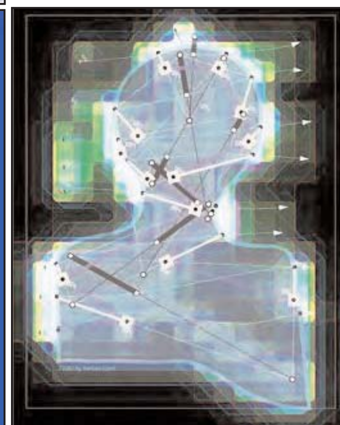
Firește, cei care vor scrie biografia lui Șerban Epure vor face referire la încercările sale plastice de a zugrăvi locul. Nicio persoană în aceste peisaje, o perspectivă naivă, sinceră. Am văzut, în locuința lor din Queens (New York), câteva exemple care merită să-și afle locul în colecții prețioase. Dar, nu mai puțin important este saltul de la pictura peisajelor la abstracția pe care a descris-o în A*rta intrinsecă, algoritmi și geometrii.* În acei ani (sfârșitul lui 1960), Șerban Epure a început *Benzile-S* și *Meta-phormele.* Mulți ani mai târziu, el a publicat, acum ca *Sherban Epuré* (încercând să păstreze numele, inclusiv pronunțarea românească) în *Leonardo,* două articole care descriu estetica pe care a descoperit-o în abstracția matematică. Linia, din țesutul la război, și suprafața covorului românesc („straițele” pe care le purtau țăranii) au devenit alfabetul său. Geometrie într-un univers cromatic menținut la minimum. Da, experiența din Poiana Mărului s-a metamorfozat în arta lui abstractă, în sensul în care peisajul a devenit pentru Mondrian fundamentul invizibil al unei arte descrise ca suprematism. Emigrarea (în 1980) nu a fost ușoară. Computerul, MacIntosh, s-a instalat ferm în viața lui și au urmat multe expoziții de succes (Festivalul de la Edinburgh, Bordeaux etc.). A fost foarte activ pe scena artistică din New York și între cei care au practicat arta pe computer. SIGGRAPH, marea conferință a profesioniștilor în grafica de calculator l-a premiat de mai multe ori. Cândva, Picasso s-a destăinuit: *Pictez forme așa cum le gândesc, nu cum le văd.* Pentru Șerban Epure, formularea ar fi: *Pictez forme așa cum le inventez.*

În 2015, o boală cumplită („ca și cum ai fi lovit de trăsnet”, cum o descriu medicii) l-a aruncat într-o condiție de extremă dependență (din cauza paraliziei, folosea scaunul pe rotile) și i-a făcut viața extrem de grea. Dar a continuat să inventeze, benzile au devenit *sculpturi virtuale.* Și a continuat să trăiască cu pasiune New York-ul: în muzee, la operă, în Central Park. Mai mult decât el, a trăit această perioadă grea doamna Letiția Bucur, pe care Șerban Epure mi-a descris-o, într-una din ultimele noastre conversații, ca fiind *Dumnezeul meu pe pământ.*

Acum, a rămas în urmă o operă impresionantă, care așteaptă să fie recunoscută și admirată.

Număr ilustrat cu lucrări de Șerban Epure.

Semnează în acest număr

- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Ion POPESCU-SIRETEANU – prof. univ., Pitești
- Mihaela MALEA STROE – scriitor, Brașov
- Geta DELEANU COICIU – publicist, Constanța
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Ștefan BUZĂRNESCU – prof. univ., Timișoara
- Adrian STĂNILĂ – istoric, Curtea de Argeș
- Cătălin MAMALI – psiho-sociolog, S.U.A.
- Cornel ȚUCĂ – istoric, Pitești
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Acad. Dorel BANABIC – Cluj-Napoca
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Iulian CHIVU – scriitor, Roșiorii de Vede
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Yasutoshi YASUDA, 9 dan – jucător de GO, Japonia
- Mihai NADIN – prof. univ., S.U.A.